

ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΗ ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΚΑΛΥΜΜΕΝΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΠΜΣ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Κατεύθυνση: Ποινικό Δίκαιο και Ποινική Δικονομία

Εργασία στο πλαίσιο του μαθήματος Ειδικά Θέματα Ποινικού
Δικονομικού Δικαίου

Καθηγητές: Αλέξανδρος Δημάκης (επιβλέπων)

Αριστομένης Τζαννετής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Νικόλαος Ανδρεανίδης
Μαρία Γεωργιάδου

Αθήνα, Δεκέμβριος 2023

Πίνακας Περιεχομένων

Συντομογραφίες	2
I. Εισαγωγή	3
II. Οι ανακριτικές πράξεις	3
1. Τα χαρακτηριστικά των ειδικών ανακριτικών πράξεων	5
2. Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι	6
3. Εισαγωγή των ειδικών ανακριτικών πράξεων στον ΚΠΔ	10
III. Όρια και Υπερβάσεις	13
1. Πρόβλεψη (ουσιαστικών) προϋποθέσεων	13
2. Πρόβλεψη (δικονομικών) προϋποθέσεων	18
3. Υπέρβαση Ορίων/Καταχρηστική συμπεριφορά	20
3.1. Έννοια Προδιάθεσης	20
3.2. Πρόκληση απόφασης/Ρόλος Αστυνομικού	32
3.3. Αξιολόγηση Συμπεριφοράς Διοικητικού Οργάνου	43
4. Τυχαία Ευρήματα	45
IV. Υπέρβαση Ορίων-Συνέπειες	48
1. Μεταχείριση Ισχυρισμού περί Παγίδευσης Διεθνώς	48
i. Γερμανία	48
ii. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	50
-Υπόθεση Khudobin κατά Ρωσίας (26.10.2006)	50
-Υπόθεση Βλάχος κατά Ελλάδος (18.09.2008)	51
- Υπόθεση Sequeira κατά Πορτογαλίας (20.10.2009)	51
- Υπόθεση Baltins κατά Λετονία (8.01.2013)	52
-Υπόθεση Lagutin κ.λπ. κατά Ρωσίας (24.04.2014)	53
2. Μεταχείριση ισχυρισμού περί παγίδευσης κατά την ελληνική θεωρία	54
3. Αποδεικτική αξιοποίηση της αστυνομικής παγίδευση	56
4. Μεταχείριση ισχυρισμού περί παγίδευσης κατά την ελληνική νομολογία ..	58
Επίλογος	62
Βιβλιογραφία	63

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
νΚΠΔ	Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Ά./ά.	Άρθρο
Παρ.	Παράγραφος
Ν.	Νόμος
ΕΛΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΚΝΝ	Κώδικας Νόμων για τα Ναρκωτικά

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Τα κεφάλαια I, II, IV της παρούσας εργασίας εκπονήθηκαν από τον Ανδρεανίδη Νικόλαο.

Το κεφάλαιο III εκπονήθηκε από την Μαρία Γεωργιάδου.

Νικόλαος Ανδρεανίδης

I. Εισαγωγή

Η κοινωνία του σήμερα χαρακτηρίζεται από ταχύτητα. Η ταχύτητα αυτή εντοπίζεται σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας και μπορεί να έχει είτε θετικό πρόσημο όσον αφορά στα τεχνολογικά, ιατρικά και εν γένει επιστημονικά επιτεύγματα, είτε όμως και αρνητικό, όταν εντοπίζεται στην εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό των μορφών παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί το επικινδυνότερο παράδειγμα αυτών.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο κοινωνικής πραγματικότητας υποχρεούται και ο εθνικός νομοθέτης να αναζητήσει και να εφαρμόσει νέα μέτρα για τη διασφάλιση και διαφύλαξη των θεμελιωδών, για το δημοκρατικό οικοδόμημα, θεσμών της ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης. Η αναγκαιότητα για την αναχαίτηση της επέλασης του οργανωμένου εγκλήματος, οδήγησε στην υιοθέτηση μεθόδων καταστολής, οι οποίες, εύλογα, υπό διαφορετικές συνθήκες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως επαχθείς ή/και παράνομες. Η διαφορετική προσέγγιση για την πάταξη της νέας αυτής απειλής, εδράζεται στην υιοθέτηση των ειδικών ανακριτικών πράξεων και δη της ανακριτικής διείσδυσης και συγκεκριαλυμένης έρευνας, που αποτελούν, πλέον, τα «βέλη στη φαρέτρα» της σύγχρονης εθνικής και παγκόσμιας αντεγκληματικής πολιτικής.

II. Οι ανακριτικές πράξεις

Για την πληρέστερη κατανόηση της έννοιας των ειδικών ανακριτικών πράξεων απαραίτητο προαπαιτούμενο συνιστά η διάκρισή τους από τις υπόλοιπες ανακριτικές πράξεις, τις λεγόμενες «απλές» ή «γενικές», ώστε να καταδειχθεί εναργέστερα σε τι ακριβώς συνίσταται ο ειδικός αυτός χαρακτήρας τους.

Οι ανακριτικές πράξεις εν γένει, είτε στην προκαταρκτική εξέταση είτε στην κύρια ανάκριση, επιτελούν διπλό ρόλο. Σε ένα πρώιμο ακόμα στάδιο της ποινικής δίκης συλλέγεται το απαραίτητο αποδεικτικό υλικό, προκειμένου να στηριχθεί σε αυτό η περαιτέρω εξέλιξη της διαδικασίας, ενώ η επισταμένη και ενδεδλεχής εξέταση της βασιμότητας της κατηγορίας, συμβάλλει στην ανίχνευση της επιλήψιμης εμπλοκής στο

αδίκημα, ώστε να καθίσταται δυνατό να κλείσει μια υπόθεση ήδη από την προδικασία¹. Είναι, άλλωστε, ευπρόσδεκτο από πολλές απόψεις, να μην υφίσταται ένας πολίτης την επ' ακροατηρίω δοκιμασία, όταν τα στοιχεία για την πιθανολόγηση της ενοχής του είναι αναμικά και αναπόδεικτα².

Στο άρθρο 251 ΚΠΔ διαγράφεται το πλαίσιο της ανακριτικής δράσης, όπου διαφαίνεται, ότι το βασικό έργο του ανακριτή και των (προ)ανακριτικών υπαλλήλων, για την αντιμετώπιση κάθε εγκλήματος, συνίσταται στη διενέργεια ανακριτικών πράξεων, όπως η εξέταση μαρτύρων, η λήψη απολογίας των κατηγορουμένων, η επιτόπια μετάβαση στον τόπο του εγκλήματος για διενέργεια αυτοψίας, η κατάληψη πειστηρίων και η με κάθε άλλο πρόσφορο τρόπο συλλογή υλικού για την ανάδειξη των αποδεικτικών μέσων. Η δράση των διενεργούντων ανακριτική δραστηριότητα, χωρίς χρονικό περιορισμό αλλά εντός «καταλλήλου» χρόνου σύμφωνα με το ά. 240 ΚΠΔ, βρίσκεται υπό την εποπτεία της εισαγγελικής αρχής, ώστε να διασφαλίζονται τα ατομικά δικαιώματα και να αποφεύγονται καταχρηστικές ενέργειες, ενώ με το ά. 241 ΚΠΔ ορίζεται, ότι κάθε ανακριτική πράξη ακολουθείται από σύνταξη της, κατά τους νόμιμους τύπους, έκθεσης, που περιλαμβάνει, ως προς τα ουσιώδη μέρη, το περιεχόμενο των πεπραγμένων ενεργειών, επιτρέποντας, ωστόσο, στο δικαστή να εκτιμήσει το περιεχόμενό τους ελεύθερα (ά 152 ΚΠΔ). Τέλος, εξέχουσα σημασία, που καλύπτει άλλωστε το σύνολο της ποινικής προδικασίας, κατέχει ο αποκλεισμός της «λαϊκής δημοσιότητας», η οποία συνίσταται στη διενέργεια των ανακριτικών πράξεων εν απουσία κάθε τρίτου όχι όμως και του κατηγορουμένου.

Στον αντίποδα οι ειδικές ανακριτικές πράξεις αναφέρονται περιοριστικώς στο άρθρο 254 ΚΠΔ και αναφέρονται επιγραμματικά ως αυτές : α) της συγκαλυμμένης έρευνας, β) της ανακριτικής διείσδυσης, οι οποίες δύο θα μας απασχολήσουν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, γ) των ελεγχόμενων μεταφορών, δ) της άρσης του απορρήτου, ε) της καταγραφής δραστηριότητας ή άλλων γεγονότων εκτός κατοικίας με ειδικά τεχνικά μέσα και στ) της συσχέτισης ή συνδυασμού δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Για τη διενέργεια των πράξεων αυτών, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της εξιχνίασης συγκεκριμένων μόνο αδικημάτων, πρέπει να τηρούνται οι

¹ Παπαδαμάκης Α., Η δομή της ποινικής δίκης, Ποινική Δικονομία 2021, σελ. 220

² Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες 2007, σελ. 299-300

εγγυήσεις και προϋποθέσεις, που ρητώς προβλέπονται στο νόμο, καθώς επίσης και να τελούν υπό την εποπτεία δικαστικής αρχής, αφού το Δικαστικό Συμβούλιο είναι εκείνο που αποφαινεται τελειωτικά για το νόμιμο ή μη της χρησιμοποίησής τους. Στην περίπτωση των ειδικών ανακριτικών πράξεων, ο νόμος προσδίδει στην σύνταξη έκθεσης εξέχοντα ρόλο, αφού σε αυτή πρέπει να περιλαμβάνονται, ρητώς, όλα τα ευρήματα που ανέκυψαν στη διάρκεια της ειδικής ανακριτικής πράξεως, επιτάσσοντας στον εφαρμοστή του δικαίου να λάβει υπόψη και να αξιοποιήσει αποδεικτικά μόνο όσα στοιχεία ανευρίσκονται στο περιεχόμενο της.

1. Τα χαρακτηριστικά των ειδικών ανακριτικών πράξεων

Τα ανωτέρω καταδεικνύουν την πληθώρα ιδιαιτεροτήτων, που συνοδεύουν την έννοια των ειδικών ανακριτικών πράξεων, το σύνολο των οποίων κατηγοριοποιείται σε 3 βασικά χαρακτηριστικά. Το πρώτο από αυτά είναι εξαιρετική εφαρμογή τους. Με τις ουσιαστικές και δικονομικές προϋποθέσεις που τίθενται, όπως εν συντομία προεκτέθησαν, σε συνδυασμό με τον περιορισμό των εγκλημάτων, επί των οποίων δύνανται να επιστρατευτούν, διαφαίνεται η προσπάθεια του νομοθέτη να περιστείλει την επέμβαση των ειδικών ανακριτικών πράξεων στο χώρο των ατομικών δικαιωμάτων. Η χρήση τους, δηλαδή, δεν επιτρέπεται για επικίνδυνα απλώς εγκλήματα, αλλά για εκείνα τα οποία είτε προσβάλλουν μεγάλο αριθμό ανθρώπων είτε είναι δύσκολη η συλλογή αποδεικτικού υλικού με άλλες ανακριτικές μεθόδους³.

Το δεύτερο στοιχείο της «ειδικότητας» των ανακριτικών αυτών πράξεων εντοπίζεται στο μυστικό τους χαρακτήρα. Η μυστικότητα, με την οποία διενεργούνται οι ειδικές ανακριτικές πράξεις, νοείται υπό την έννοια, ότι λαμβάνουν χώρα εν αγνοία ακόμα και του ίδιου του υποκειμένου που αφορούν, το οποίο ενδέχεται και να μη πληροφορηθεί ποτέ τις, σε βάρος του, ενέργειες των ανακριτικών οργάνων⁴. Ο αποκλεισμός της εσωτερικής δημοσιότητας, που επέρχεται με τον τρόπο αυτό, κινείται κατά παρέκκλιση από το συμβαίνον στις απλές ανακριτικές πράξεις, όπου τουλάχιστον ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να τις γνωρίζει αλλά και να παρίσταται σε αυτές, πλην ρητών εξαιρέσεων.

³ Βαθρακοκόιλης Α., ΠοινΔικ. 2006, σελ.1053

⁴ Παπαδαμάκης Α., ΠοινΔικ 2010, σελ.1328

Τέλος, πρωτόγνωρη για ποινικό δίκαιο αποτελεί η χρησιμοποίηση μιας ανακριτικής μεθόδου για την καταπολέμηση ενός αδικήματος, που δεν έχει ακόμα διαπραχθεί. Ο ειδικοπροληπτικός χαρακτήρας των εν λόγω ανακριτικών πράξεων επιτρέπει την αξιοποίησή τους όχι μόνο για την εξιχνίαση ήδη τετελεσμένων εγκλημάτων, αλλά και για την αποτροπή τελέσεως μελλοντικών πράξεων, που άπτονται της δράσεως εγκληματικών ή τρομοκρατικών οργανώσεων. Αποτέλεσμα αυτού, βέβαια, συνιστά η διεύρυνση του κύκλου των θιγόμενων προσώπων και σε αυτά, που δε θα εμπλακούν εν τέλει σε κάποια αξιόποινη συμπεριφορά⁵. Διαφαίνεται στο σημείο αυτό και ένας ακόμη στόχος του Ποινικού Δικαίου, που εκτός από την καταστολή επιδιώκει και την πρόληψη της εγκληματικής δραστηριότητας. Πάντως, έχει υποστηριχθεί, πως η εκ των προτέρων θεώρηση κάποιου ως υπαιτίου για ένα αδίκημα, φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές του τεκμηρίου αθωότητας και του προσήκοντος βαθμού υπονοιών τέλεσης ενός αδικήματος⁶.

2. Ειδικοί ποινικοί νόμοι

Η κεκαλυμμένη ανακριτική δραστηριότητα ενυπήρχε στο ελληνικό ποινικό σύστημα πολύ πριν την εισαγωγή της στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, αφού αποτελούσε λόγο άρσεως του αδίκου, που προβλεπόταν στις διατάξεις ειδικών ποινικών νόμων. Τόσο η ανακριτική διείσδυση όσο και η συγκαλυμμένη έρευνα προβλέπονταν σε πληθώρα νομοθετημάτων, όπως ενδεικτικά στους νόμους περί α) Ναρκωτικών Ν.1729/1987 και ήδη Ν.4139/2013, β) Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΛ.ΑΣ. Ν.2713/1999, γ) Υποθέσεων του Προσωπικού του Λιμενικού Σώματος Ν.2935/2001, δ) Προστασίας αρχαιοτήτων Ν.3028/2002.

Στους ειδικούς ποινικούς νόμους παρέχεται ένας λόγος άρσεως του αδίκου για τη δράση των κεκαλυμμένα δρώντων ανακριτικών υπαλλήλων, προκειμένου να μπορέσουν να δραστηριοποιηθούν σαν συμμετοχοί των εγκλημάτων που εξιχνιάζουν, χωρίς να κινδυνεύουν να διωχθούν με το ά. 46 παρ. 2 ΠΚ, ως ηθικοί προβοκάτορες⁷. Ο κίνδυνος, λοιπόν, της τιμώρησης του διεισδύοντα ως agent provocateur ήταν αυτός που οδήγησε τον νομοθέτη να λάβει τα απαραίτητα μέτρα και υπό αυστηρές προϋποθέσεις να μην τιμωρεί «Όποιον με πρόθεση προκάλεσε σε άλλον την απόφαση

⁵ Νάιντος Χ., ό.π., ΠοινΧρ ΞΖ, σελ.491

⁶ Δημόπουλος Χ., Αθήνα, 2021, σελ.683,735

⁷ Δημάκης Α., Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, 2005

να τελέσει κάποιο έγκλημα, με σκοπό να τον καταλάβει ενώ αποπειράται να τελέσει το έγκλημα ή ενώ επιχειρεί αξιόποινη προπαρασκευαστική του πράξη και με τη θέληση να τον ανακόψει από την αποπεράτωση του εγκλήματος» - 46 παρ. 2 ΠΚ

Σύμφωνα με το ά. 28 του Κώδικα Νόμων για τα Ναρκωτικά :

1. «Δεν είναι άδικη η πράξη αστυνομικού, τελωνειακού υπαλλήλου, υπαλλήλου του Σώματος Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος (Σ.Δ.Ο.Ε.) και στελέχους του Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής, ο οποίος με εντολή του αρμόδιου για τη δίωξη ναρκωτικών προϊσταμένου του και με σκοπό την ανακάλυψη ή σύλληψη προσώπου που διαπράττει έγκλημα από τα αναφερόμενα στα άρθρα 20, 22 και 23, αφού τηρηθεί η διαδικασία του άρθρου 253Α παράγραφος 3 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δρα ως αγοραστής ή μεσολαβητής ή μεταφορέας ή φύλακας ναρκωτικών ουσιών ή με άλλους τρόπους που δεν δημιουργούν ούτε επιτείνουν κινδύνους για τρίτα πρόσωπα. Το ίδιο ισχύει και για τον ιδιώτη που με αυτόν το σκοπό τελεί ανάλογες ενέργειες ύστερα από πρόταση των αρμόδιων, για τη δίωξη ναρκωτικών, υπηρεσιών.

2. Τα ανωτέρω ελεγκτικά όργανα ή ο ιδιώτης μπορούν να ενεργούν τις πράξεις της παραγράφου 1 και να συναλλάσσονται με συγκαλυμμένα στοιχεία ταυτότητας, φορολογικά ή άλλα στοιχεία, καθώς και να διεξάγουν συναλλαγές επιβαλλόμενες αποκλειστικά από τις ανάγκες της συγκαλυμμένης δράσης»

Από τη διατύπωση του νόμου, που θέτει τις προϋποθέσεις για να αρθεί ο άδικος χαρακτήρας των πράξεων διακίνησης ναρκωτικών από τα ελεγκτικά όργανα, σημειωτέα είναι τα ακόλουθα :

i. Οι ιδιότητες των συγκεκριμένων ανακριτικών υπαλλήλων αναφέρονται στο νόμο περιοριστικά και εφόσον πρόκειται για ιδιώτη απαιτείται εντολή του αρμοδίου προϊσταμένου ή πρόταση των αρμοδίων Υπηρεσιών. Σε αντίθεση με την προϊσχύσασα ρύθμιση δεν απαιτείται η ειδοποίηση – έστω και τηλεφωνική – του αρμοδίου Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, διότι ακολουθείται, πλέον, η διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 253 Α ΚΠΔ (ήδη 254 νΚΠΔ)

ii. Οι πράξεις για τις οποίες επιτρέπεται η συγκαλυμμένη αστυνομική δράση αφορούν στα αδικήματα που περιγράφονται στα άρθρα 20, 22 και 23 του Ν 4139/2013. Αντιπαραβάλλεται η έννοια «ανακάλυψη» από την έννοια «σύλληψη» και τούτο οφείλεται εκ πρώτης όψεως στο ότι, όταν πρόκειται για ανακάλυψη, είναι προφανές πως τα στοιχεία του ύποπτου προσώπου δεν είναι ακόμα γνωστά, ενώ αντιθέτως για

την σύλληψη υπονοείται το αντίθετο. Επιπλέον, όμως, έχει υποστηριχθεί ότι μία βαθύτερη ερμηνευτική προσέγγιση αυτής της αντιπαραβολής επιτρέπει την υπόθεση, ότι συμπεριλαμβάνεται και η περίπτωση προσώπου, για το οποίο ήδη εκκρεμεί ένταλμα σύλληψης και είναι αναγκαία η προβοκατόρικη ενέργεια για τον εντοπισμό του⁸.

iv. Σκοπός της συγκαλυμμένης δράσης πρέπει να είναι η «ανακάλυψη ή σύλληψη προσώπου που διαπράττει» έγκλημα από τα προαναφερόμενα. Η χρήση της λέξης «που διαπράττει» σε ενεστώτα χρόνο υποστηρίχθηκε, ότι επιφέρει ερμηνευτικές δυσχέρειες, καθόσον σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 275 παρ. 1 ΚΠΔ ο αστυνομικός έχει ούτως ή άλλως καθήκον, ο δε ιδιώτης δικαίωμα, να συλλάβει τον επ' αυτοφώρω καταλαμβανόμενο δράστη τέτοιου εγκλήματος. Άρα, γίνεται φανερό ότι η συμπεριφορά, της οποίας το άδικο αίρεται, προηγείται χρονικά από την τέλεση του εγκλήματος⁹.

v. Με την παράθεση στο νόμο των επιτρεπόμενων από τους αστυνομικούς πράξεων, υιοθετείται η άποψη ότι η δράση των αστυνομικών θα πρέπει να είναι παθητική. Μπορούν, δηλαδή, να ενεργούν υπό τις συγκεκριμένες ιδιότητες του «αγοραστή, μεσολαβητή, μεταφορέα ή φύλακα ναρκωτικών», χωρίς όμως να αποκλείεται η δράση τους και υπό άλλες ιδιότητες, αλλά υπό την περιοριστική ρήτρα, ότι από τις ενέργειες αυτές «δεν δημιουργούνται ή δεν επιτείνονται κίνδυνοι για τρίτα πρόσωπα». Αυτονόητα προκύπτει, ότι σε κάθε περίπτωση επιτάσσεται απαγόρευση οποιασδήποτε πράξης διάθεσης ναρκωτικών, ώστε δημιουργείται ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα που σχετίζεται με τη συνήθη υποβολή των κεκαλυμμένως ενεργούντων υπαλλήλων στη λεγόμενη «παρθενική δοκιμασία»¹⁰, όπου υποχρεούνται να προβούν, τουλάχιστον, σε μεταπώληση ναρκωτικών, για να αποδείξουν την αφοσίωσή τους στην οργάνωση, ευρισκόμενοι ουσιαστικά ενώπιον ενός αδιεξόδου. Η απαίτηση, πάντως, τόσο της τήρησης «παθητικής» στάσης, του υπό συγκαλυμμένη ιδιότητα δρώντος, όσο και της ύπαρξης προαπόφασης του δράστη να τελέσει κάποιο αδίκημα¹¹ είναι δεδομένη για τη νομιμότητα της ειδικής ανακριτικής πράξης.

⁸ Παύλου Στ., Ναρκωτικά. Δογματικά και ερμηνευτικά προβλήματα σελ. 264 .

⁹ Αναγνωστόπουλος Η. Αστυνομική παγίδευση και Δίκαιη Δίκη, ΠοινΧρ ΝΑ, σελ. 193

¹⁰ Αναγνωστόπουλος Η., ΠοινΧρ ΝΑ, σελ.198,

¹¹ Αιτιολογική έκθεση Ν 4139/2013, άρθρο 28, σελ. 5

vi. Ακόμη, σύμφωνα με τον Άρειο Πάγο¹² πρέπει τα διοικητικά όργανα που διεισδύουν, να περιορίζονται στις πράξεις που είναι απολύτως αναγκαίες για τη διακρίβωση εγκλημάτων παράβασης του ΚΝΝ, την τέλεση των οποίων ο δράστης είχε προαποφασίσει και θα τελούσε προς τρίτους και χωρίς την αστυνομική διείσδυση. Δηλαδή, δε πρέπει τα όργανα των αρχών να είναι εκείνα, τα οποία αποκλειστικά παρότρυναν τον κατηγορούμενο να τελέσει την αξιόποινη πράξη, διότι τότε πρόκειται για «υφαρπαγή ενοχής» και παραβίαση της δίκαιης διαδικασίας, που απαιτεί το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Μόνο η δημιουργία πρόσφορων συνθηκών και η παροχή ευκαιρίας τελέσεως εγκλήματος από όσους έχουν οίκοθεν προαποφασίσει να το πράξουν¹³ δικαιολογεί την άρση του αδίκου για τον κεκαλυμμένως δρώντα.

vi. Η ρύθμιση του 253Α παρ. 3, ήδη 254 παρ.3 ΚΠΔ, ορίζει πως η διενέργεια ειδικών ανακριτικών πράξεων τελεί πλέον υπό εισαγγελική και δικαστική έγκριση, προσφέροντας τα εχέγγυα της διασφάλισης νομιμότητας της διαδικασίας. Στην παράγραφο 2 προβλέπεται η δράση των διεισδυτών με αλλοιωμένα στοιχεία της ταυτότητας και ιδιότητάς τους, από τα πραγματικά, ώστε να διευκολύνεται η αποστολή τους και παράλληλα να προστατεύεται η ιδιωτική τους ζωή.

Παρεμφερής πρόβλεψη υπάρχει και στο άρθρο 5 παρ.1 Ν.2713/1999 - «Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων της Ελληνικής Αστυνομίας και άλλες διατάξεις», το οποίο προβλέπει ότι :

«Δεν είναι άδικη η πράξη αστυνομικού της Υπηρεσίας Εσωτερικών Υποθέσεων που, με εντολή του προϊσταμένου της και με σκοπό την ανακάλυψη ή τη σύλληψη προσώπου εμπλεκόμενου σε αξιόποινη πράξη από αυτές που αναφέρονται στο νόμο αυτόν, εμφανίζεται ως συμμετοχος της πράξης. Το ίδιο ισχύει και για οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που με αυτόν το σκοπό ενεργεί ύστερα από πρόταση του προϊσταμένου της Υπηρεσίας. Και στις δύο περιπτώσεις απαιτείται η σύμφωνη γνώμη του κατά το άρθρο 3 εισαγγελικού λειτουργού.»

Στη διάταξη αυτή, φαίνεται να μην υπάρχει η ερμηνευτική σύγχυση όσον αφορά στο χρόνο συμμετοχής του κεκαλυμμένως δρώντα στη διάπραξη του εγκλήματος, αφού χρησιμοποιείται για τον δράστη η λέξη «εμπλεκόμενου». Σε ένα δεύτερο επίπεδο, σχετικά με την εποπτεία του συνόλου της κεκαλυμμένης

¹² ΑΠ 819/2013, ΝΟΜΟΣ

¹³ Παπαδαμάκης Α., ό.π., ΠοινΔικ. 2010, σελ. 1326

δραστηριότητας ορίζεται ρητώς στο άρθρο αυτό, πως είτε πρόκειται για δράση υπαλλήλου είτε ιδιώτη απαιτείται η σύμφωνη γνώμη εισαγγελικού λειτουργού. Παρότι η εισαγγελική αρχή πρέπει να εγκρίνει την περεταίρω εξέλιξη της ανακριτικής πράξης, φαίνεται πως το βάρος της απόφασης για τη διενέργεια παρέμενε στα αστυνομικά όργανα.

Τέλος, μια απαραίτητη επισήμανση αφορά στη σχέση αλληλεξάρτησης των διατάξεων των ειδικών ποινικών νόμων με τη την παράγραφο 6 του άρθρου 254ΚΠΔ. Η τελευταία θέτει μια ρήτρα «προτεραιότητας εφαρμογής» των διατάξεων της έναντι των πρώτων. Οι διατάξεις, λοιπόν, των ειδικών ποινικών νόμων συνεχίζουν να ισχύουν και να ρυθμίζουν τις ειδικότερες περιστάσεις για τη διενέργεια των ειδικών ανακριτικών πράξεων, όπου προβλέπονται σε αυτούς, με την επιφύλαξη της, τυχόν, αντίθεσής τους με το ά. 254 ΚΠΔ, οπότε και το τελευταίο υπερτερεί.

3. Εισαγωγή των ειδικών ανακριτικών πράξεων στον ΚΠΔ

Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις που προβλέπονται σήμερα στο ά. 254 ΚΠΔ προέκυψαν ως αποτέλεσμα της διεθνούς κινητοποίησης στο πεδίο της καταπολέμησης της οργανωμένης εγκληματικότητας. Η χώρα μας υπογράφοντας τη Διεθνή Συνθήκη του Ο.Η.Ε. το έτος 2000 στο Παλέρμο της Ιταλίας, αναγνώρισε την ανάγκη υιοθέτησης «ειδικών ανακριτικών τεχνικών» (special investigative techniques), για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος¹⁴. Το άρθρο 20 της Συνθήκης προέβλεπε τη λήψη των απαραίτητων μέτρων από τα συμβαλλόμενα κράτη προκειμένου να καθίσταται δυνατή η διενέργεια της ηλεκτρονικής επιτήρησης (electronic surveillance), των ελεγχόμενων μεταφορών (controlling delivery) και της κεκαλυμμένης ανακριτικής δραστηριότητας (undercover operations), χωρίς όμως υποχρέωση των συμβαλλομένων για την ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο του συνόλου των προβλεπομένων πράξεων.

Η χώρα μας κύρωσε την ως άνω Συνθήκη με το ά. 6 του ν.2928/2001, με τον οποίο εισήχθη στον ΚΠΔ το άρθρο 253Α και σήμερα ήδη 254ΚΠΔ. Ο εθνικός νομοθέτης, υιοθέτησε το σύνολο των ειδικών ανακριτικών πράξεων, που προέβλεπε η Συνθήκη και δύο ακόμα, αυτές της άρσης απορρήτου και του συνδυασμού δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Μάλιστα, ο νομοθέτης θέλοντας να καταδείξει ότι δεν περιστελλεται το Κράτος δικαίου, το πρώτον, εξαιτίας της ανάγκης συμμόρφωσης με τις διεθνείς επιταγές, αφού όλες οι ανακριτικές πράξεις προϋπήρχαν σε ειδικούς

¹⁴ Σάμιος Θ., ΠοινΧρ ΝΑ/2001, σελ.1034

ποινικούς νόμους, επέλεξε να μη προσδιορίσει το περιεχόμενό τους στο, τότε, 253Α ΚΠΔ, παρά έκανε παραπομπή στο κείμενο του εκάστοτε προϋπάρχοντος ειδικού ποινικού νόμου δημιουργώντας ερμηνευτική σύγχυση¹⁵.

Σε κάθε περίπτωση, η ανακριτική διείσδυση ήταν, στην αρχή, η μόνη αναφερόμενη ως ειδική ανακριτική πράξη, ταυτισμένη με την συγκαλυμμένη έρευνα, κάτω από την ευρύτερη έννοια της «κεκαλυμμένης ανακριτικής δραστηριότητας». Πρώτη φορά με το ν.4254/2014 εισήχθη το ά. 253B ΚΠΔ, που αφορούσε την αντιμετώπιση των εγκλημάτων διαφθοράς και έγινε η διάκριση της συγκαλυμμένης έρευνας ως αυτοτελούς ειδικής ανακριτικής πράξης. Η εισηγητική έκθεση του νόμου διακρίνει μεταξύ των δύο εννοιών περιγράφοντας την ανακριτική διείσδυση ως την πράξη εκείνη, που σκοπό έχει την αποκάλυψη της εφοδιαστικής υποδομής μια μαφιοζικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης, ενώ η συγκαλυμμένη έρευνα στοχεύει στην αποκάλυψη τελέσεως μια συγκεκριμένης αξιόποινης πράξης¹⁶. Η διάκριση αυτή γίνεται πλέον σαφέστερη από το γράμμα των αναμορφωμένων, στο νέο ΚΠΔ, άρθρων 254 και 255.

Με το νέο ΚΠΔ τυποποιείται η διάκριση της συγκαλυμμένης έρευνας και ανακριτικής διείσδυσης στο άρθρο 254 ΚΠΔ και ανάγεται η καθεμιά από αυτές σε αυτοτελή ειδική ανακριτική πράξη. Για πρώτη φορά, η συγκαλυμμένη έρευνα δύναται να αξιοποιηθεί και εκτός του πλαισίου των εγκλημάτων διαφθοράς του 255ΚΠΔ, στο οποίο βέβαια η χρησιμοποίηση της παραμένει ακέραια. Αξιοσημείωτη είναι, ωστόσο, η ρήτρα επικουρικότητας που θέτει το ίδιο το 255ΚΠΔ, ώστε ακόμα και αν πρόκειται για εγκλήματα διαφθοράς, αν αυτά λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο εγκληματικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης, τότε προτεραιότητα εφαρμογής έχει το 254ΚΠΔ.

Σύμφωνα με το διαχωρισμό που ακολουθεί ο Έλληνας νομοθέτης ως ανακριτική διείσδυση νοείται η χρησιμοποίηση, είτε των ίδιων των ανακριτικών υπαλλήλων, είτε άλλων εμπίστων προσώπων (και ιδιωτών), που συνεργάζονται με τις ανακριτικές αρχές και ακολουθούν τις οδηγίες τους, με στόχο τόσο την εξασφάλιση του αποδεικτικού υλικού, την κατάληψη του δράστη τη στιγμή που διαπράττει την εκάστοτε προαποφασισμένη αξιόποινη πράξη ή τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων

¹⁵ Βαθρακοκύλης Α., ό.π., ΠοινΔικ. 2006, σελ.1052

¹⁶ Εισηγητική έκθεση Ν.4254/2014

για την αντιμετώπιση της οργανωμένης εγκληματικότητας¹⁷. Από την άλλη, ως συγκεκριμενη έρευνα ορίζεται η έρευνα κατά την οποία ανακριτικός υπάλληλος ή ιδιώτης, που ενεργεί υπό της οδηγίες του, προσφέρεται να διευκολύνει την τέλεση κάποιου από τα εγκλήματα, που προβλέπονται στην παρ. 1 του ά. 254 ΚΠΔ, την οποία ο δράστης είχε ήδη προαποφασίσει¹⁸.

Παρατηρείται, λοιπόν, και στις δύο αυτές ειδικές ανακριτικές πράξεις η κοινή προϋπόθεση της «προαπόφασης» του δράστη, για τη νόμιμη διενέργειά τους. Το όριο αυτό, που τίθεται από τον εθνικό νομοθέτη, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τις διεθνείς επιταγές και δη τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Το τελευταίο, παγίως εμμένει στη θέση του, ότι δεν επιτρέπεται να υπερβαίνουν κάποια όρια οι κεκαλυμμένα δρώντες, διότι διαφορετικά θίγεται του απαραβίαστο δικαίωμα του κατηγορουμένου σε δίκαιη δίκη, κατά το ά. 6 ΕΣΔΑ¹⁹.

¹⁷ Παπαδαμάκης Α., Η δομή της ποινικής δίκης, Ποινική Δικονομία 2021, σελ. 237

¹⁸ Καρράς Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο 2020, σελ. 455

¹⁹ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ell, σελ. 10

Μαρία Γεωργιάδου

Αφού παρουσιάστηκε η φύση και η ιστορική αναδρομή του θεσμού της ανακριτικής διείσδυσης και της συγκεκριμενισμένης έρευνας, είναι σκόπιμο να συνεχίσουμε την ανάλυσή μας με τις ειδικότερες προϋποθέσεις που διέπουν αυτές και εν γένει να περιγράψουμε το πλαίσιο ρύθμισης τους στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Κατόπιν θα μας απασχολήσουν ζητήματα που εγείρονται από την υπέρβαση των ορίων που θέτει ο νόμος, οι συνέπειες σε όλα τα εμπλεκόμενα πρόσωπα (ανακριτικοί υπάλληλοι, κατηγορούμενοι και αμέτοχοι τρίτοι), η θέση της ημεδαπής και διεθνούς νομολογίας, ενώ παράλληλα θα παραθέσουμε κρίσεις για τα ως άνω θέματα.

III. Όρια και υπερβάσεις

Στην παρούσα ενότητα θα αναλυθεί το ακανθώδες και σύνθητες στην πρακτική, ζήτημα της υπέρβασης των ορίων της ανακριτικής δράσης από τα αρμόδια όργανα. Προηγουμένως δε είναι σκόπιμο να δούμε τις προϋποθέσεις που τάσσει ο νόμος, η μη τήρηση των οποίων αναγάγει την νόμιμη συμπεριφορά των ανακριτικών αρχών σε παράνομη-προβοκατόρικη ηθική αυτουργία.

1. Πρόβλεψη (ουσιαστικών) προϋποθέσεων

Το άρθρο 254 του νΚΠΔ στην παρ. 2, καθορίζει τις ουσιαστικές προϋποθέσεις διενέργειας όλων των ειδικών ανακριτικών πράξεων, σύμφωνα με το οποίο: «Οι ανακριτικές πράξεις της προηγούμενης παραγράφου διεξάγονται, με την τήρηση των εγγυήσεων και τις διαδικασίες των επόμενων παραγράφων, **μόνο:**

α) αν προκύπτουν **σοβαρές ενδείξεις** ότι έχει τελεσθεί αξιόποινη πράξη από τις αναφερόμενες στην παρ. 1 του άρθρου αυτού

Πρώτος όρος είναι η ειδική ανακριτική πράξη να διενεργείται τότε μόνο όταν έχει συγκεντρωθεί ο απαιτούμενος βαθμός ενδείξεων ενοχής, ο οποίος μάλιστα συμπίπτει με τον αντίστοιχο απαιτούμενο για την επιβολή των επαχθέστατων μέτρων δικονομικού καταναγκασμού, αυτών της επιβολής περιοριστικών όρων και προσωρινής κράτησης (βλ. αρ.282 παρ.1 ΚΠΔ). Οι ενδείξεις πρέπει να είναι σοβαρές και δεν αρκούν επαρκείς (όπως απαιτούνται για την κίνηση ποινικής δίωξης, αρ.43 ΚΠΔ) πολλώ δε μάλλον, δεν αρκούν απλές υπόνοιες. Είναι δυστυχώς εθιμικό στην Ελλάδα η ανακριτική διείσδυση να ξεκινάει λόγω πληροφοριών που υπέπεσαν στην

αντίληψη της Αστυνομίας («επειδή οι πληροφορίες αυτές αξιολογήθηκαν ως αξιόπιστες» ΑΠ 100/2007). Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου πάντως δεν αποκλείει την στήριξη της έρευνας σε πρώιμο στάδιο, σε ανώνυμες πληροφορίες, αρκεί να μην αποτελέσουν στην συνέχεια το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο στο οποίο το δικαστήριο στήριξε την καταδίκη του κατηγορουμένου.²⁰ Ούτε η συνήθης έκφραση που αναγράφεται στα διαβιβαστικά της αστυνομίας ότι αποφασίστηκε η διενέργεια έρευνας επειδή «κινείται ύποπτα όχημα επί της οδού Χ» (βλ. ΑΠ726/2017), ισοδυναμεί με συνδρομή σοβαρών ενδείξεων. Ο λόγος για τον οποίο απαιτείται τόσο υψηλός βαθμός υπονοιών, υπαγορεύεται από την συνταγματικής περιωπής αρχή της αναλογικότητας, καθόσον οι ειδικές ανακριτικές πράξεις συνιστούν επαχθείς παρεμβάσεις στην ιδιωτική σφαίρα του προσώπου και θα πρέπει να επιλέγονται ως μέσο διερεύνησης/αποκάλυψης, μόνο όταν έχει συγκεκριμενοποιηθεί, αν όχι πλήρως (καθόσον είναι αδύνατο τούτο σε προδικαστικό στάδιο), πάντως σε υψηλό βαθμό, η ενοχή του υπόπτου. Αυτήν την επιταγή εξυπηρετεί και ο δεύτερος όρος, ήτοι να είναι:

β) (αν) η εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης ή η εξιχνίαση των τρομοκρατικών πράξεων των άρθρων 187^Α ΠΚ ή των λοιπών πράξεων που αναφέρονται στην παρ.1 του άρθρου αυτού (είναι) διαφορετικά αδύνατη ή ιδιαιτέρως δυσχερής

Εδώ ο νομοθέτης αναφέρεται στην δεύτερη έκφανση της αρχής αναλογικότητας, αυτήν της αναγκαιότητας και δη της επιλογής του ηπιότερου μέσου έναντι των άλλων δυνάμενων να τύχουν εφαρμογής στην εκάστοτε περίπτωση. Μόνο το μέσο που προκαλεί την μικρότερη δυνατή βλάβη στα δικαιώματα του κατηγορούμενου, είναι και το αναγκαίο. Ασφαλώς ο σκοπός πάταξης βαρέων εγκλημάτων, όπως η τρομοκρατική οργάνωση, χάριν προστασίας της δημόσιας ασφάλειας, είναι υπεράγαν σημαντικός και κατέχει την πρώτη θέση στην ατζέντα της αντεγκληματικής πολιτικής του κράτους ωστόσο, *δεν είναι αρχή του Ποινικοδικονομικού Δικαίου η αναζήτηση της αλήθειας έναντι παντός τιμήματος.* (BGHSt 14,358, 365). Τίμημα εν προκειμένω είναι η διακύβευση θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Επομένως

²⁰ <https://hudoc.echr.coe.int>. «Moreover, while the Convention does not preclude reliance, at the preliminary investigation stage and where this may be warranted by the nature of the offence, on sources such as anonymous informants, the subsequent use of such sources by the trial court to found a conviction is a different matter» (Teixeira de Castro v. Portugal, 1998, § 35).

οι ανακριτικές αρχές οφείλουν να εξαντλήσουν πρώτα τα λοιπά διαθέσιμα εργαλεία και μηχανισμούς έρευνας και κατόπιν, αν αυτά αποτύχουν ή δεν παράσχουν επαρκείς απαντήσεις, να καταφύγουν στις ειδικές ανακριτικές πράξεις του αρ. 254 ΚΠΔ.

Ένα ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι αν οι σοβαρές ενδείξεις αφορούν την πράξη ή/και το πρόσωπο. Ο κ. Μανωλεδάκης υποστηρίζει πως «όπου ο νόμος για την διεξαγωγή τους (ενν. των ανακριτικών πράξεων) αξιώνει ύπαρξη «σοβαρών ενδείξεων ότι έχει τελεστεί αξιόποινη πράξη» αυτονόητα εννοεί την τέλεση της πράξης από το συγκεκριμένο πρόσωπο κατά του οποίου διεξάγονται οι ανακριτικές πράξεις²¹. Ο ίδιος μάλιστα τονίζει παρακάτω, ότι η χρήση του όρου «εξάρθρωση» είναι αδόκιμη «εφόσον το ποινικό δικονομικό δίκαιο ενδιαφέρεται για συγκεκριμένες πράξεις και συγκεκριμένους δράστες». Σύμφωνα είναι και ο κ. Παπαδαμάκης ο οποίος επισημαίνει ότι η μη αναγωγή σε συγκεκριμένους δράστες ενέχει τον κίνδυνο, υπό το πρόσχημα της αδυναμίας εξάρθρωσης μιας οργάνωσης, να γίνονται ατέλειωτες παγιδεύσεις αθώων πολιτών, υποβάλλοντάς τους αδικαιολόγητα σε δοκιμασία αρετής.²² Το ίδιο το γράμμα του νόμου συνηγορεί υπέρ της κατεύθυνσης αυτής. (βλ. αρ. 254 παρ.3 περ. β', αρ. 28 παρ.3 Ν.4139/2013: «Εφόσον υφίστανται σοβαρές ενδείξεις σε βάρος συγκεκριμένων προσώπων»). Αντιθέτως, επιχείρημα υπέρ της πρώτης άποψης, είναι ότι η ποινική δίωξη ασκείται *in rem* βάσει της διάταξης του άρθρου 250 ΚΠΔ, που σημαίνει ότι διώκονται οι εκάστοτε πράξεις κι όχι τα πρόσωπα που την τελούν, κι άρα η ανακριτική πράξη έχει στόχο την διακρίβωση του εγκλήματος, για τα όποια δε εμπλεκόμενα πρόσωπα θα μεριμνήσει ο Ανακριτής με επέκταση της ποινικής δίωξης. Άλλωστε αυτό προκύπτει και από την γενική διατύπωση του νόμου τόσο στο άρθρο 239 ΚΠΔ («Σκοπός της κύριας ανάκρισης είναι η συλλογή των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων για να βεβαιωθεί η τέλεση του εγκλήματος...») όσο και στην διάταξη του άρθρου 254 περ. β' ΚΠΔ για την ανακριτική διείσδυση («...με σκοπό την εξιχνίαση της δομής της (εγκληματικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης), την αποκάλυψη των μελών της καθώς και την διακρίβωση των εγκλημάτων της παρ.1...»), επομένως πρέπει πρώτα να

²¹ Μανωλεδάκης Ι., Ασφάλεια και ελευθερία 2002, σελ.162, βλ. και Σπυράκος Δ. Η συσχέτιση και ο συνδυασμός προσωπικών δεδομένων για την καταστολή του οργανωμένου εγκλήματος ΠοινΧρ 2001, σελ. 1032 (3γ) κατά τον οποίο ο εν λόγω όρος εισάγει στην ποινική δικονομία την στρατηγική της πρόληψης και απομακρύνεται από το έργο της καταστολής ήδη τελεσθέντων αδικημάτων με την απόδοση ευθύνης σε συγκεκριμένα πρόσωπα, επιπλέον δε, είναι δυσχερής ο έλεγχος προσφορότητας του μέτρου

²² Παπαδαμάκης Α., Ανακριτική διείσδυση και άρση του απορρήτου ως ανακριτικές πράξεις κατά του οργανωμένου εγκλήματος, Τιμ. Τόμος Ι. Μανωλεδάκη, ΙΙ, 2007 σελ.952

συλλεγούν τα αποδεικτικά στοιχεία και μετά από αυτά να τεκμαρθεί η ατομική ποινική ευθύνη.²³ Προφανές είναι ότι αφής εξαρθωθεί η εγκληματική ομάδα, δεν συλλαμβάνονται συλληβδην όλα τα «μέλη», ήτοι και πρόσωπα τα οποία δεν συγκεντρώνουν κανενός είδους υπόνοια συμμετοχής. Άλλως πράγματι η ανακριτική διείσδυση θα υπέπιπτε σε «δοκιμασία αρετής»²⁴ αθώων πολιτών. Ειδικά όσον αφορά τρίτα πρόσωπα, τα οποία εμφανίζονται αναπόφευκτα στο προσκήνιο ιδίως σε αδικήματα με πολλά υποκείμενα (εγκληματική/τρομοκρατική οργάνωση), γεννάται το ζήτημα αν είναι νοητή η υποκειμενική διεύρυνση της ανάκρισης. Κατά την άποψη του κ. Λίβου, «η ανακριτική διείσδυση δεν μπορεί να διεξαχθεί σε βάρος «τρίτων» προσώπων, αλλά μόνο εναντίον προσώπων, των οποίων τουλάχιστον η εμπλοκή στην εγκληματική οργάνωση ως μελών είναι δεδομένη, δεν έχει όμως ακόμα εξακριβωθεί ο ρόλος τους στην δομή της και η βαρύτητά τους στην επίτευξη των στόχων της.»²⁵ Η επέκταση της ανακριτικής διείσδυσης και σε τρίτον δικαιολογείται μόνο αν αυτός έχει τουλάχιστον τον ρόλο του συνεργού. Στην υπόθεση Looseley²⁶, όπου αστυνομικός δρώντας με μυστική ταυτότητα, τηλεφώνησε στον ύποπτο ερωτώντας τον αν μπορεί να του προμηθεύσει ηρωίνη, ο Λόρδος Hoffmann τόνισε ότι δεν είναι απαραίτητο να υφίστανται εύλογες υπόνοιες σε βάρος συγκεκριμένου προσώπου, αν επιχείρηση αστυνομικής παγίδευσης βασίζεται σε εύλογες υπόνοιες ότι σε συγκεκριμένο τόπο λαμβάνει χώρα συγκεκριμένη εγκληματική δράση. Συγκεκριμένα υπήρχαν υπόνοιες ότι το κέντρο διασκέδασης Wooden Bridge ήταν το σημείο εστίασης (focal point) αναφορικά με το εμπόριο ναρκωτικών²⁷. Παρόμοια ήταν και η σκέψη του δικαστή του Ανώτατου Ακυρωτικού Καναδά, Antonio Lamer στην υπόθεση Barnes, καθώς ανέφερε ότι η αστυνομία δικαιωματικά περιόρισε την έρευνά της σε έναν από τους 6 δρόμους της περιοχής Granville Mall, η οποία κατέχει υψηλό ποσοστό εγκληματικότητας στον

²³ Παπανικολάου Ναταλία, Ανακριτική διείσδυση και αστυνομική παγίδευση, 2012, σελ.266

²⁴ Λίβος Ν. Οργανωμένο έγκλημα και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, Εισήγηση στο 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, Κομοτηνή, 23-25 Οκτωβρίου 1998 σελ.63

²⁵ Λίβος Ν. Η αστυνομική Διείσδυση-Υπερ του θεσμού, ΠΛογ 4/2001, σελ.1608

²⁶ Βλ. περισσότερα σε Βουλή των Λόρδων, υπόθεση Looseley, ΠοινΔικ 2002/617

²⁷ Βλ. Λόρδο Hoffmann σε Looseley; αρ.77 «*Secondly, the Wooden Bridge public house was reasonably suspected to be a focal point for the trade*»

τομέα των ναρκωτικών, και έδωσε την ευκαιρία να τελέσουν αδίκημα στα πρόσωπα που συνδέονται με τον τόπο αυτό, ήτοι που είναι παρόντα.²⁸

Χρήσιμη μπορεί να αποβεί η διάκριση μεταξύ «*αναπόφευκτα θιγόμενων τρίτων*» και «*απολύτως αμέτοχων*», στην οποία προβαίνει ο συγγραφέας Jurgen Wolter, αναφορικά με το ζήτημα της αξιοποίησης τυχαίων ευρημάτων που αφορούν άλλα πρόσωπα πλην του κατηγορουμένου, ένα κριτήριο που μπορεί να αποβεί χρήσιμο και στην παρούσα προβληματική.

Το ποιος ανήκει σε ποια κατηγορία δεν είναι δυνατόν να το γνωρίζουν οι αρχές χωρίς προηγουμένως να διερευνήσουν τυχούσα συμμετοχή τους στο έγκλημα, το ποσοστό αυτής κι άλλες παραμέτρους. Για να μην παραβιαστούν τα δικαιώματα και το τεκμήριο αθωότητας των (εκ των υστέρων διαπιστούμενων) αμέτοχων τρίτων, έργο του διεισδύοντα είναι να επεκτείνει την επέμβαση με την ανακριτική διείσδυση, όταν είναι αδύνατο να την διενεργήσει σε βάρος του άμεσα θιγόμενου υπόπτου, χωρίς συνάμα να θιγούν και δικαιώματα γνωστών ή άγνωστων τρίτων. Αναγκαστικά και ο *ex post* κρινόμενος ως αμέτοχος τρίτος, θα διαπεράσει τον έλεγχο του αστυνομικού/ιδιώτη, για να διαπιστωθεί αν πρέπει να επεκταθεί και σε αυτόν η ανακριτική πράξη και η περαιτέρω έρευνα. Κάτι το οποίο ωστόσο είναι αναπόφευκτο, περιορίζει τα δικαιώματα προσώπων πράγματι μη εμπλεκόμενων και μάλιστα εν αγνοία τους. Επομένως, είναι σημαντικό όπου κρίνεται πιθανό να διευρυνθεί ο κύκλος των θιγόμενων προσώπων, να τίθενται από τον νόμο αυστηρές προϋποθέσεις επέμβασης²⁹ (πχ. σοβαρές ενδείξεις και για τρίτους, καταστροφή υλικού που συγκεντρώθηκε σε βάρος τους, όπως καταγραφείσα ομιλία από την οποία δεν προέκυψε κάτι αξιόμημπο).

Ένα άλλο ζήτημα που ανακύπτει, είναι αν οι ανακριτικές πράξεις στοχεύουν στην αποκάλυψη εγκλημάτων που πρόκειται να τελεστούν ή μόνο όσων τελέστηκαν ή τελούνται. Άλλωστε ένας από τους σκοπούς της ανακριτικής διείσδυσης είναι και η πρόληψη εγκλημάτων. Επιπλέον, το άρθρο 254 ΚΠΔ έχει ως πεδίο εφαρμογής και τα κακουργήματα που αναφέρονται στην παρ.1 του άρθρου 187 εφόσον έχουν τελεστεί ή *επιδιώκεται να τελεστούν* (σύμφωνα με την αντικειμενική υπόσταση του κατ' άρθρο 187 παρ.1 ΠΚ εγκλήματος). Αναγκαστικά λοιπόν, εκ της φύσεως της ειδικής

²⁸ Μαγγανάς Αντ. «Τα αστυνομικά τεχνάσματα» και η αντιμετώπισή τους από τα καναδικά δικαστήρια ΠοινΧρ. 1996, σελ.175 ΙΙΙ

²⁹ Δαλακούρας Θ. Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του αρ.6 του Ν.2928/2001, ΠοινΧρ ΝΑ, 2001 σελ.1022

υπόστασης του αδικήματος, η ανακριτική διείσδυση επεκτείνεται και στο μέλλον. (αντικειμενική διεύρυνση της ανάκρισης).³⁰ Αναμφισβήτητα όταν οι διοικητικές αρχές εμπλέκονται σε έγκλημα το οποίο έχει τελεστεί ή τελείται (σημειωτέον ότι η σύσταση εγκληματικής οργάνωσης είναι διαρκές έγκλημα), ενεργούν στο πλαίσιο επιτρεπόμενης συγκεκαλυμμένης έρευνας. Όταν όμως το έγκλημα ακόμα δεν διήλθε την πύλη της αρχής εκτέλεσης (ή των προπαρασκευαστικών πράξεων, όπου αυτές είναι αξιόποινες), η παρέμβαση των αρχών δικαιολογείται όταν υπάρχουν «σοβαρές ενδείξεις που θεμελιώνονται σε σχέση με πρόσωπα και επί τη βάση συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών του παρόντος ή του παρελθόντος».³¹

Στην θεωρία προτείνεται η εξής διάκριση, ερειζόμενη στην διατύπωση της διάταξης του άρθρου 28 του Ν. 4139/2013 (ναρκωτικά): Η εν λόγω διάταξη κάνει λόγο για «ανακάλυψη» δράστη και την αντιδιαστέλλει από την «σύλληψη» χρησιμοποιώντας διαζευκτικό «ή», κι ως εκ τούτου με την πρώτη, γίνεται αναφορά σε πρόσωπο σε βάρος του οποίου εκκρεμεί ήδη ένταλμα σύλληψης και είναι αναγκαία η προβοκατόρικη ενέργεια για τον εντοπισμό του. Με την δεύτερη, γίνεται αναφορά σε πρόσωπο, για το οποίο υπάρχουν συγκεκριμένες υπόνοιες ότι θα τελέσει έγκλημα των σχετικών άρθρων.³² Επομένως η εν λόγω ερμηνεία του όρου «σύλληψη», μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι σοβαρές ενδείξεις αφορούν και εγκλήματα που πρόκειται να τελεστούν.

2. Πρόβλεψη (δικονομικών) προϋποθέσεων

Οι δικονομικές προϋποθέσεις, που συνάμα αποτελούν και τις εγγυήσεις νομιμότητας, προβλέπονται στην παρ.3 του αρ. 254 ΚΠΔ. Ειδικότερα, «Για τη διενέργεια των αναφερόμενων στην παρ.1 ανακριτικών πράξεων, καθώς και για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα.....αποφαίνεται με ειδικά αιτιολογημένο βούλευμά του το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο μετά από πρόταση του εισαγγελέα.». Επομένως, οι ειδικές ανακριτικές πράξεις περιβάλλονται από ένα αρκετά αυστηρό, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, νομικό πλαίσιο, καθόσον οι ενέργειες των αστυνομικών/πολιτικών προσώπων τελούν υπό την εποπτεία της πολιτείας. Αρχικά

³⁰ Μανωλεδάκης Ι., Ασφάλεια και ελευθερία 2002, σελ.161, σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή και ο Παπαδαμάκης Α., Ανακριτική διείσδυση. Όρια και υπερβάσεις, ΠοινΔικ 11-12/2010, σελ.1326 IV

³¹ Παπαδαμάκης Α. Ανακριτική Διείσδυση. Όρια και υπερβάσεις, ΠοινΔικ 11-12/2010, σελ.1326 IV

³² Τρμ.Εφ.Θες. 324/2003 [παράνομα αποδεικτικά μέσα] (Παρατ. Σ. Παύλου), ΠοινΔικ 8-9/2003, σελ.912-918

απαιτείται πρόταση εισαγγελέα. Ο Εισαγγελέας λοιπόν, αφού αξιολογήσει το υλικό που συγκέντρωσε η αστυνομία και από το οποίο πρέπει να προκύπτουν οι σοβαρές ενδείξεις, υποβάλλει πρόταση στο δικαστικό συμβούλιο. Το τελευταίο αποφαινεται περί της διενέργειας της ανακριτικής διείσδυσης ή της συγκεκριμενομένης έρευνας, με ειδικά αιτιολογημένο βούλευμα. Ο νόμος δεν αναφέρει και «εμπεριστατωμένα» αιτιολογημένο, όπως άλλωστε απαιτείται από το άρθρο **139 ΚΠΔ** (§1: «...τα βουλεύματα, ...πρέπει να αιτιολογούνται ειδικά και **εμπεριστατωμένα**»). Ειδικότερα, στην αιτιολογία του βουλεύματος γίνεται ειδική μνεία: α) της αξιόποινης πράξης, β) των σοβαρών ενδείξεων ενοχής σε βάρος του προσώπου κατά του οποίου διενεργείται η ανακριτική πράξη, γ) του σκοπού αυτής, δ) της αδυναμίας ή ιδιαίτερης δυσχέρειας διακρίβωσης του εγκλήματος με άλλο τρόπο, και ε) της απόλυτα αναγκαίας χρονικής διάρκειας της ανακριτικής πράξης. Διαπιστώνουμε, ότι ο νομοθέτης περιχαράκωνει το συμβούλιο στον τρόπο αιτιολογίας της «απόφασής» του, ώστε να διασφαλιστεί η αρχή αναλογικότητας και η αποφυγή αυθαιρεσιών εκ μέρους των αρχών. Άλλη μια προϋπόθεση που λειτουργεί αποτρεπτικά της καταχρηστικότητας των κρατικών οργάνων, είναι η σύνταξη **αναλυτικών** εκθέσεων κατά τα άρθρα 148 έως 153 ΚΠΔ. (αρ. 254 παρ.1 περ. α': «για δε τις ενέργειες του συγκαλυμμένα δρώντος ή του ιδιώτη συντάσσεται αναλυτική έκθεση κατά τα άρθρα 148 έως 153» και περ. β': «για δε τις ενέργειες του του συγκαλυμμένα δρώντος ανακριτικού υπαλλήλου ή του ιδιώτη συντάσσεται αναλυτική έκθεση κατά τα άρθρα 248 έως 153»). Τέλος είναι αξιοσημείωτο ότι η επιχείρηση τελεί καθ' όλη την διάρκειά της υπό την εποπτεία του εισαγγελέα κατά ρητή επιταγή του νόμου, ο ρόλος του οποίου δεν εξαντλείται στην υποβολή πρότασης. Οι ως άνω ασφαλιστικές δικλείδες είναι πολλές και πιο ουσιαστικές από ορισμένες προβλεπόμενες σε ειδικούς ποινικούς νόμους. Έχουν διπλή κατεύθυνση, καθόσον αφενός, όπως προαναφέρθηκε, διασφαλίζουν το νόμιμο της δράσης των αρχών, αφετέρου δε, (διασφαλίζουν) την αποτελεσματική υπεράσπιση του κατηγορουμένου, ο οποίος μόλις συλληφθεί και έρθει αντιμέτωπος με την κατηγορία, πρέπει να γνωρίζει αν συνέτρεχαν λόγοι για την διεξαγωγή της εκάστοτε ανακριτικής πράξης κι αν τηρήθηκαν οι νόμιμες διαδικασίες. Το θέμα όμως είναι αν εφαρμόζονται και στην πράξη, καθόσον δεν είναι λίγες οι υποθέσεις, όπως θα καταδειχθεί παρακάτω, στις οποίες οι αστυνομικοί ενήργησαν αυτοβούλως, είτε μη ενημερώνοντας τον εισαγγελέα, είτε ενημερώνοντάς τον μετά την διενέργεια της ανακριτικής πράξης. Επιπλέον, στην καθημερινή πρακτική, οι προτάσεις συντάσσονται από τους αστυνομικούς της ΓΑΔΑ

κι ο εισαγγελέας αρκείται συνήθως στην υπογραφή της. Σε καμία περίπτωση, ακόμα, δεν συνάγεται η τήρηση των προϋποθέσεων από την επιτυχή έκβαση της ανακριτικής πράξης. (ΑΠ 902/2018: «*Ενήργησαν δε οι διωκτικές αρχές με χρήση (απολύτως αναγκαίου για την ανακάλυψη και την βεβαίωση σοβαρών αξιοποιώνων πράξεων διακίνησης ναρκωτικών από Βενεζουέλα σε Ελλάδα) ιδιώτη πράκτορα, μέσα στα **θεμιτά όρια** της ανακριτικής διείσδυσης και **η όλη επιχείρηση ήταν επιτυχής και επιβεβαιώθηκαν οι πληροφορίες των αρχών***»).

«*Σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις την έρευνα μπορεί να διατάξει ο εισαγγελέας ή ο ανακριτής. Στην περίπτωση αυτή ο εισαγγελέας ή ο ανακριτής είναι υποχρεωμένοι να εισαγάγουν το ζήτημα μέσα σε προθεσμία τριών ημερών στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο, το οποίο ελέγχει παράλληλα την συνδρομή των εξαιρετικά επειγουσών περιστάσεων.*». Το τελευταίο πρέπει να αποφανθεί εντός ευλόγου χρόνου, το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει τις πέντε ημέρες. Ένα ερμηνευτικό ζήτημα είναι τότε συντρέχουν αυτές οι εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις. Επιπρόσθετα, ελλοχεύει ο κίνδυνος να εκμηδενιστεί ο επείγων χαρακτήρας της κατάστασης μέχρι το συμβούλιο να εγκρίνει ή απορρίψει το αίτημα του εισαγγελέα/ανακριτή. Αν δε το αποδεικτικό υλικό αποκτηθεί αμέσως, πριν την υποβολή αιτήματος και κατόπιν το συμβούλιο δεν εγκρίνει την διενέργεια της ανακριτικής πράξης, αυτό καθίσταται παράνομο άρα μη δυνάμενο να αξιοποιηθεί στο δικαστήριο, τα δικαιώματα όμως του κατηγορουμένου έχουν ήδη τρωθεί.

3. Υπέρβαση ορίων/καταχρηστική συμπεριφορά

3.1. Έννοια προδιάθεσης

Μετά την χάραξη των ορίων εντός των οποίων οφείλουν να δρουν τα ανακριτικά όργανα, θα είναι πιο εύκολη η διαπίστωση της στοιχειοθέτησης της «αστυνομικής παγίδευσης», η οποία ακριβώς σημαίνει την κατά παράβαση των διατάξεων, διενέργεια ανακριτικής διείσδυσης.

Πρώτα απ' όλα, η συγκεκρικαλυμμένη δράση οφείλει να διενεργείται υπό τις δύο προαναφερόμενες ουσιαστικές (σοβαρές ενδείξεις και απολύτως αναγκαίο) και δικονομικές (βούλευμα, εποπτεία Εισαγγελέα, σύνταξη εκθέσεων) προϋποθέσεις. Αν εκλείψει έστω μία, η συμπεριφορά καθίσταται παράνομη και επιφέρει πληθώρα επιπτώσεων που θα αναλυθούν παρακάτω.

Κεντρική έννοια με την οποία θα ασχοληθούμε αμέσως και η ύπαρξη της οποίας οριοθετεί την νόμιμη από την παράνομη δράση, είναι η έννοια της «προαπόφασης» ή «προδιάθεσης». Σωρεία αποφάσεων τόσο σε ημεδαπό όσο και σε αλλοδαπό επίπεδο, έχουν απασχοληθεί με την έννοια αυτή, καθόσον οι διενεργούντες τις ανακριτικές πράξεις, επεμβαίνουν συνήθως όταν ελλείπει το στοιχείο αυτό που επιτάσσει ο νόμος. (αρ. 254 παρ.1β': «...την τέλεση των οποίων τα μέλη έχουν **προαποφασίσει**»).

Αναγκαία βαίνει εδώ η διάκριση μεταξύ της προδιάθεσης και της προαπόφασης. Η πρώτη, δημιούργημα του Ανώτατου Ακυρωτικού των ΗΠΑ (υπόθεση Sorrells v. USA) έχει γενικότερο περιεχόμενο, αναφέρεται στην κλίση του προσώπου να τελέσει μια άδικη πράξη, ερειζόμενη σε προηγούμενη εγκληματική δραστηριότητα.³³ Συνδέεται με την έννοια του omnimodo facturus, ήτοι την γενική ετοιμότητα και προθυμία (που έχει λάβει θα λέγαμε τον χαρακτήρα της έξης) του προσώπου να εγκληματήσει. Η προαπόφαση αντίθετα, δηλώνει την σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο στο παρελθόν λήψη απόφασης τέλεσης συγκεκριμένης πράξης.

Σε διεθνές επίπεδο, υπάρχει μεγάλη διαφωνία για την έννοια της προδιάθεσης. Συγκεκριμένα, η αμερικανική νομολογία ακολουθεί την «υποκειμενική προσέγγιση» σύμφωνα με την οποία προδιατεθειμένος είναι ο δράστης όταν «είναι έτοιμος και πρόθυμος να τελέσει τα εγκλήματα όπως του αποδίδονται με το κατηγορητήριο, οποτεδήποτε εμφανίζεται η ευκαιρία». Στην υπόθεση US v. Hollingsworth έγινε δεκτό από το δικαστήριο ότι: «προδιάθεση δεν είναι απλώς μια υποκειμενική νοητική κατάσταση δηλαδή απλώς η προθυμία του δράστη να δαγκώσει το δόλωμα του Κράτους», αλλά συνδυάζεται και με την υλική ετοιμότητα (πχ. φυλασσόμενα στην οικία ναρκωτικά)³⁴. Στον αντίποδα βρίσκεται η «αντικειμενική προσέγγιση» κατά την οποία υφίσταται παγίδευση «όταν το έγκλημα προκλήθηκε ή ενθαρρύνθηκε με τη χρήση μεθόδων πειθούς ή προκλήσεως, οι οποίες δημιουργούν έναν σοβαρό κίνδυνο ότι ένα παρόμοιο έγκλημα θα μπορούσε να τελεστεί και από άλλα άτομα πέρα από εκείνα τα οποία είναι ήδη έτοιμα να το τελέσουν».³⁵ Μειονέκτημα της δεύτερης άποψης είναι ωστόσο, το γεγονός ότι με την απαίτηση η πρόκληση να είναι τέτοιας έντασης που να

³³ Παπανικολάου Ναταλία, Ανακριτική διείσδυση και αστυνομική παγίδευση, 2012 σελ.268

³⁴ Αναγνωστόπουλος Ηλ. Αστυνομική παγίδευση και δίκαιη δίκη, ΠοινΧρ2001, σελ. 193

³⁵ Δημάκης Αλ. Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, ΠοινΧρ ΝΗ σελ. 584 επ. υποσημ. 12

εξωθεί ακόμα και έναν απλό πολίτη να τελέσει την αξιόποινη πράξη, καθίσταται περιορισμένο το πεδίο εφαρμογής της αστυνομικής παγίδευσης, περικλείοντας μόνο ακραίες περιπτώσεις αφόρητης πίεσης που φτάνουν τον εκβιασμό. Συνέχεται η άποψη αυτή με την αποδεκτή στον αγγλοσαξονικό χώρο, μέθοδο της «μάννας εξ ουρανού» ή επιχείρηση «κεντρί» (*sting operation*) όπως για παράδειγμα η τοποθεσία μιας τσάντας με λαθραία τσιγάρα σε περίοπτη θέση.³⁶ Εδώ αποβλέπουμε στην συμπεριφορά του μέσου ανθρώπου που θα βρισκόταν στην θέση του κατηγορουμένου. Από την άλλη έρχεται σε αντίθεση με την γνωστή στην Αγγλία άποψη της μη εξαιρετικής/συνήθους ευκαιρίας (*unexceptional opportunity to commit a crime*). Σύμφωνα με αυτήν, η δράση των αστυνομικών δεν είναι παράνομη αν προσφέρουν στον κατηγορούμενο μια μη εξαιρετική/συνήθη ευκαιρία τέλεσης κάποιου εγκλήματος, η οποία μπορούσε κάλλιστα να δοθεί από οποιονδήποτε τρίτο και κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων. Εδώ το ενδιαφέρον εστιάζεται στην συμπεριφορά των διωκτικών οργάνων. Εξετάζεται δηλαδή αν έπραξαν όπως θα έπραττε και ένας απλός πολίτης και δεν έθεσαν έναν ιδιαίτερο πειρασμό στο υποκείμενο. Για παράδειγμα στην υπόθεση *Nottingham City Council v Amin* [2000] 1 WLR 1071 (όπου μυστικοί αστυνομικοί σταμάτησαν τον οδηγό ταξί που εργαζόταν χωρίς άδεια, παριστάνοντας τους επιβάτες) παγίδευση θα συνιστούσε αν έπειθαν ότι υφίστατο επιτακτική ανάγκη να επιβιβαστούν ή αν κυμάτιζαν στα χέρια τους χαρτονομίσματα 50 δολαρίων.³⁷ Αντίθετα εκείνοι δεν έκαναν τίποτα το «εξαιρετικό» και «μη σύνηθες», απ' ό,τι θα έκανε ο μέσος επιβάτης. Ακόμα ένα παράδειγμα προσφοράς εξαιρετικής ευκαιρίας κι ως εκ τούτου παγίδευσης είναι η υπόθεση *Attorney General's Reference No 3 of 2000* όπου δυο μυστικοί αστυνομικοί έπεισαν τον δράστη-γνωστό για εμπόριο τσιγάρων-να τους προμηθεύσει ηρωίνη με αντάλλαγμα την προοπτική κερδοφόρας επιχείρησης εμπορίας λαθραίων τσιγάρων. Εν προκειμένω ο κατηγορούμενος παρακινήθηκε σε μια πράξη που υπό κανονικές συνθήκες δεν θα εκτελούσε γιατί δεν δραστηριοποιείτο στον τομέα των ναρκωτικών. Οι αστυνομικοί προσέφεραν εδώ μια ασυνήθιστη ευκαιρία.

³⁶ Βουλή των Λόρδων (House of Lords) Υπόθεση *R. v. Looseley*, απόφαση της 25 - 27.6.2001 και 25.10.2001 [Αρχές αναλογικότητας - αναγκαίου μέσου] (επιμ. Δ. Γιαννουλόπουλος), ΠoinΔικ 6/2002, σελ. 617-628 V

³⁷ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Λόρδος Hoffmann «...*the policemen behaved like ordinary members of the public in flagging the taxi down. They did not wave £50 notes or pretend to be in distress*». <https://publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd011025/loose-2.htm>, §54

Συνοψίζοντας υπάρχουν δύο μοντέλα σύγκρισης συμπεριφορών προκειμένου να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο η πράξη στην οποία προέβη ο δράστης θα γινόταν ή όχι χωρίς την μεσολάβηση αστυνομικών. Σύμφωνα με το πρώτο, συγκρίνεται η συμπεριφορά ενός μέσου πολίτη με αυτή του κατηγορουμένου, ενώ με το δεύτερο, με την συμπεριφορά των αστυνομικών. Ο Λόρδος Hoffmann παρατηρεί στην υπόθεση Looseley μια δυσκολία εφαρμογής του κριτηρίου μη εξαιρετικής ευκαιρίας σε περιπτώσεις οργανωμένης εγκληματικότητας. Διερωτάται πώς θα συγκριθεί η συμπεριφορά των αστυνομικών με αυτήν ενός πολίτη, όταν ο τελευταίος δεν αναμειγνύεται σε τέτοιες δραστηριότητες.³⁸ Στην περίπτωση αυτή λοιπόν, συγκρίνεται η συμπεριφορά του αστυνομικού με αυτήν που επιδεικνύεται από τον μέσο όρο των εμπλεκόμενων. Αρκεί λόγου χάρη να προτείνει την μέση τιμή ηρωίνης που ισχύει στην παράνομη αγορά κι όχι μια υπέρογκη. (Ridgeway v The Queen: «*The State can justify the use of entrapment techniques to induce the commission of an offence only when the inducement is consistent with the ordinary temptations and stratagems that are likely to be encountered in the course of criminal activity*»³⁹).

Από την άλλη βέβαια είναι εύλογο και το λεγόμενο στην Αγγλία ότι ο έλεγχος της προδιάθεσης μεταθέτει κατ' ανεπίτρεπτο τρόπο το πρόβλημα στον χαρακτήρα και το παρελθόν του δράστη. Η προδιάθεση, πέρα από το δυσαπόδεικτη είναι και στενά συνυφασμένη με την προσωπικότητα του δράστη. Επομένως ως κριτήριο λειτουργεί υπέρ στιγματισμού προσώπων που έστω κι αν έχουν εγκληματικό παρελθόν, θα στερούνται της ευκαιρίας να επανακάμψουν στην νομιμότητα με την συνεχή υποκίνηση των αρχών να υποτροπιάσουν.

➤ **Ένα παράδειγμα εφαρμογής των δύο προσεγγίσεων με αφορμή την υπόθεση US v. Richard Russel (1958):**

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης έχουν συνοπτικά ως εξής: Ένας αστυνομικός λειτουργώντας στο πλαίσιο μυστικής έρευνας, προσέγγισε τον μετέπειτα κατηγορούμενο με σκοπό να του προμηθεύσει ένα βασικό συστατικό (φαινυλοπροπανόνη) για την παραγωγή του ναρκωτικού Speed, μια δραστηριότητα

³⁸ Βουλή των Λόρδων (House of Lords) Υπόθεση R. v. Looseley, απόφαση της 25 - 27.6.2001 και 25.10.2001 [Αρχές αναλογικότητας - αναγκαίου μέσου] (επιμ. Δ. Γιαννουλόπουλος), ΠοινΔικ 6/2002, σελ. 617-628

³⁹Ridgeway v The Queen 184 CLR 19, 92

με την οποία ο τελευταίος ήταν εξοικειωμένος. Ως αντάλλαγμα ζήτησε την αγορά της μισής ποσότητας από όση θα παρήγαγε. Με βάση την υποκειμενική θεωρία, που εστιάζει στην συμπεριφορά του κατηγορουμένου, συγκρίνοντάς την με αυτήν του μέσου κατηγορουμένου που ανήκει στον ίδιο κύκλο με τον υπό εξέταση, αν ο Russell εξ ιδίας πρωτοβουλίας προσέφερε όχι την μισή αλλά ολόκληρη την ποσότητα που παρήγαγε ή σε εξευτελιστική τιμή, θα συναγόταν η προδιάθεσή του και η μη πρόκληση απόφασης εκ μέρους του αστυνομικού. Μια τέτοια ενεργητική δραστηριότητα και ετοιμότητα, συνηγορεί υπέρ της προδιάθεσης. Μάλιστα το Ανώτατο Ακυρωτικό προβαίνει ενίοτε σε μια ευρεία ερμηνεία της προδιάθεσης εντάσσοντας στην έννοια αυτή την γενική προδιάθεση τέλεσης εγκλημάτων κι όχι μόνο για το συγκεκριμένο έγκλημα που δικάζεται. Η αντικειμενική άποψη αντιθέτως, μεταφέρει το κέντρο βάρους στην συμπεριφορά των διωκτικών οργάνων και την αντιπαραβάλλει με την διαγωγή ενός οποιουδήποτε πολίτη ή στην περίπτωση των ναρκωτικών, ενός μέσου αγοραστή. Αν λοιπόν, στο ως άνω παράδειγμα, ο αστυνομικός ο ίδιος, όπως και πράγματι έγινε, ενώ αρχικά ζητούσε την μισή ποσότητα, κατόπιν απαίτησε ολόκληρη ή αν προσέφερε ως αμοιβή ένα υπέρογκο ποσό (κι όχι το τρεχούμενο στις παράνομες συναλλαγές), τότε αναμφισβήτητα ξεπέρασε τα όρια της «μέσης συμπεριφοράς» και ενεργεί πλέον ως ηθικός προβοκάτορας. Ο αστυνομικός στην εν λόγω υπόθεση επέδειξε εγκληματική ενεργητικότητα (creative activity), διότι ο ίδιος προμηθεύτηκε το κατά τ' άλλα δυσεύρετο βασικό συστατικό του ναρκωτικού. Η Κυβέρνηση των ΗΠΑ αντέτεινε ότι σύμφωνα με την μαρτυρία του αστυνομικού, ανευρέθησαν στην οικία του κατηγορουμένου άδεια μπουκάλια που περιείχαν την ουσία (όπως φάνηκε από τις ετικέτες), κι άρα η απόκτηση της ουσίας ήταν δυνατή και χωρίς την μεσολάβηση του αστυνομικού. Ωστόσο ο Δικαστής Stewart παρατηρεί ότι αν ήταν εύκολη η απόκτηση της ουσίας από άλλες, ανεξάρτητες πηγές, γιατί δεν περίμενε τον κατηγορούμενο να κατασκευάσει με δικά του μέσα το ναρκωτικό και απλώς να εμφανιστεί κατόπιν ως αγοραστής; Η ανεύρεση της ουσίας από τον ίδιο δείχνει ανάπτυξη πρωτοβουλίας κατευθυνόμενη ακριβώς στην επίτευξη σύλληψης του δράστη. Δεδομένου μάλιστα ότι το Τμήμα Δίωξης Ναρκωτικών έχει δώσει εντολή στους προμηθευτές της ουσίας αυτής να μην την κυκλοφορούν στην αγορά, είναι οξύμωρο να έρχεται ένας εκπρόσωπος της πολιτείας και να παραβιάζει την ίδια την

απόφαση της αρχής στην οποία ανήκει, παρακάμπτοντας τους κανονισμούς που ισχύουν για όλους τους πολίτες.

Κριτική: Ο Δικαστής Stewart αναφέρει πως η αντικειμενική προσέγγιση είναι περισσότερο σύμφωνη με το πνεύμα και τον σκοπό της διάταξης που τιμωρεί την αστυνομική παγίδευση, που δεν είναι άλλος από το να αποτρέπει τις καταχρηστικές συμπεριφορές της πολιτείας. (*the objective approach is the only truly consistent with the underlying rationale of the defense*). Η προδιάθεση αποτελεί ανεπαρκές και αρκετά επιβλαβές κριτήριο επειδή παρεισάγονται στην απόδειξη στοιχεία όπως φήμες και υποψίες βασισμένες σε προαισθημα. («...*the requisite predisposition permits the introduction into evidence of all kinds of hearsay, suspicion, and rumor.... This sort of evidence is not only unreliable, as the hearsay rule recognizes; but it is also highly prejudicial*») Η δεύτερη προσέγγιση, που κινείται στο ίδιο μήκος κύματος με την θεωρία της μη εξαιρετικής/συνήθους ευκαιρίας, κρίνεται ορθότερη καθώς η εξέταση της υπέρβασης των ορίων είναι δογματικά συνεπέστερο να γίνεται με γνώμονα την συμπεριφορά των αστυνομικών. Σημασία έχει κατά πόσον απομακρύνθηκαν οι ίδιοι από τον ρόλο τους κι όχι ο κατηγορούμενος, καθώς ενέχει μεγαλύτερη απαξία η υπέρβαση των ορίων από τις αρχές, οι οποίες είναι επιφορτισμένες να υπηρετούν μεταξύ άλλων και την αρχή αναλογικότητας που διέπει το λειτούργημά τους.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής ΕΔΔΑ) στην αξονικής σημασίας απόφαση **Teixeira de Castro v. Portugal** (09.06.1998) έχει καθορίσει συγκεκριμένα κριτήρια διαπίστωσης της προδιάθεσης. Προτού αυτά αναπτυχθούν, είναι σκόπιμο να δούμε τα πραγματικά περιστατικά:

Δύο Πορτογάλοι αστυνομικοί με καλυμμένα στοιχεία ταυτότητας, είχαν υπόνοιες σε βάρος του V.S. για διακίνηση μικροποσοτήτων ναρκωτικών. Αφού τον προσέγγισαν με για να τους προμηθεύσει χασίς με απώτερο σκοπό να ανακαλύψουν τον βασικό έμπορο, και την αποτυχημένη προσπάθεια ανεύρεσης της ζητηθείσας ποσότητας, εκείνοι επανήλθαν, απαιτώντας τη φορά αυτή ηρωίνη έναντι 200.000 πορτογαλικών εσκούδος. Τότε ο V.S. τους απάντησε ότι πρέπει να αποταθούν στον Teixeira de Castro, καθώς αυτός γνώριζε τέτοιου είδους συναλλαγές, την δε διεύθυνση του γνώριζε μόνο ο F.O.. Ζήτησαν (οι V.S. και F.O.) λοιπόν από τον T. να τους βρει ηρωίνη προσφέροντας το

ποσό, ούτος δε, την ζήτησε από κάποιον J.P.O. ο οποίος με την σειρά του την αγόρασε από άλλο πρόσωπο. Κατόπιν ο T. από κοινού με τον F.O. μετέβησαν στην οικία του αρχικού υπόπτου, όπου και έγινε η παράδοση του παράνομου προϊόντος και η σύλληψη του T. Μετά την καταδίκη από τα εθνικά δικαστήρια, η υπόθεση έφτασε στο ΕΔΔΑ το οποίο και έθεσε τα κάτωθι κριτήρια:

-Αρχικά, αν η Αστυνομία είχε λόγους να υποπτεύεται τον συλληφθέντα ή αν αντίθετα αυτός, της ήταν τελείως άγνωστος (βλ. και την υπόθ. της 21.02.2008

Πυργιωτάκης κατά Ελλάδα, στην οποία καταδικάστηκε ο κ. Πυργιωτάκης ως διαμεσολαβητής σε διακίνηση ναρκωτικών, μολονότι απλώς υπέδειξε τον διακινητή-«στόχαστρο» των αστυνομικών). Είναι διαφορετική πάντως (γιατί άραγε;) κατά το ΕΔΔΑ η περίπτωση, όταν οι αστυνομικοί προκαλούν στον ύποπτο την απόφαση να τελέσει την άδικη πράξη αφού γνωστοποιήθηκε σε αυτούς η ταυτότητά του από τρίτο πρόσωπο, το οποίο ήταν ιδιώτης. (Bannikova v. Russia §44: «*This criterion has been used in a number of cases where the police only became involved after being approached by a private individual – crucially, not a police collaborator or informant – with information indicating that the applicant had already initiated a criminal act.,* ομοίως στην Shannon v. UK: «*Turning to the present case, the Court notes that the State’s role was limited to prosecuting the applicant on the basis of information handed to it by a third party. The applicant was ‘set up’ by a journalist, a private individual, who was not an agent of the State: he was not acting for the police on their instructions or otherwise under their control. The police had no prior knowledge of M’s operation, being presented with the audio and video recordings after the event*»).

-Αν ο συλληφθείς έχει λευκό ποινικό μητρώο. Αξίζει να σταθούμε λίγο σε αυτό το κριτήριο. Πράγματι όποιος δεν έχει απασχολήσει στο παρελθόν τις Αρχές, δεν είναι με άλλα λόγια, προσεσημασμένος, δεν είναι σφόδρα πιθανό να τις απασχολήσει τώρα, δικαιολογώντας μάλιστα την διεξαγωγή μιας ιδιαίτερα επαχθούς πράξης σε βάρος του. Αυτό δεν αποκλείει βέβαια την το πρώτον ανάμειξή του σε μια π.χ. εγκληματική οργάνωση ναρκωτικών. Από την άλλη, όποιος δεν έχει λευκό ποινικό μητρώο αλλά βεβαρημένο («μαυρισμένο») με μια ή περισσότερες καταδίκη/-ες, σημαίνει άνευ ετέρου ότι έχει προδιάθεση; Αντίστοιχη προβληματική συναντάται και στον χώρο των ελαφρυντικών περιστάσεων και δη του πρότερου σύννομου βίου. (βλ. ΑΠ 1466/2019, 2/2022). Στο θέμα αυτό έδωσε μια απάντηση το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Bannikova κατά

Ρωσίας της 04.11.2010 (§41) όπου αναφέρει ότι ακόμα κι αν ο αιτών έχει καταδικαστεί στο παρελθόν, αυτό δεν είναι από μόνο του ενδεικτικό μιας εν εξελίξει εγκληματικής δράσης. Στην Constantin και Stoian κατά Ρουμανίας της 29.09.2009, (§55) έγινε δεκτό ότι σε περίπτωση διακίνησης ναρκωτικών δεν αρκεί καταδίκη για χρήση. Το ίδιο έχει τονίσει και ο Λόρδος Hoffman στην υπόθεση Looseley (Judgment «*The fact that, for example, the accused has previous convictions is in English law neither necessary nor sufficient. Suspicion may attach to a person who has previously escaped conviction and, contrariwise, the fact that a person has been previously convicted may provide no ground for suspecting a current course of criminality which would justify the use of covert operations*».)⁴⁰

Ομοίως το Ανώτατο Ακυρωτικό των ΗΠΑ στην υπόθεση Sherman v. US (356, U.S. 369, 383, έκρινε ότι το εγκληματικό παρελθόν του κατηγορουμένου δεν τον θέτει εκτός προστασίας, καθιστώντας τον έρμαιο παράνομων αστυνομικών πρακτικών. («*Past crimes do not forever outlaw the criminal and open him to police practices, aimed at securing his repeated conviction, from which the ordinary citizen is protected. Παρακάτω δε αναφέρεται, ορθά, ότι τέτοια αντιμετώπιση προσώπων που έχουν καταδικαστεί στο παρελθόν θα έδινε το έναυσμα στις αρχές να δρουν εναντίον οποιουδήποτε δεν έχει λευκό ποινικό μητρώο. («A contrary view runs afoul of fundamental principles of equality under law, and would espouse the notion that, when dealing with the criminal classes, anything goes*»)⁴¹

Καθόσον μάλιστα η προδιάθεση πρέπει κατά το ΕΔΔΑ να αφορά τη **συγκεκριμένη** αξιόποινη πράξη η οποία ετελέσθη στο πλαίσιο της αστυνομικής επιχείρησης, δεν είναι ορθό να συνάγεται αυτή από τυχόν προηγούμενη κατηγορία ή και καταδίκη για άλλη/-ες αξιόποινη/-ες πράξεις και δη ακόμα κι αν είναι συναφής-είς.⁴²

Αξιοσημείωτο είναι ότι το κατάλληλο χρονικό σημείο καθορισμού των σοβαρών ενδείξεων ενοχής και της προδιάθεσης του κατηγορουμένου πρέπει, κατά το ΕΔΔΑ, να είναι η πρώτη προσέγγιση του υπόπτου από τους αστυνομικούς. (Furcht v. Germany «*The relevant time for determining whether there were objective suspicions that the*

⁴⁰ <https://publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd011025/loose-3.htm> §68

⁴¹ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/356/369/>

⁴² Δημάκης Αλ. Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, ΠοινΧρ ΝΗ, σελ. 584 επ. Γ.Ι

person concerned was predisposed to commit a criminal offence is the time when the person was (first) approached by the police»). Αν λοιπόν οι υπόνοιες σε βάρος του Α προέκυψαν μόνο **μετά** την διάταξη διενέργειας ανακριτικής διείσδυσης σε βάρος άλλου προσώπου, δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι ο Α ήταν προδιατεθειμένος.

-Αν η πράξη θα είχε τελεστεί και χωρίς την μεσολάβηση των αστυνομικών, ήτοι να ανήκει η πρωτοβουλία για την τέλεση της πράξεως στον ύποπτο κι όχι στα ανακριτικά όργανα, οι ενέργειες των οποίων απλά μόνο να βοήθησαν τον κατηγορούμενο στο να λάβει εξωτερική υπόσταση η ήδη ειλημμένη απόφασή του. Στην ΑΠ 2383/2005⁴³ το Ανώτατο Ακυρωτικό συνήγαγε την προδιάθεση του κατηγορουμένου από το γεγονός ότι *«η τελευταία (ενν. η επίδικη πράξη) είχε διαπραχθεί σε χρόνο προγενέστερο της επεμβάσεως εκείνου (ενν. του αστυνομικού), η οποία έλαβε χώρα κατά το στάδιο θέσεως σε κυκλοφορία των παραχαραγμένων χαρτονομισμάτων»*, κι αυτό γιατί ο κατηγορούμενος από τις αρχές του Φεβρουαρίου έως τις 5 Απριλίου του 1999 προμηθευόταν τμηματικά από ένα Ιταλό επ' ονόματι «Μ», αγνώστων λοιπών στοιχείων, παραποιημένα ξένα χαρτονομίσματα. Στην ΑΠ 788/2021⁴⁴, κρίθηκε ότι *«ήταν προειλημμένη η απόφαση του κατηγορουμένου για την διακίνηση των 35 δισκίων της ναρκωτικής ουσίας XTC (Ecstasy) που αυτός αγόρασε στην Αθήνα και κατείχε με σκοπό την πώληση χωρίς να επιδράσει καθόλου στη βούλησή του η διείσδυση του αστυνομικού»*. Η προδιάθεση του κατηγορουμένου συνάγεται και από την προηγούμενη διαμόρφωση υποδομής για την τέλεση αξιόποινων πράξεων, η οποία συνάμα συνηγορεί υπέρ της στοιχειοθέτησης της κατ' επάγγελμα τέλεσης, όπως στην ΑΠ 100/2007⁴⁵ που αφορούσε επιχείρηση ενεχυροδανειστηρίου, οι υπεύθυνοι της οποίας χορηγούσαν τοκογλυφικά ανταλλάγματα, θεωρήθηκε ότι οι ενεργούντες αστυνομικοί δεν υπερέβησαν τα όρια καθόσον *«...τα αντικείμενα που βρέθηκαν στην κατοχή τους (των εκκαλούντων) αποδεικνύουν κατά τον πλέον αδιάψευστο τρόπο ότι είχαν διαμορφώσει υποδομή για την τέλεση παρόμοιων πράξεων, και ότι συνεπώς είχαν ήδη ειλημμένη την απόφαση να τελέσουν την πράξη αυτή»* κι άρα ήταν προδιατεθειμένοι. Ομοίως στην ΑΠ 498/2013⁴⁶, όπου ο κατηγορούμενος, Κελευστής, υπηρετών στο Κ.Λ. Λαυρίου, πρότεινε σε συνάδελφό του να μεσολαβήσει για την διευκόλυνση παράνομης

⁴³ ΑΠ 2383/2005 ΠΛογ 2005/2117

⁴⁴ ΑΠ 788/2021 areiospagos.gr

⁴⁵ ΑΠ 100/2007 ΠοινΧρ ΝΖ 996

⁴⁶ ΑΠ 498/2013 ΝΟΜΟΣ

εισόδου Τούρκων μεταναστών στο Φαρμακονήσι, υποσχόμενος αδρή αμοιβή. Τόσο η υποδομή και η ετοιμότητα του δράστη, όσο και το ότι *«με δική του πρωτοβουλία ζήτησε....από τον γνωστό σε αυτόν συνάδελφό του....να παραλείψει τα καθήκοντά του»*, ο ΑΠ κατέληξε ότι δεν έλαβε χώρα ανακριτική διείσδυση εκ μέρους του συναδέλφου. Στην γνωστή απόφαση του Πεντ.Εφ.Πειραιά 6/2000 έγινε δεκτό ότι: *«Εν όψει των περιστατικών αυτών δήλον τυγχάνει, ότι δεν υφίσταται εκ μέρους του αστυνομικού Γ.Π., ενεργήσαντος ως agent provocateur, υπέρβασις της επιτρεπομένης κεκαλυμμένης δράσεώς του. Αι ειρημέναι πράξεις θα διεπράττοντο και εάν δεν είχε μεσολαβήσει η επέμβασις του αστυνομικού Γ.Π. Το μέγεθος των προαναφερθεισών ποσοτήτων καννάβεως 10 χιλιογρ. και 42,5 χιλιογρ. αντιστοίχως, αποκλείει το ενδεχόμενον να προωρίζοντο αι ποσότητες αύται προς αποκλειστικήν χρήσιν των κατηγορουμένων.»*. Από την τελευταία παραδοχή συνάγεται ότι ανευρεθείσες ποσότητες ναρκωτικών υποδηλώνουν την προδιάθεση του κατηγορουμένου να τις μεταπωλήσει.

Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι ο ΑΠ ενίοτε δίνει τόσο μεγάλη βαρύτητα στην ύπαρξη προαπόφασης στο πρόσωπο του δράστη, ώστε (Όταν, αποδεικνύεται ότι η αξιόποινη πράξη είχε προαποφασισθεί από τους δράστες και θα είχε διαπραχθεί ακόμη και εάν δεν είχε μεσολαβήσει η επέμβαση και διείσδυση των αστυνομικών οργάνων, οι τελευταίοι δεν θεωρούνται agents provocateurs και) *«δεν είναι αναγκαία η τήρηση των ως άνω διατυπώσεων.»*, εννοώντας τις δικονομικές προϋποθέσεις (εισαγγελική εποπτεία και βούλευμα). [ΑΠ 788/2021]. Ομοίως στην προαναφερθείσα απόφαση 498/2013 κρίθηκε ότι καθόσον ο συνάδελφος του κατηγορουμένου δεν ανήκε στο Ειδικό Γραφείο των Εσωτερικών Υποθέσεων του ΥΕΝ, και δεν ενήργησε κατ' εντολή του ανωτέρου γραφείου και κεκαλυμμένα ως agent provocateur, δεν χρειαζόταν να τηρηθούν οι δικονομικές προϋποθέσεις του ειδικού νόμου. Δηλαδή αυτό το γεγονός από μόνο του δεν ενδεικνύει την παράνομη ανάληψη δράσης εκ μέρους του λιμενικού υπαλλήλου; Ο ίδιος ο ΑΠ στο σκεπτικό του αναφέρει ότι: *«Του συμβάντος έλαβε γνώση άμεσα το Γραφείο Εσωτερικών Υποθέσεων ΥΕΝΑΝΠ, ο Προϊστάμενος του οποίου έδωσε άμέσως εντολή στον Κ. να επικοινωνήσει εκ νέου με τον κατηγορούμενο και να προσποιηθεί ότι δέχεται την "πρόταση»*. Η τήρηση των διατυπώσεων δεν είναι αναγκαία κατά την νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού στην περίπτωση που δεν υπάρχει συρροή ειδικού νόμου (πχ Ν. 4139/2013) και του 254 ΚΠΔ, ήτοι όταν η ανακριτική διείσδυση

δεν αποβλέπει στην εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης, αλλά στην αντιμετώπιση μεμονωμένου περιστατικού.⁴⁷ Το νόμιμο της δράσης όμως των οργάνων δεν καθορίζεται αποκλειστικά βάσει της συμπεριφοράς τους. (πχ. μπορεί να μην προκάλεσαν την απόφαση στον κατηγορούμενο αλλά δεν συνέτρεχαν οι σοβαρές ενδείξεις ή δεν υπήρχε εισαγγελική εποπτεία). Οι διατυπώσεις άλλωστε αυτές, από την τήρηση των οποίων απαλλάσσει ο ΑΠ τους ανακριτικούς υπαλλήλους, όπως είδαμε, αποσκοπούν και στην αποτελεσματική υπεράσπιση του κατηγορουμένου. Πλέον, με την νέα διάταξη του 254 ΚΠΔ, σε κάθε περίπτωση απαιτείται ρητά και αναμφισβήτητα η τήρηση των εγγυήσεων νομιμότητας.

Η πρωτοβουλία ανήκε στον κατηγορούμενο και στην υπόθεση **2BvR 209/14**⁴⁸ που απασχόλησε το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, καθώς, μολοντί προτάθηκε από τον κεκαλυμμένο ιδιώτη η αγορά ηρωίνης, ο δράστης επέδειξε ετοιμότητα να διαπραγματευτεί την αγοραπωλησία χασίς ή κοκαΐνης (*Already in the first conversation about narcotics with the police informant, the first complainant suggested a readiness to deal in hashish and cocaine.*). Στη συνέχεια το Δικαστήριο απέρριψε την πρόκληση απόφασης στον κατηγορούμενο από τις αρχές, επειδή παρ' όλη την πίεση που του ασκήθηκε και την αρχική του άρνηση να αναμειχθεί, αυτός εξ αφορμής μιας συνάντησής του, οργάνωσε το εγχείρημα εκ νέου με μεγάλη εγκληματική ενεργητικότητα. (*with considerable criminal energy*).

ΑΠ 205/2015, ΕΛΔΑ Georgievski v. FYROM-Προβληματική προσημειωμένων χαρτονομισμάτων-Δωροδοκία.

Το ΕΛΔΑ σημείωσε στην υπόθεση Georgievski v. Fyrom ότι η μέθοδος της αστυνομίας να χορηγεί στον καταγγέλλοντα για απόπειρα δωροληψίας υπαλλήλου, προσημειωμένα χαρτονομίσματα, δεν ενέχει καμία αυθαιρεσία. Στην υπόθεση αυτή, ο προσφεύγων εργαζόταν ως υπάλληλος υγειονομικού και στα καθήκοντά του περιλαμβανόταν η αποστολή δειγμάτων προϊόντων από τους προμηθευτές, στα εργαστήρια για να ελεγχθεί η ποιότητά τους. Τα έξοδα ελέγχου βάρυναν τους εισαγωγείς. Ο καταγγέλλων (Mr. A) ήταν διευθυντής μιας επιχείρησης που εισήγαγε αγαθά σε συχνή βάση, ο δε προσφεύγων μια μέρα του ζήτησε παραπάνω από το καθοριζόμενο αριθμό δειγμάτων

⁴⁷ ΑΠ 1354/2018 areiospagos.gr

⁴⁸ https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2014/12/rk20141218_2bvr020914en.html

προς έλεγχο, με αποτέλεσμα ο μηνυτής να δυσφορήσει. Τότε ο μετέπειτα κατηγορούμενος του πρότεινε να πληρώσει τα έξοδα στον ίδιο (κι όχι στο εργαστήριο) ώστε να αποσταλούν την επόμενη φορά λιγότερα δείγματα. Αφού ενημερώθηκε για το συμβάν, η αστυνομία συνέστησε στον Mr. A να του δώσει το απαιτούμενο ποσό-δώρο προσημειώνοντας τα αντίστοιχα χαρτονομίσματα. Όταν έγινε η δωροδοκία, ο Georgievski συνελήφθη. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι επειδή η αστυνομία ενεπλάκη όταν ο προσφεύγων είχε ήδη έρθει σε επικοινωνία με τον μηνυτή προτείνοντάς τον να τον δωροδοκήσει, δεν έλαβε χώρα παγίδευση.

Αντίστοιχο θέμα απασχόλησε και τον Άρειο Πάγο στην απόφαση 205/2015⁴⁹: Ο δράστης ήταν προϊστάμενος της Ειδικής Υπηρεσίας (ΚΤΕΟ), υπεύθυνος για τον τεχνικό έλεγχο οχημάτων κατά την διαδικασία την προβλεπόμενη από τις διατάξεις του Ν. 1350/1983 (ΦΕΚ Α' 55/83) και του ΠΔ/τος 49/95. Ο παθών, συνταξιούχος αστυνομικός, ήταν ιδιοκτήτης δύο αυτοκινήτων Ι.Χ., η δε προθεσμία τεχνικού ελέγχου του ενός έληγε λίαν συντόμως, ενώ του δεύτερου είχε λήξει από το 2006. Προκειμένου να μην επιβαρυνθεί με πρόστιμο, απευθύνθηκε στον προϊστάμενο-αναιρεσείοντα και του ζήτησε να περάσει από την υπηρεσία εμπροθέσμως, ο τελευταίος δε, αφού διαμαρτυρήθηκε του είπε «**θα δούμε**». Ο παθών είχε ακούσει φήμες σχετικά με το μη αδιάβλητο των τεχνικών ελέγχων, παρόμοιες πληροφορίες είχαν περιέλθει σε γνώση και της Διεύθυνσης Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΛΑΣ. Προς εξακρίβωση των φημολογιών και κατόπιν καταγγελίας του παθόντος, οργανώθηκε επιχείρηση διερεύνησης ενδεχόμενης δωροδοκίας εκ μέρους του υπαλλήλου. Για τον σκοπό αυτό εγχειρίστηκαν στον ιδιώτη προσημειωμένα χαρτονομίσματα των 400 ευρώ. Την καθορισμένη ημέρα μετά από τον έλεγχο του ενός αυτοκινήτου και την ερώτηση του παθόντος για το κόστος, ο αναιρεσείων απάντησε: «Δώστε μου 120 ευρώ για τα παράβολα (ήτοι 36 και 36 ευρώ για το FIAT PANDA και 36 ευρώ για το MERCEDES) και **ό,τι καταλαβαίνεις**". Κατόπιν τούτου ο Κ. Μ. του έδωσε το συνολικό ποσό των 220 ευρώ ήτοι 120 ευρώ για τα παράβολα ελέγχου των ΙΧΕ και το πρόστιμο για τον μη εμπρόθεσμο έλεγχο του FIAT PANDA, καθώς και το επιπλέον ποσό των 100 ευρώ ως δώρο σε προσημειωμένα χαρτονομίσματα που του είχαν παραδοθεί από το κλιμάκιο αστυνομικών της Διευθύνσεως Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΛΑΣ. Μετά την παράδοση, επενέβη η αστυνομία και συνέλαβε τον δράστη. Ο ΑΠ υπογράμμισε ότι ο

⁴⁹ ΑΠ 205/2015 ΝΟΜΟΣ

αναιρεσείων με την φράση «θα δούμε» υπαινίχθηκε ενδεχόμενη απόληψη ωφελήματος, και με την φράση «ό,τι καταλαβαίνεις», εννοούσε την χορήγηση επιπλέον ποσού πλην των παραβόλων. Κατέληξε δε ότι δεν έλαβε χώρα αστυνομική παγίδευση διότι: «ο εξετασθείς μάρτυρας Κλ. Μ. είχε επικοινωνήσει με τον κατηγορούμενο στις 12-2-2007, ήτοι πριν επικοινωνήσει με την άνω Υπηρεσία της ΕΛ.ΑΣ. και τότε, δηλαδή σε ανύποπτο χρόνο, ο αναιρεσειών πρότεινε σ' αυτόν (Μ.) να προσέλθει στην υπηρεσία του Κ.Τ.Ε.Ο. και κεκαλυμμένα με τη φράση "και θα δούμε" του ζήτησε ωφέλημα, το δε κλιμάκιο της ΕΛ.ΑΣ. παρέδωσε εκ των υστέρων στο Μ. το ποσό των 400 ευρώ προσημειωμένων». Δηλαδή κατά τον Άρειο Πάγο, η αστυνομία διευκόλυνε απλώς όπως η ειλημμένη απόφαση του αναιρεσειόντα, λάβει εξωτερική υπόσταση.

-Προκειμένου ειδικά για εγκλήματα σχετιζόμενα με τα ναρκωτικά, **αν ο δράστης κατείχε εκ των προτέρων** (σε πρώτη εμφανιζόμενη ευκαιρία, βλ. ανωτέρω περί «υποκειμενικής προσέγγισης») ποσότητα ναρκωτικών (π.χ. στην οικία του) και δη μεγαλύτερη από την αιτηθείσα από τα αστυνομικά όργανα, **αν είναι εξοικειωμένος με συναλλαγές τέτοιας φύσης, τις τρέγουσες τιμές** (Bannikova vs Russia §41)

-Αν απέβλεπε στην αποκόμιση οφέλους από την διαμεσολάβηση. Το κριτήριο αυτό τελεί υπό την επιφύλαξη η αποδοχή εκ μέρους του υπόπτου, της προσφερόμενης αμοιβής να έγινε κάτω από πίεση του αστυνομικού (βλ. BGH 1 StR 42/01/2001⁵⁰ στην οποία ο ιδιώτης-έμπιστο πρόσωπο, «εκλιπάρησε» τον κατηγορούμενο να του προμηθεύσει ηρωίνη αντί αμοιβής καθόσον κινδύνευε η ζωή λόγω μη δυνατότητας να ανεύρει την εν λόγω ουσία)

3.2. Πρόκληση απόφασης-Ρόλος αστυνομικού

Από τα ανωτέρω εκτιθέμενα, λοιπόν, όταν ο ανακριτικός υπάλληλος προκαλεί το πρώτον την απόφαση στον ύποπτο να τελέσει την αξιόποινη πράξη, (και δεν περιορίζεται στην υποδαύλιση εγκληματικών ροπών ή στην υπόδειξη ευκαιρίας) εμφανιζόμενος για παράδειγμα ως πωλητής ναρκωτικών, εξωθώντας τον στην παρανομία, απομακρύνεται από τον χώρο της νόμιμης δράσης και κινείται πλέον στον χώρο της παρανομίας. Τότε αποκτά τον χαρακτήρα του ηθικού προβοκάτορα (agent provocateur), η συμπεριφορά του οποίου τιμωρείται στην διάταξη του 46 παρ.2 του

⁵⁰ BGH της 30.05.2001 εις ΠοινΧρ NB/166 Τόμος 2002

Ποινικού Κώδικα. Γι' αυτό έχει επικρατήσει στην θεωρία ο όρος «αστυνομική παγίδευση» ο οποίος αντιδιαστέλλεται από την ανακριτική διείσδυση, ακριβώς γιατί ο αστυνομικός ή ο ιδιώτης, μετερχόμενος σε πράξεις που προκαλούν τον ύποπτο να παραβιάσει τον νόμο, τον «παγιδεύει» και μάλιστα εν αγνοία του. Ο Άρειος Πάγος πολύ συχνά δεν διακρίνει τους δύο όρους, με αποτέλεσμα να προκαλείται σύγχυση σχετικά με το πότε η συμπεριφορά είναι τελικά νόμιμη.⁵¹ Το ΕΔΔΑ αντίθετα καθιέρωσε, θα λέγαμε μια φόρμουλα προκειμένου να γίνεται αντιληπτή αυτή η διάκριση. Πέραν λοιπόν των προρρηθέντων κριτηρίων για την προδιάθεση (substantive test of incitement), το Δικαστήριο αποβλέπει και στον αν η αστυνομική επιχείρηση ήταν διατεταγμένη και τελούσε υπό την εποπτεία δικαστικού λειτουργού (procedural test of incitement). Μεταφερόμενοι τώρα στην ελληνική έννομη τάξη, είναι ενδιαφέρουσα εδώ η απόφαση του Τρ.Εφ.Θεσ/νίκης 324/2003, τα πραγματικά περιστατικά της οποίας έχουν εν συντομία ως εξής: Ο κατηγορούμενος (και μετέπειτα αθωωθείς) κατά το σκεπτικό του δικαστηρίου της ουσίας, έφερε σε επαφή τους κεκαλυμμένους αστυνομικούς της Άμεσης Δράσης με τον δεύτερο κατηγορούμενο, με σκοπό την αγορά χασίς. Στην πραγματικότητα όμως, ο δεύτερος κατηγορούμενος είχε κλείσει το ραντεβού και ο ίδιος κατείχε το πακέτο, ο δε πρώτος είχε πλήρη άγνοια περί αυτού καθώς τον πίστευε ότι θα συναντηθούν οι δυο τους για χρήση χασίς. Εν προκειμένω, δεν τηρήθηκαν οι δικονομικές προϋποθέσεις και δη δεν υπήρχε η απαιτούμενη από το (τότε ισχύον) άρθρο 25 Β του Ν.1729/1987 εντολή του προϊστάμενου του Τμήματος Δίωξης Ναρκωτικών, που είναι και ο καθ' ύλην αρμόδιος εν προκειμένω.⁵²

Αξίζει να σημειωθεί ότι η άσκηση επιρροής του προβοκάτορα αστυνομικού για να χαρακτηριστεί ως τέτοια, δεν χρειάζεται να αποβλέπει μόνο στην διάπραξη εκ μέρους

⁵¹ βλ. ενδεικτικά: Αναφορά Εισ.Πρωτ.Λαμίας 513/2004 ΠοινΧρ ΝΔ/1093 «...αφετέρου εις τα τέτοιου είδους βαρύνουσας σημασίας εγκλήματα καθίσταται επιβεβλημένη η λεγόμενη **αστυνομική παγίδευση ή συγκαλυμμένη δράση** αστυνομικών οργάνων, η εμφάνιση δηλαδή αστυνομικών οργάνων προς τους εγκληματίες, ως υποψήφιοι συμμετοχοί μιας εγκληματικής πράξεως», ΑΠ 902/2018: «Ανακριτική διείσδυση είναι η συγκαλυμμένη δράση ανακριτικών και αστυνομικών οργάνων, όπως και λιμενικών οργάνων, που δρουν συνήθως ως προκαλούντες πράκτορες (agents provocateur)», ΑΠ 726/2017: «Ανακριτική διείσδυση,[...] είναι η κεκαλυμμένη δράση ανακριτικών και αστυνομικών οργάνων που εμφανίζονται ως πολίτες και δρουν ως agents provocateurs, ήτοι ως ηθικοί αυτουργοί ή συμμετοχοί τέλεσης εγκληματικών πράξεων»

⁵² Τριμ.Εφ.Θεσ. 324/2003 [παράνομα αποδεικτικά μέσα] (Παρατ. Σ. Παύλου), ΠοινΔικ 8-9/2003, σελ.912-918

του υπόπτου ενός εγκλήματος από το μηδέν, αλλά και βαρύτερου από αυτό που σκόπευε ο ίδιος (ο ύποπτος) να τελέσει⁵³. Αυτό έγινε δεκτό από το Γερμανικό Ακυρωτικό στην προαναφερθείσα απόφαση BGH (με αριθμό 1 StR 42/01/2001) της 30.05.2001, όπου ιδιώτης ενεργώντας κάτω από τις οδηγίες της αστυνομίας, πίεσε τον κατηγορούμενο να του προμηθεύσει μεγάλη ποσότητα ηρωίνης (και δη 1,2 κιλά) ενώ ο τελευταίος του είχε αρχικά προσφέρει μόνο χασίς, τον είχε προειδοποιήσει ότι τέτοιες συναλλαγές είναι επικίνδυνες, ενώ τέλος, του ξεκαθάρισε ότι δεν θέλει να έχει καμία σχέση με το συμβάν, παρίστατο δε κατά την αγοραπωλησία αποκλειστικά λόγω παρακλήσεων του παγιδεύοντος. Το Ανώτατο Ακυρωτικό κατέληξε στην κρίση ότι υπήρχε παραβίαση της δίκαιης δίκης, διότι ο ιδιώτης εξώθησε τον κατηγορούμενο σε τέλεση πράξης που ενέχει μεγαλύτερη απαξία από αυτήν που ήταν σε θέση να διαπράξει. Η προκληθείσα πράξη αποκτά μεγαλύτερο βάρος λόγω της φύσης και της ποσότητας της ναρκωτικής ουσίας. Το ΕΔΔΑ μάλιστα παρατηρεί ότι τέτοια ανορθολογική συμπεριφορά των διοικητικών αρχών με την οποία διευρύνεται η κλίμακα του αδικήματος, έχει ως συνέπεια ο παθών είτε να καταδικάζεται σε μεγαλύτερη ποινή εντός του προβλεπόμενου πλαισίου είτε για βαρύτερο αδίκημα.⁵⁴

Τα παραπάνω συνδέονται και με το ζήτημα του ρόλου του αστυνομικού και του επιτρεπόμενου βαθμού εμπλοκής του όταν διενεργεί την μυστική έρευνα. Σύμφωνα με τα κρατούντα σε θεωρία και νομολογία αλλά και το γράμμα του νόμου (βλ. 254 παρ.1 περ. β': «...ο ανακριτικός υπάλληλος.....αναλαμβάνει διεκπεραιωτικά καθήκοντα...»), ο ρόλος του θα πρέπει να είναι **ουσιωδώς παθητικός (essentially passive manner)**. Εν πρώτοις, θα αναρωτηθεί κάποιος, πώς γίνεται να είναι παθητικός ο ρόλος του αστυνομικού, όταν σκοπός της δράσης του είναι η εξιχνίαση του εγκλήματος, η οποία με την σειρά της απαιτεί την εμπλοκή του στην οργάνωση, την συγκέντρωση υλικού,

⁵³ https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng 242. However, in keeping with the general prohibition of entrapment, the actions of undercover agents must seek to investigate ongoing criminal activity in an essentially passive manner and not exert an influence such as to incite the commission of a **greater offence** than the one the individual was already planning to commit without such incitement.

⁵⁴ https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng 243. In particular, as a result of improper conduct of undercover agents in one or more multiple illicit transactions or involvement in activities **enlarging the scope or scale of the crime**, the State authorities might unfairly subject the defendant to increased penalties either within the prescribed range of penalties or for an aggravated offence, Grba v. Croatia §102-103

την αλληλεπίδραση με τα μέλη, την καταγραφή συνομιλιών, ενδεχομένως δε να προβεί και ο ίδιος σε αξιόποινη πράξη (π.χ. να πωλήσει ναρκωτικά κατόπιν προτροπής).

Πράγματι, της ανάμειξης του αστυνομικού ή του έμπιστου ιδιώτη στην εγκληματική οργάνωση προηγείται η επιχειρησιακή ετοιμότητα, ο εφοδιασμός με τον κατάλληλο εξοπλισμό («κοριοί»), η κατάρτιση, η μελέτη της δικογραφίας. Επιπλέον, εντός της ομάδας, ο αστυνομικός, όπως προαναφέρθηκε, δεν περιορίζεται στην παθητική παρακολούθηση (από μια «γωνίτσα»), της δράσης των μελών (κάτι το οποίο άλλωστε είναι αδύνατο, καθώς θα κινήσει τις υποψίες και δεν θα εμπνεύσει την απαραίτητη εμπιστοσύνη για την ένταξη), αλλά επιχειρεί να συλλέγει το αναγκαίο αποδεικτικό υλικό. Παθητικός ρόλος, επομένως, σημαίνει μη πρόκληση απόφασης κι ως εκ τούτου υφαρπαγή ενοχής εκ μέρους του οργάνου. Είναι αδιανόητο ο αστυνομικός και κατ' επέκταση η έννομος τάξη, για να καταπολεμήσει ένα έγκλημα, να δημιουργήσει ένα άλλο, εκεί που δεν θα υπήρχε. Η τελευταία μάλιστα πρόσθετη προϋπόθεση (ήτοι πλην της μη πρόκλησης απόφασης) της απόδειξης ότι χωρίς την μεσολάβηση των αστυνομικών η πράξη δεν θα είχε τελεστεί, αποτελεί σημαντικό κριτήριο, που πάντα εξετάζει το ΕΔΔΑ όταν άγεται ενώπιον του ο ισχυρισμός περί αστυνομικής παγίδευσης. Ο Άρειος Πάγος αντίθετα στην περίφημη απόφαση 2496/2005⁵⁵ η οποία κατέληξε στην ΕΔΔΑ Πυργιωτάκης κατά Ελλάδος (21.02.2008), προβαίνει στις εξής δύο παρατηρήσεις, οι οποίες κρίνονται εσφαλμένες. Πρώτον ότι: *«δεν είναι αναγκαίο να αποδεικνύεται ότι αυτή (η αξιόποινη πράξη) θα είχε διαπραχθεί ακόμα κι αν δεν είχε μεσολαβήσει η επέμβαση των αστυνομικών»* και δεύτερον ότι: *«οι πράξεις των αστυνομικών υπαλλήλων που ενεργούν ως agents provocateurs (πρέπει) να μην υπερβαίνουν τα όρια της επιτρεπόμενης κεκαλυμμένης δράσης τους»* (σε όμοιες παρατηρήσεις προβαίνει και η ΑΠ 100/2007 αλλά και η **Πεντ.Εφ.Πειρ. 6/2000**⁵⁶ με την πρόταση του Αντεισαγγελέα Αρείου Πάγου Ζύγουρα, όπου αναφέρεται το εξής: *«Εν όψει της διατάξεως αυτής (ενν. αρ. 6 παρ.1α' ΕΣΔΑ) πρέπει αι πράξεις των αστυνομικών υπαλλήλων, ενεργούντων ως agents provocateurs, να μη υπερβαίνουν τα όρια της επιτρεπόμενης κεκαλυμμένης δράσεώς των. Δηλαδή πρέπει να μην είναι εκείνοι, οι οποίοι παρώτρυνον τον κατηγορούμενον να τελέση την υπό κρίσιν αξιόποινον πράξιν, χωρίς να αποδεικνύεται ότι αυτή θα είχε διαπραχθή ακόμη και εάν δεν είχε μεσολαβήσει*

⁵⁵ ΑΠ 2496/2005 ΠΛογ 2005/2202

⁵⁶ Εισαγγ. Αγόρευση στην Πεντ.Εφ.Πειρ. 6/2000, ΠοινΔικ 2000/241, 491

η επέμβασις των αστυνομικών. Εν όψει των περιστατικών αυτών δήλον τυγχάνει, ότι δεν υφίσταται εκ μέρους του αστυνομικού Γ.Π., ενεργήσαντος ως *agent provocateur*, υπέρβασις της επιτρεπομένης κεκαλυμμένης δράσεώς του. Αι ειρημέναι πράξεις θα διεπράττοντο και εάν δεν είχε μεσολαβήσει η επέμβασις του αστυνομικού Γ.Π. Το μέγεθος των προαναφερθεισών ποσοτήτων καννάβεως 10 χιλιογρ. και 42,5 χιλιογρ. αντιστοίχως, αποκλείει το ενδεχόμενον να προωρίζοντο αι ποσότητες αύται προς αποκλειστικήν χρήσιν των κατηγορουμένων.»). Όσον αφορά την πρώτη παραδοχή, το ΕΔΔΑ τονίζει πως εφόσον αποδειχθεί ότι ο συλληφθείς δράστης θα προέβαινε στην **συγκεκριμένη** αξιόποινη πράξη για την οποία διώχθηκε, και χωρίς την μεσολάβηση των αστυνομικών, τότε η δράση τους απλώς υποβοήθησε στο να λάβει αυτή εξωτερική υπόσταση κι άρα είναι καθόλα νόμιμη. Ο ΑΠ στις ως άνω αποφάσεις, δεν απαιτεί τέτοια απόδειξη. Από την άλλη η δεύτερη παρατήρηση ενέχει μια αντίφαση για την οποία έγινε λόγος και παραπάνω. Πώς γίνεται να χαρακτηρίζονται ως *agents provocateurs* όσοι ενήργησαν εντός των ορίων της κεκαλυμμένης δράσης τους; Αφής αποκαλείται κάποιος ως ηθικός προβοκάτορας, αυτομάτως σημαίνει ότι υπερέβη τα όρια. Γι' αυτό και καθίσταται κατανοητό ότι ο ίδιος ο Άρειος Πάγος συγχέει τις δύο έννοιες, αφού από την μία αναφέρει τον γαλλικό όρο, από την άλλη καταλήγει ότι η δράση ήταν καθόλα επιτρεπτή.

Αντιστρέφοντας επομένως τα κριτήρια που έθεσε το ΕΔΔΑ και τα οποία συνηγορούν υπέρ της νόμιμης δράσης των αρχών, καταλήγουμε ότι αστυνομική παγίδευση υπάρχει, όταν:

-Ο ρόλος του αστυνομικού/ιδιώτη δεν είναι παθητικός, αλλά ασκεί τέτοια επιρροή στο υποκείμενο ώστε να το εξωθεί στην διάπραξη του αδικήματος. (Ramanauskas v. Lithuania § 67: «*through the contact established on the initiative of AZ and VS, the applicant seems to have been subjected to **blatant prompting** on their part to perform criminal acts*»). Αντιθέτως στην Ramanauskas v. Lithuania (No.2) §68 έγινε δεκτό ότι ο ίδιος ο προσφεύγων πρότεινε την δωροδοκία δικαστών, προσδιορίζοντας επακριβώς τα απαιτούμενα χρηματικά ποσά, ώστε να συνδράμει στην απόλυση υφ' όρων του προσώπου που λειτουργούσε υπό τις οδηγίες των αρχών). Το ΕΔΔΑ ωστόσο έχει κρίνει σε άλλες δύο αποφάσεις του με παρόμοιο περιεχόμενο (*Gorgievski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, 2009, § 53; *Matanović v. Croatia*, 2017, §§ 142-143) ότι αν παρόλη την πίεση που δέχθηκε ο προσφεύγων, είχε την ευκαιρία να αρνηθεί την

προσφορά ή να ειδοποιήσει τις αρχές, τότε η στάση του αυτή, ενδεικνύει την προηγούμενη εγκληματική του δραστηριότητα ή την προδιάθεσή του. Στην υπόθεση Looseley, ο κ. Λόρδος Hoffmann αναφέρει ότι ένας βαθμός πίεσης είναι ανεκτός σε αγοραπωλησίες ναρκωτικών, διότι οι διακινητές είναι συνήθως επιφυλακτικοί σε συναλλαγές με αγνώστους, οπότε η προσέγγισή τους απαιτεί ανάπτυξη μιας πρωτοβουλίας και επιμονής εκ μέρους του «αγοραστή». (*Drug dealers can be expected to show some wariness about dealing with a stranger who might be a policeman or informer and therefore [...] a certain degree of persistence may be necessary to achieve the objective.*)⁵⁷. Από την άλλη, η άρνηση του υπόπτου δεν αναιρεί άνευ ετέρου την έλλειψη προδιάθεσης, όπως υποστήριξε η Αμερικάνικη Κυβέρνηση στην υπόθεση Sherman v. US⁵⁸, καθόσον αυτή δύναται να συνιστά εξωτερίκευση της φυσικής αμφιβολίας εκείνου που είναι οικείος με την εμπορία ναρκωτικών. (*natural hesitancy of one acquainted with the narcotics trade*), ισχυρισμός που εν τέλει δεν έγινε δεκτός.

Μια τεχνική εξαιρετικά συνήθης στην πρακτική της αστυνομίας, αμφίβολης ωστόσο νομιμότητας, είναι η δοκιμαστική προμήθεια («*test purchase*», ιδιαίτερα συχνή στην Ρωσία). Πολύ συχνά σε αποφάσεις του το ΕΔΔΑ τονίζει ότι αν τέτοιες πρακτικές εφαρμόζονται αμέσως μετά την πρώτη πληροφορία, χωρίς προηγούμενη εξέταση της βασιμότητας της, αυτό συνηγορεί υπέρ της παγίδευσης. (βλ. Ενδεικτικά: *Kuzmina and others v. Russia* §88 «*In cases where the police proceeded with the test purchase immediately after a first report incriminating the applicant and without any attempt to verify that information or to consider other means of investigating the applicant's alleged criminal activity the Court found that the undercover operation had involved entrapment*»). Ορθότερο (και σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας) θα ήταν οι αρχές να εξαντλήσουν πρώτα άλλες-ηπιότερες και λιγότερο παρεμβατικές μεθόδους προκειμένου να βεβαιώσουν το βάσιμο των πληροφοριών.

Περαιτέρω είναι αξιοκατάκριτη η μέθοδος των αστυνομικών να εκμεταλλεύονται τυχόν αδυναμίες του υπόπτου, όπως τυχόν εξάρτησή τους από ναρκωτικές ουσίες. Όπως έγινε δεκτό στην απόφαση του US Supreme Court, *Sherman v. US*, «*το Κράτος δεν επιτρέπεται να παίζει με την αδυναμία ενός αθώου προσώπου και να το παρασύρει να διαπράξει εγκλήματα, τα οποία άλλως, αν είχε αφεθεί ήσυχο, δεν επρόκειτο ποτέ να*

⁵⁷ <https://publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd011025/loose-3.htm> § 69

⁵⁸ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/356/369/> 375

επιχειρήσει. Στην προαναφερόμενη υπόθεση του αμερικανικού δικαστηρίου, ο πληροφοριοδότης της αστυνομίας, συνάντησε και προσέγγισε τον ύποπτο ενόσω αυτός βρισκόταν σε κέντρο αποθεραπείας, παριστάνοντας έναν επίσης πρώην εξαρτημένο. Ο τρόπος αυτός, όχι μόνο αποτελεί παγίδευση καθόσον ο πληροφοριοδότης είχε τον ρόλο του πωλητή (προσέφερε ηρωίνη έναντι αμοιβής) αλλά και απομάκρυνση του κατηγορούμενου από την προσπάθεια επανάκαμψης στην νομιμότητα, εξωθώντας τον στην υποτροπή. (όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: «*the Government plays on the weaknesses of an innocent party and beguiles him into committing crimes which he otherwise would not have attempted*»)⁵⁹. Στην υπόθεση *Vanyan v. Russia*, κεκαλυμμένη αστυνομικός επικαλέστηκε στερητικό σύνδρομο για να πείσει τον παθόντα να της προμηθεύσει ηρωίνη. Εκείνος φοβούμενος τυχόν απόπειρα αυτοκτονίας εκ μέρους της, ενέδωσε στην παράκληση. Ο βαθμός επέμβασης δε, διαφοροποιείται από κατηγορούμενο σε κατηγορούμενο. Άλλη σπουδαιότητα έχει η άσκηση επιρροής σε κάποιον που είναι επιρρεπής στην υποτροπή κι άλλη σε έμπειρο διακινητή. Ομοίως στην περίφημη υπόθεση *Sorrells v. US*, ένας αστυνομικός παρουσιάστηκε ως βετεράνος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και δη μέλος μιας μεραρχίας στην οποία ανήκε και ο κατηγορούμενος, εκμεταλλευόμενος δε το αίσθημα της συντροφικότητας μεταξύ πρώην συμπολεμιστών, παρακίνησε τον τελευταίο στην προμήθεια αλκοόλ.

Η παρανομία της δράσης των αστυνομικών είναι δεδομένη όταν αμείβουν έμπιστο πρόσωπο (που συνήθως είναι και πρώην μέλος εγκληματικής οργάνωσης) όπως διεκπεραιώσει την επιχείρηση. Είναι ορθή η άποψη του Δικαστή Holmes στην υπόθεση *Olmstead v. United States*, ότι είναι λιγότερο κακό να διαφύγει της συλλήψεως ένας κατηγορούμενος από το να συμπεριφέρεται η κυβέρνηση με ποταπά μέσα. («*[F]or my part, I think it a less evil that some criminals should escape than that the government should play an ignoble part*»)⁶⁰. Η υπόσχεση αμοιβής και μόνους αναλόγως της ποσότητας ναρκωτικών που θα κατασχεθεί, είναι πολύ πιθανό να δώσει αφορμή στα έμπιστα πρόσωπα της αστυνομίας να επιδείξουν μεγάλη εγκληματική ενεργητικότητα, εξωθώντας τους υπόπτους προς τέλεση εγκλημάτων με επιβαρυντικές περιστάσεις, που ενέχουν μεγαλύτερο άδικο, προκειμένου να περιποιήσουν στον εαυτό τους υψηλή αμοιβή. Μέθοδοι σαν κι αυτές, είναι προφανές ότι εκμηδενίζουν την δράση των

⁵⁹ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/356/369/> 376

⁶⁰ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/277/438/> 470

διωκτικών αρχών, τον ρόλο τους ως αναχαιτιστών της εγκληματικότητας κι όχι ως δημιουργών της, ο δε ύποπτος μετατρέπεται σε μέσο απόκτησης ωφελημάτων.

Στην υπόθεση *Jacobson v. US*, 503 US 540 (1992) του Supreme Court⁶¹, το Δικαστήριο απασχολήθηκε με το ερώτημα αν ο κατηγορούμενος ήταν προδιατεθειμένος κι αν οι αστυνομικές αρχές προσέφεραν απλά την ευκαιρία προς διάπραξη ενός εγκλήματος ή αν αντίθετα ποδηγέτησαν έναν αθώο πολίτη στην εγκληματικότητα. Τα περιστατικά έχουν ως εξής: Ο 56ετής αγρότης και βετεράνος του Βιετνάμ Keith Jacobson από την Νεμπράσκα παρήγγειλε μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, από την βιβλιοθήκη ενηλίκων της Καλιφόρνια, δύο περιοδικά με τίτλο «Bare Boys I» και «Bare Boys II», όπου απεικονίζονταν γυμνά αγόρια προεφηβικής ηλικίας χωρίς να επιδίδονται σε ερωτικές περιπτώξεις. Η παραλαβή τέτοιου υλικού ήταν νόμιμη τόσο κατά τους νόμους της Νεμπράσκα όσο και κατά τους ομοσπονδιακούς νόμους. Μετά από τρεις μήνες (το έτος 1984) ψηφίστηκε ο νόμος για την Προστασία της Παιδικής Ηλικίας (Child Protection Act), σύμφωνα με τον οποίο ποινικοποιήθηκε η παραλαβή απεικονίσεων ερωτικών σκηνών μεταξύ παιδιών. Κρατικοί υπάλληλοι ανακαλύπτοντας το όνομα του Jacobson στην λίστα των πελατών της βιβλιοθήκης (όταν η συμπεριφορά αυτή ήταν καθόλα νόμιμη), ξεκίνησαν τις έρευνες σε βάρος του για ενδεχόμενη εμπλοκή σε πορνογραφία. Συγκεκριμένα σε διάστημα 34 μηνών, αποστέλλονταν διάφορα ερωτηματολόγια και μηνύματα από δήθεν οργανισμούς (πχ. Αμερικανική Ηδονιστική Εταιρεία) που δρούσαν υπέρ της ελευθερίας της έκφρασης στον γενετήσιο χώρο. Ο κατηγορούμενος σε συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο απάντησε ότι το ενδιαφέρον του για την εφηβική σεξουαλικότητα ήταν υψηλό αλλά όχι πολύ υψηλό, αντιτίθετο δε στην παιδοφιλία. Εν τέλει, μια ανύπαρκτη οργάνωση απέστειλε στον κατηγορούμενο ένα μήνυμα στο οποίο γινόταν λόγος ότι κυκλοφορεί υστερικός παραλογισμός σχετικά με την «πορνογραφία» και πρότεινε την αποστολή υλικού με την διαβεβαίωση ότι θα τηρηθεί εχεμύθεια. Ο κατηγορούμενος παρήγγειλε το περιοδικό «Boys love Boys», το οποίο περιείχε ερωτικές σκηνές μεταξύ νέων, και συνελήφθη. Το δικαστήριο κατέληξε ότι αφενός η ανταπόκριση του Jacobson στα μηνύματα δεν ήταν ενδεικτική της προδιάθεσης προς τέλεση εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας αλλά απλώς μιας φυσικής τάσης (generic inclination) προς την ανήλικη σεξουαλικότητα. Αφετέρου η αστυνομία υπερέβη τα όρια καθόσον «εμφύτευσε στον νου ενός αθώου πολίτη την

⁶¹<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/503/540/>

προδιάθεση να διαπράξει το αποδιδόμενο παράπτωμα και τον παρακίνησε προς τέλεση του ώστε να τον συλλάβει»⁶². Ναι μεν οι κρατικοί υπάλληλοι αρχικά περιορίστηκαν στην διαπίστωση μέσω των ερωτηματολογίων της τάσης του κατηγορουμένου προτού του αποστείλουν αμέσως το πορνογραφικό υλικό, ωστόσο η χρονική διάρκεια της επιχείρησης χωρίς απτά αποτελέσματα και η έλλειψη υπονοιών σε βάρος του κατηγορουμένου (στην οικία του ανευρέθησαν μόνο τα -νόμιμα την εποχή της παραλαβής τους- περιοδικά Bare Boys), συνηγορούν υπέρ της αστυνομικής παγίδευσης. Αξιοσημείωτη είναι η γνώμη του Δικαστή Stewart στην απόφαση *Russel v. US*, ότι το κριτήριο του «άλλως αθώου» (*otherwise innocent*) δεν είναι απόλυτα ορθό, καθόσον αφής ο εκάστοτε κατηγορούμενος ανταποκρίνεται στο «δόλωμα» της αστυνομίας, συνάγεται ότι είναι ικανός προς διάπραξη εγκλημάτων του είδους που παρακινήθηκε⁶³. Επομένως η εξέταση αν έλαβε χώρα παγίδευση πρέπει να εστιάζει στην συμπεριφορά των καλυμμένα δρώντων κι όχι στο κατά πόσον ήταν προδιατεθειμένος ο δράστης.

-Δεν υπήρχαν ενδείξεις υπέρ ανάμειξης του υπό παρακολούθηση προσώπου σε παράνομες δραστηριότητες.

-Δεν τηρήθηκαν οι εγγυήσεις νομιμότητας, όπως η υποβολή αιτήματος εκ μέρους των αρχών σε δικαστικό λειτουργό ή εισαγγελέα για διενέργεια ανακριτικής διείσδυσης. Το ΕΔΔΑ τονίζει ότι ενώ η δικαστική εποπτεία θα ήταν η πιο κατάλληλη τακτική, άλλες μέθοδοι ωστόσο μπορούν χρησιμοποιηθούν, εφόσον υπάρχουν επαρκείς διαδικασίες και ασφαλιστικές δικλίδες, όπως η εισαγγελική εποπτεία (*Bannikova v. Russia §50 «As to the authority exercising control over undercover operations, the Court has considered that, while judicial supervision would be the most appropriate means, other means may be used provided that adequate procedures and safeguards are in place, such as supervision by a prosecutor»*). Όταν επομένως όργανα της αστυνομίας επιστρατεύουν συνάδελφό τους ή έμπιστο ιδιώτη, να «παγιδεύσει» έναν ύποπτο, χωρίς

⁶² <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/503/540/> 553: Law enforcement officials go too far when they "implant in the mind of an innocent person the *disposition* to commit the alleged offense and induce its commission in order that they may prosecute.

⁶³ <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/411/423> §49: Furthermore, to say that such a defendant is 'otherwise innocent' or not 'predisposed' to commit the crime is misleading, at best. The very fact that he has committed an act that Congress has determined to be illegal demonstrates conclusively that he is not innocent of the offense. He may not have originated the precise plan or the precise details, but he was 'predisposed' in the sense that he has proved to be quite capable of committing the crime.

προηγούμενη ουσιαστική ενημέρωση των δικαιοδοτικών αρχών, αλλά είτε λειτουργούν αυτόνομα είτε απευθυνόμενοι στο αναρμόδιο τμήμα (Τριμ.Εφ.Θεσ/νίκης 324/2003), τότε η επιχείρηση καθίσταται παράνομη. Στην Ramanauskas κατά Λιθουανίας, ο αστυνομικός που προσέγγισε τον τότε Εισαγγελέα-κατηγορούμενο προκειμένου να τον δωροδοκήσει κι έτσι να επιτύχει την αθώωση ενός δήθεν γνωστού του, ενήργησε από κοινού με συνάδελφό του, εξ ίδιας πρωτοβουλίας και χωρίς δικαστική εξουσιοδότηση. Ο δε ισχυρισμός ότι οι αρχές λειτουργούν με προσωπική ανεξαρτησία (private capacity) και απαλλάσσονται της ευθύνης τους δεν γίνεται αποδεκτός. Στην δε Vanyan v. Russia, η όλη επιχείρηση είχε εγκριθεί με μία διοικητική απόφαση, το δε όργανο που την παρείχε, συμμετείχε το ίδιο στην εκτέλεσή της.

Ενδιαφέρουσες περιπτώσεις από την νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την παγίδευση τρίτων προσώπων («έμμεση παγίδευση»)- Akbay and others v. Germany και Lalas v. Lithuania

A. Στην υπόθεση Akbay and others v. Germany, ο M. λειτουργώντας ως πληροφοριοδότης της αστυνομίας, πλησίασε τον N.A. σε ένα μπαρ που διατηρούσε στο Βερολίνο και ανέπτυξε μαζί του φιλικές σχέσεις, καθ' υπόδειξη των αρχών καθόσον υπήρχαν πληροφορίες ότι δραστηριοποιείτο στον χώρο των ναρκωτικών. Τον Φεβρουάριο του 2010 του πρότεινε να συνδράμει σε επιχείρηση διακίνησης ηρωίνης για την οποία μάλιστα διέθετε σχέδιο. Συγκεκριμένα, θα εισαγόταν ποσότητα ηρωίνης μέσω του λιμανιού «Bremerhaven» με απόλυτη ασφάλεια και έναντι αδράς αμοιβής. Ο N.A. αρχικά αρνήθηκε να αναμειχθεί σε εμπόριο ηρωίνης. Μεσολάβησαν πιέσεις και πολυάριθμες αποτυχίες του N.A. να δημιουργήσει δίκτυο επαφών με ανθρώπους ικανούς να προμηθεύουν ναρκωτικές ουσίες, έως τον Μάϊο του 2011 όταν τυχαία μαζί με τον φίλο του (2^ο κατηγορούμενο) συνάντησε στην Ολλανδία ένα γνωστό του τελευταίου και τον ενημέρωσε ότι υπάρχει σχέδιο εισαγωγής ναρκωτικών μέσω ασφαλούς οδού. Εν τέλει, τον Αύγουστο του 2011, εισήχθησαν από την Νότιο Αμερική σχεδόν 100 κιλά κοκαΐνης και μεταφέρθηκαν στην οικία του N.A., όπου και συνελήφθη. Το ΕΔΔΑ τόνισε ότι αντικείμενο παγίδευσης μπορεί να είναι και πρόσωπο που δεν ήλθε σε άμεση επαφή με την αστυνομία, αλλά συναναστράφηκε με αυτόν που παρακινήθηκε από την τελευταία στην διάπραξη του εγκλήματος. Αυτό συμβαίνει όταν ήταν προβλέψιμο για την αστυνομία ότι το πρόσωπο που παρακινήθηκε άμεσα να διαπράξει το έγκλημα (εδώ ο N.A.) α) ήταν πιθανό να έρθει σε επαφή με άλλα πρόσωπα

(εδώ με τον φίλο του) ώστε να συμμετάσχουν, β) αν οι ενέργειες του τρίτου ήταν επίσης καθοδηγούμενες από τις αρχές (εδώ ο 2^{ος} κατηγορούμενος συμφώνησε να συνδράμει ακριβώς λόγω της ασφαλούς και εύκολης διακίνησης και της υποσχόμενης αμοιβής) κι γ) αν τα εμπλεκόμενα πρόσωπα θεωρούνταν συνεργοί κατά τα εθνικά δικαστήρια.

Β. Στην υπόθεση *Lalas v. Lithuania*, ένας αστυνομικός (ο V.) προσέγγισε τον Μ. και του ζήτησε ψυχοτρόπα φάρμακα. Εκείνος αφού χορήγησε στον αστυνομικό ένα δείγμα υποσχόμενος συνάμα να του προμηθεύσει και την υπόλοιπη δόση αν έμενε ικανοποιημένος, αποτάθηκε στον φίλο του (προσφεύγων) ο οποίος με την σειρά του, εξασφάλισε από άλλο πρόσωπο την ζητούμενη ποσότητα. Σε άλλη επικοινωνία, ο V. ζήτησε πρόσθετη δόση έναντι 3.000 δολαρίων, οι δε κατηγορούμενοι του προμήθευσαν 250 γρ. αμφεταμίνης και συνελήφθησαν. Το ΕΔΔΑ εφαρμόζοντας τα ως άνω κριτήρια, κατέληξε ότι και ο δεύτερος κατηγορούμενος παγιδεύτηκε από την αστυνομία καθόσον, ήταν καθόλα προβλέψιμο ότι ο Μ. θα προσφύγει και σε άλλα πρόσωπα προκειμένου να εξασφαλίσει την απαιτούμενη ποσότητα της απαγορευμένης ουσίας, λόγω της συνδετικής φύσης των σχετιζόμενων με ναρκωτικά εγκλημάτων. («*associational nature of the drug-related crimes*»). Επιπλέον αμφότεροι καταδικάστηκαν ως συνεργοί από τα εθνικά δικαστήρια, τέλος δε, η συμπεριφορά του αστυνομικού είχε αντίκτυπο και στον φίλο του Μ. ο οποίος μολονότι δεν ήρθε σε άμεση επαφή με αυτόν (τον αστυνομικό), δελεάστηκε από το υπέρογκο αντίτιμο και συμφώνησε να βοηθήσει τον Μ. στην παροχή της αμφεταμίνης.

Από τα ως άνω παραδείγματα καθίσταται επομένως κατανοητό ότι αν η δράση των αστυνομικών εξέρχεται των ορίων, οι όποιες συνέπειες επεκτείνονται σε όλα τα εμπλεκόμενα-πλην μη άμεσα παρακινούμενα-πρόσωπα, συντρεχόντων των κριτηρίων που έθεσε το ΕΔΔΑ. (*The Court has further recognised that a person can also be subjected to entrapment if he or she was not directly in contact with the police officers working undercover, but had been involved in the offence by an accomplice who had been directly incited to commit an offence by the police (compare Lalas v. Lithuania, no. [13109/04](#), §§ 41 et seq., 1 March 2011). There has been entrapment, as opposed to legitimate undercover techniques in criminal investigations, in these circumstances if the acts of the police represented an inducement to commit the offence for this further person as well (compare Lalas, cited above, § 45, and Grba v. Croatia, no. [47074/12](#), § 95, 23 November 2017). The Court has taken into account in this connection whether*

it was foreseeable for the police that the person directly incited to commit the offence was likely to contact other persons to participate in the offence, whether that person's activities were also determined by the conduct of the police officers and whether the persons involved were considered accomplices in the offence by the domestic courts)

3.3. Αξιολόγηση συμπεριφοράς διωκτικού οργάνου:

Ένα ενδιαφέρον ζήτημα είναι το πώς αξιολογείται η συμπεριφορά του ανακριτικού υπαλλήλου ή του έμπιστου προσώπου όταν λειτουργεί στο πλαίσιο νόμιμης ανακριτικής διείσδυσης. Όταν ενεργεί υπερβαίνοντας τα όρια, δεν δημιουργείται πρόβλημα καθόσον η συμπεριφορά του ρυθμίζεται ήδη στο άρθρο 46 παρ.2 του ΠΚ για τον ηθικό προβοκάτορα.⁶⁴ Στην θεωρία έχουν προταθεί πολλές λύσεις.⁶⁵ Πρώτα απ' όλα, σε πολλούς ειδικούς νόμους, όπως ήδη αναφέρθηκε (βλ.) η ανακριτική διείσδυση καθιερώνεται ως ειδικός λόγος άρσης του αδικού, με αποτέλεσμα η όποια αξιόποινη πράξη τελεί ο κεκαλυμμένα δρών (πχ. μυστική καταγραφή συνομιλίας-παραβιάζουσα το απόρρητο των επικοινωνιών), να αποβάλλει τον άδικο χαρακτήρα της και ο τελευταίος να μένει ατιμώρητος. Άλλες λύσεις είναι να εφαρμοστούν οι γενικοί λόγοι άρσης του αδικού και δη των άρθρων 20 ΠΚ για την εκπλήρωση καθήκοντος, του 21 ΠΚ για την προσταγή (εφόσον είναι τυπικά και ουσιαστικά νόμιμη, ωστόσο δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην περίπτωση του ιδιώτη λόγω έλλειψης υπαλληλικής σχέσης αυτού με την αστυνομία) ή του 25 ΠΚ για την κατάσταση ανάγκης. Η τελευταία λύση προσκρούει σε δύο όρους της κατάστασης ανάγκης και συγκεκριμένα στον «παρόντα κίνδυνο», ο οποίος δεν υφίσταται και στην θεώρηση της προσβολής των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου ως κατώτερης «κατά το είδος και την σπουδαιότητα» από την προσβολή των εννόμων αγαθών που απειλούνται από την δράση της εγκληματικής οργάνωσης. Ορθότερο είναι να αρθεί ο άδικος χαρακτήρας των πράξεων των αρχών βάσει του άρθρου 20 ΠΚ, «καθόσον κρίνεται ότι η προστασία της έννομης τάξης από ορισμένο έγκλημα κρίνεται και σταθμίζεται ως σημαντικότερη και επομένως γίνονται

⁶⁴ Από ορισμένους θεωρητικούς ωστόσο, κρίνεται ως άκρως προβληματική από δογματικής απόψεως η τιμώρηση του agent provocateur-έστω με μειωμένη ποινή-καθώς ο δόλος του καλύπτει απλώς την απόπειρα κι όχι την ολοκλήρωση του εγκλήματος, όπως συμβαίνει με τον ηθικό αυτουργό (βλ. Ανδρουλάκη, Παραδόσεις 177, Λίβο ΠοινΧρ ΛΖ' 585 επ., Μπιτζιλέκη, Συμμετοχική πράξη 191 επ.)

⁶⁵ βλ. αναλυτική παρουσίαση σε Παπανικολάου Αναστασία-Ευθαλία Ανακριτική Διείσδυση και Αστυνομική Παγίδευση, 2012, σελ. 245 επ.

ανεκτές οι πράξεις αυτές χάριν της αποκατάστασης της διασαλευμένης έννομης τάξης»⁶⁶, το δε άρθρο 254 ΚΠΔ καθιερώνει ένα διερευνητικό μέτρο δικονομικού καταναγκασμού κι όχι ειδικό λόγο άρσης του αδίκου, όπως μερικοί ειδικοί ποινικοί νόμοι. Μια άποψη, τέλος, που έχει υποστηριχτεί από τον καθηγητή Λίβο, είναι να θεωρηθεί η δραστηριότητα του παρακινηθέντος ως απρόσφορη απόπειρα και ούτως ο αστυνομικός να μείνει ατιμώρητος ως «οιονεί ηθικός αυτουργός», λόγω της εκ των προτέρων ικανότητας της αστυνομίας να ελέγξει τους κινδύνους που δημιουργεί για τα έννομα αγαθά η δράση του *agent provocateur*.⁶⁷ Η εκδοχή αυτή ωστόσο αποκρούεται καθόσον το απρόσφορο ή μη πρέπει να κρίνεται *in concreto*⁶⁸ κι αυτό είναι ορθό, διότι δεν είναι απίθανο μια κατάσταση να εκφύγει του ελέγχου της αστυνομίας, με αποτέλεσμα ο δράστης να τελέσει την αξιόποινη πράξη.

Οι λύσεις αυτές αφορούν την περίπτωση που ο ανακριτικός υπάλληλος ή ο ιδιώτης ενεργούν τις πράξεις εκείνες που κατατείνουν στην επίτευξη των σκοπών των ειδικών ανακριτικών πράξεων (πχ καταγραφή συνομιλίας, έρευνα σε κατοικία), κι όχι την τέλεση εκείνων των (αξιόποινων) πράξεων στις οποίες παρακινούνται από τα ίδια τα μέλη της οργάνωσης (πχ. εντολή μέλους για πώληση ή μεταφορά ποσότητας ναρκωτικών σε υποψήφιο αγοραστή). Εν προκειμένω ενδεχομένως το ζήτημα μπορεί να αντιμετωπιστεί με προσφυγή στις διατάξεις που αίρουν τον καταλογισμό εξαιτίας του «άλλως δύνασθαι πράττειν», διότι η μη τέλεση εκ μέρους του κεκαλυμμένου προσώπου των άδικων πράξεων στις οποίες παρακινείται (ενδεχομένως μάλιστα υπό απειλές), περιάγει αυτόν σε κίνδυνο σωματικής ακεραιότητας ή και ζωής. Κι αυτό γιατί σε τυχόν άρνηση διεκπεραίωσης της έκνομης πράξης καιροφυλαχτεί ο κίνδυνος να κινηθεί υποψίες και να εξοντωθεί. Αντίλογο θα συνιστούσε εδώ η θέση ότι «η ιδιότητα του αστυνομικού είναι ασυμβίβαστη με την πρόκληση φόβου ή ταραχής» (βλ. απόφαση ΑΠ 996/2009 που αφορούσε υπέρβαση άμυνας εκ μέρους αστυνομικού και απορρίφθηκε ισχυρισμός περί συνδρομής φόβου ή ταραχής ως λόγου υπέρβασης).

⁶⁶ Βαθρακοκοίλης Α., Η νομική υπόσταση της ανακριτικής διείσδυσης και οι συνέπειες αυτής, ΠοινΔικ 8-9/2006, σελ. 1054 γ) Η άρση του αδίκου χαρακτήρα των πράξεων του διεισδύοντος

⁶⁷ Λίβος Ν. Το αξιόποινο του *agent provocateur* ΠοινΧρ ΛΖ' σελ. 706 επ.

⁶⁸ Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, 2005, αρθρ. 46 αριθμ. 66, σελ. 751

4. Τυχαία ευρήματα

Το άρθρο 254 στην παράγραφο 5 ορίζει την περίπτωση των «*τυχαίων ευρημάτων*» εκείνων δηλαδή των αποδεικτικών στοιχείων που ανακαλύπτονται στην διάρκεια μιας έρευνας που διεξάγεται για την διαλεύκανση ενός εγκλήματος, διαφορετικού με αυτό το οποίο αφορούν. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο ανακριτικής διείσδυσης που έχει διαταχθεί για την εξάρθρωση μιας εγκληματικής οργάνωσης δραστηριοποιούμενης στον χώρο των ναρκωτικών, ανακαλύπτεται ότι δραστηριοποιείται και στον χώρο όπλων ή από μια μυστική συνομιλία μεταξύ δύο υπόπτων ανακαλύπτεται ότι οι ίδιοι είναι μέλη και μιας άλλης τρομοκρατικής οργάνωσης ή επιδίδονται ανεξαρτήτως των υπολοίπων μελών σε άλλες παράνομες πράξεις (πχ κλοπές). Τα εν λόγω τυχαία ευρήματα δεν πρέπει να συγχέονται με τα *εμμέσως αποκτηθέντα αποδεικτικά στοιχεία* τα οποία προκύπτουν συμπερασματικώς από ήδη συλλεγέν και υφιστάμενο για συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη αποδεικτικό υλικό.⁶⁹ Δύο ερωτήματα αναφύονται: **α)** αν μπορούν να αξιοποιηθούν τυχαία ευρήματα που αφορούν έγκλημα εκτός του καταλόγου της παρ.1 του 254 ΚΠΔ και **β)** αν μπορούν να αξιοποιηθούν σε περίπτωση που αφορούν τρίτο-αμέτοχο πρόσωπο.

α) Συγκεκριμένα η παρ.5 αναφέρει: «*Κάθε στοιχείο η γνώση που αποκτάται κατά τη διενέργεια των αναφερόμενων στην παράγραφο 1 ανακριτικών πράξεων αξιοποιείται στο πλαίσιο της αυτής ποινικής δίκης, υπό τον όρο ότι αφορά πράξη για την οποία επιτρέπεται η διενέργεια ειδικών ανακριτικών πράξεων.*» ενώ «*Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται το στοιχείο αυτό ή η αποκτηθείσα γνώση να χρησιμοποιηθούν και σε **άλλη ποινική δίκη** για τη βεβαίωση εγκλήματος της παραγράφου 1, τη σύλληψη δραστών και την εξάρθρωση άλλης εγκληματικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης, εφόσον το δικαστικό συμβούλιο αποφανθεί ειδικώς περί αυτού.*». Από το γράμμα της διάταξης λοιπόν, προκύπτει η απάντηση στο πρώτο ερώτημα και δη ότι μόνο τα τυχαία ευρήματα που αφορούν άλλο μεν αλλά περιλαμβανόμενο στον περιοριστικό κατάλογο εγκλημάτων της παραγράφου 1, αδίκημα, δύνανται να αξιοποιηθούν στην ίδια ή σε άλλη ποινική δίκη. Αντίστοιχη προβληματική υπάρχει και στην ειδική ανακριτική πράξη της άρσης απορρήτου επικοινωνιών, σκοπός της οποίας «*όπως προκύπτει από τη διατύπωση της διάταξης του άρθρου 19 παρ. 1 Σ., μπορεί να είναι η διακρίβωση*

⁶⁹ Λίβος Ν. Η δικονομική αξιολόγηση των τυχαίων ευρημάτων (Εξ αφορμής της Α.Π. 157/1998 ΠοινΧρ ΜΗ', σελ. 781 επ.), ΠοινΧρ 1998, σελ. 951 επ.

συγκεκριμένων εγκλημάτων και μόνο αυτών. Αντίθετα, η αξιοποίηση στο πλαίσιο της ίδιας δίκης για εγκλήματα εκτός καταλόγου θα οδηγούσε σε παραβίαση του άρθρου 19 παρ. 1 του Συντάγματος, διότι ιδρύει περιορισμό του απορρήτου για εγκλήματα που δεν περιλαμβάνονται στα ιδιαίτεως σοβαρά για τα οποία, δεδομένου ότι το δικαίωμα κατοχυρώνεται στο άρθρο 19 του Σ. υπό την ειδική επιφύλαξη νόμου, μπορούν να είναι μόνο οι συγκεκριμένες στο νόμο προβλεπόμενες αξιόποινες πράξεις»⁷⁰. Αντίθετη άποψη⁷¹ αντλεί επιχείρημα από την διάταξη του άρθρου 250 παρ.2 ΚΠΔ, κατά την οποία ο ανακριτής μπορεί, αν κατά την διάρκεια κύριας ανάκρισης ανακαλυφθούν άλλα αυτεπαγγέλτως διωκόμενα εγκλήματα, να διενεργήσει τις κατεπείγουσες ανακριτικές πράξεις. Επομένως, η ανακριτική διείσδυση μπορεί να «επεκταθεί» και σε άλλες-μη ανήκουσες στον κατάλογο, πλην διωκόμενες αυτεπαγγέλτως-αξιόποινες πράξεις. Σε απαγορευμένη επέκταση αξιοποίησης τυχαίων ευρημάτων που αφορούν και εγκλήματα εκτός του καταλόγου της παρ.1 του 254 ΚΠΔ, προέβη το Συμβ.Πλημ.Πειρ., (το οποίο αναιρέθη με την ΑΠ (Συμβ.) 582/2021), το οποίο αξιολόγησε αποδεικτικά στοιχεία που αφορούσαν την πράξη της παράβασης καθήκοντος, αυτά όμως προέκυψαν από άρση απορρήτου επικοινωνιών διενεργούμενης στο πλαίσιο έτερης ποινικής διαδικασίας για διαφορετικά εγκλήματα. Πράγματι «η πρόβλεψη καταλόγων αξιοποιούνων πράξεων για τις οποίες είναι επιτρεπτή η διενέργεια ειδικών ανακριτικών πράξεων υποδηλώνει έναν **συνειδητό αυτοπεριορισμό της Πολιτείας**».⁷² Ο δικαστής απαγορεύεται να υποκαταστήσει τον νομοθέτη, διευρύνοντας, κατά την κρίση του, το γράμμα του νόμου, προκαλώντας ούτως ανασφάλεια δικαίου.

β) Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, χρήσιμη είναι η διάκριση μεταξύ «*τρίτους αναπόφευκτα θιγόμενους*» και «*απολύτως αμέτοχων τρίτων*» την οποία χρησιμοποιήσαμε για να απαντήσουμε στο πρόβλημα αν οι σοβαρές ενδείξεις αφορούν συγκεκριμένο πρόσωπο ή την υπό διερεύνηση πράξη. Λόγω της φύσης των ειδικών ανακριτικών πράξεων, που αναπόφευκτα θέτουν στο στόχαστρο πολλά τρίτα πρόσωπα,

⁷⁰ Διονυσοπούλου Α. Άρση απορρήτου τηλεφωνικών επικοινωνιών στον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας- Η σχέση των άρθρων 254-255 ΚΠΔ και του Ν.2255/1994, ΠοινΧρ. 2022, σελ. 91

⁷¹ Παπανικολάου Αναστασία-Ευθαλία Ανακριτική Διείσδυση και Αστυνομική Παγίδευση, 2012, σελ. 469 επ.

⁷² Κουκλουμπέρης Ν. Παρατηρήσεις στην ΑΠ (Συμβ) 582/2021 (Αποδεικτική αξιοποίηση τυχαίων ευρημάτων που αποκτήθηκαν μετά από άρση του απορρήτου επικοινωνιών), ΠοινΔικ 5/2022, σελ.790-791

είναι αναγκαίο να περισταλεί η δράση των αρχών ώστε να μην καταλαμβάνει αόριστο αριθμό υποκειμένων κάτω από το σκήπτρο της έρευνας. Ο Wolter, λοιπόν, προτείνει ότι όσες πληροφορίες ανακαλύπτονται σε βάρος προσώπου που εισέρχεται αναπόδραστα στο εγκληματικό προσκήνιο, μπορούν να αξιοποιηθούν υπό τον όρο το έγκλημα που φέρεται ότι έχει τελέσει, να είναι κάποιο από τα περιοριστικώς αναφερόμενα στην διάταξη. Από την άλλη, όσα στοιχεία ανευρίσκονται τυχαία κι αφορούν εντελώς αμέτοχα πρόσωπα, δεν μπορούν επουδενί να αξιοποιηθούν, διότι άλλως θα επερχόταν περαιτέρω και δη βαρύτερη προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους.⁷³

⁷³ Λίβος Ν. Η δικονομική αξιολόγηση των τυχαίων ευρημάτων (Εξ αφορμής της Α.Π. 157/1998, ΠοινΧρ ΜΗ' σελ.781 επ.), 1998, σελ. 951 VII

Νικόλαος Ανδρεανίδης

IV. Υπέρβαση Ορίων-Συνέπειες

Έχουν, ως τώρα, εναργώς καταδειχθεί τα όρια δράσης των ενεργούντων κεκαλυμμένη έρευνα. Τα όρια αυτά, τίθενται μεταξύ της νόμιμης αστυνομικής ανακριτικής δραστηριότητας και της παράνομης «αστυνομικής παγίδευσης», η οποία, όταν επέρχεται, γεννά δύο θεμελιώδεις προβληματικές, που αφορούν αφενός στη δικονομική μεταχείριση του ισχυρισμού περί παγίδευσης και αφετέρου στην αποδεικτική αξιοποίηση αυτού⁷⁴. Η επισκόπηση της αντιμετώπισης των συνεπειών αυτού του αμφιλεγόμενου διεθνούς μέτρου πάταξης της οργανωμένης εγκληματικότητας, δεν μπορεί να παρά να έχει «παγκοσμιοποιημένο» χαρακτήρα και να συμπεριλάβει και τις διαφορετικές μεθόδους αντιμετώπισης των «agent provocateurs», που έχουν προταθεί μέχρι σήμερα εντός και εκτός συνόρων.

1. Μεταχείριση του ισχυρισμού περί παγίδευσης - Διεθνώς

i. Γερμανία

Το Ανώτατο Ακυρωτικό της Γερμανίας με την από 23.05.1984⁷⁵ απόφασή του, καθόρισε τις συνέπειες σε περίπτωση υπέρβασης των ορίων της συγκαλυμμένης ανακριτικής δραστηριότητας και έκτοτε στη γερμανική έννομη τάξη αποτελούσε πάγια νομολογιακή θέση, πως η αστυνομική παγίδευση αποτελεί λόγο για τη μείωση της ποινής του κατηγορουμένου. Με τον τρόπο αυτό, ήτοι με την επιβολή ποινής κατώτερης από την αναλογούσα στην ενοχή του, συμψηφίζεται επαρκώς το έλλειμμα δικαιοσύνης, το οποίο «βαραίνει» τη δίκη και επιφυλάσσεται υπέρ του παρασυρόμενου δράστη⁷⁶. Μια δεύτερη προσέγγιση, που είχε προταθεί από τη γερμανική θεωρία όσον αφορά τις συνέπειες της αστυνομικής παγίδευσης, ήταν αυτή της αποδεικτικής απαγορεύσεως στοιχείων που αποκτήθηκαν μέσω παγιδεύσεως, ενώ σημαντικό κομμάτι της γερμανικής νομολογίας υποστήριζε τη μη εξαρχής απόρριψη των αποδεικτικών μέσων ως απαγορευμένων χωρίς αυτά να προσαχθούν στην δίκη και

⁷⁴ Παπαδαμάκης Α., Η δομή της ποινικής δίκης, Ποινική Δικονομία 2021, σελ. 241

⁷⁵ BGHSt 32, 345 = NJW 1984, σελ. 2300 επόμ.

⁷⁶ Ανδρουλάκης Ν., ό.π., σελ. 228

αντιδρούσε εντόνως στην εκ προοιμίου μη αξιοποίησή τους. Στον αντίποδα των ανωτέρω, βρισκόταν η θεωρία ότι ο παγιδευθείς από τα διωκτικά όργανα έπρεπε να μείνει ατιμώρητος.

Στα νεότερα χρόνια εκδόθηκε η υπόθεση Furcht κατά Γερμανίας - 23.10.2014⁷⁷ του ΕΔΔΑ, που έμελλε να επηρεάσει την εξελικτική πορεία της γερμανικής νομολογίας. Στις 18.10.2007 μυστικοί αστυνομικοί με σκοπό να αποκαλύψουν τη διακίνηση ναρκωτικών από τον S και πέντε ακόμα υπόπτους, προσέγγισαν τον F, καλό φίλο του S, για να τους φέρει σε επαφή με τον τελευταίο, με σκοπό την οργάνωση διεθνούς λαθρεμπορίου τσιγάρων. Ο F δεν συμπεριλαμβανόταν στους υπόπτους, δεν είχε βεβαρημένο ποινικό μητρώο και στο χρονικό αυτό σημείο δεν υπήρχαν εναντίον του υπόνοιες εμπλοκής του στο εμπόριο ναρκωτικών. Στη συνέχεια, επειδή οι αστυνομικοί ήθελαν να αναμιχθούν και σε εμπόριο ναρκωτικών και επειδή ο F πληροφορήθηκε, ότι η πιθανότητα σύλληψης είναι μεγάλη, κατέστησε σαφές ότι δεν ήθελε να αναμιχθεί σε αυτό και δήλωσε ότι προτίθετο να εισπράξει μόνο προμήθεια για 2 συναλλαγές. Το Πταισματοδικείο του Άαχεν, τότε, επέκτεινε για πρώτη φορά και ως προς τον F την άδεια που είχε δοθεί στους μυστικούς υπαλλήλους σχετικά με τους αρχικά έξι υπόπτους. Οι αστυνομικοί πλησίασαν τον F στο εστιατόριό του, για να τον πείσουν και τελικά ο F έλαβε μέρος στην οργάνωση δύο ανταλλαγών κοκαΐνης και αμφεταμινών, ώστε τόσο ο F όσο και ο S συνελήφθησαν κατά την παράδοση

Το ΕΔΔΑ έκρινε, ότι οι αστυνομικοί δεν περιορίστηκαν σε τήρηση παθητικού ρόλου αλλά προκάλεσαν, το πρώτον, την απόφαση στο δράστη να τελέσει το αδίκημα, ασκώντας του πίεση, καθώς μάλιστα κατά την πρώτη επαφή με τον F δεν υπήρχαν υπόνοιες σε βάρος του, ούτε διέθετε βεβαρυμμένο ποινικό μητρώο. Τα εθνικά δικαστήρια της Γερμανίας, όμως, μόνο κατά την επιμέτρηση της ποινής έλαβαν υπόψη τους την πρόκληση και την υπέρβαση των θεμιτών ορίων της νόμιμης αστυνομικής δράσης, γι' αυτό και το ΕΔΔΑ καταδίκασε τη Γερμανία. Στην εν λόγω απόφαση του το Δικαστήριο δήλωσε ρητώς, ότι η απλή μείωση της ποινής είναι ένα μέτρο μη επαρκές για το συμψηφισμό της συνολικής μη δικαιοσύνης της δίκης και σύμφωνα με το ά. 6 ΕΣΔΑ παραβιάστηκε το δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη, με την αποδεικτική αξιοποίηση μέσων, που ήταν προϊόντα παρανόμων πρακτικών.

⁷⁷ Furcht v. Germany, App. No. 54648/09 (Oct. 23, 2014), <http://hudoc.echr.coe.int/>

ii. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Όπως είναι γνωστό, κατοχυρώνεται δικαίωμα προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του ανθρώπου (ΕΔΔΑ), το οποίο όντας θεσμικά ανεξάρτητο έχει ως αποστολή να διαφυλάττει τα ατομικά δικαιώματα. Η προστασία αυτή, επιτυγχάνεται μέσα από τα δύο, ήδη αναφερθέντα, στάδια ελέγχου των εθνικών αποφάσεων. Στο πρώτο στάδιο του Ουσιαστικού ελέγχου (substantive test of incitement), ερευνάται αν ο προσφεύγων ουσιαστικά ωθήθηκε στην πράξη του από τους κεκαλυμμένα δρώντες, ενώ στο δεύτερο στάδιο του Δικονομικού ελέγχου (procedural test of incitement), προχωρά το Δικαστήριο για να ελέγξει τυχόν ανεπαρκή δικαστική διερεύνηση του ισχυρισμού περί παγίδευσης από τα εθνικά δικαστήρια. Παρατίθενται, στη συνέχεια, κάποιες αποφάσεις από τις οποίες διαφαίνεται η πάγια θέση του Δικαστηρίου για την κρίση περί του ισχυρισμού παγιδεύσεως.

Υπόθεση Khudobin κατά Ρωσίας (26.10.2006)⁷⁸

Στην εν λόγω υπόθεση, η T (αστυνομικός) προσέγγισε τον Khudobin, για να αγοράσει ηρωίνη και ο τελευταίος συμφώνησε. Η κεκαλυμμένη πράκτορας του παρέδωσε προσημειωμένα χαρτονομίσματα και ο προσφεύγων πήγε να της φέρει 0,5 γρ. ηρωίνη, από το σπίτι του G και κατά την επιστροφή του προς το σημείο συνάντησης με την T συνελήφθη. Στα εθνικά δικαστήρια προέβαλε τον ισχυρισμό, ότι κατά το ρωσικό δίκαιο η κεκαλυμμένη ανακριτική δραστηριότητα επιτρέπεται μόνο όταν το αδίκημα έχει αρχίσει να προπαρασκευάζεται, ενώ στην περίπτωση του η αρχές δεν είχαν κάποια ένδειξη ότι ο ίδιος εμπλεκόταν σε δραστηριότητα σχετική με το εμπόριο ναρκωτικών.

Οι ισχυρισμοί του δεν έγιναν δεκτοί από τα εθνικά δικαστήρια και καταδικάστηκε, ενώ το ΕΔΔΑ έκρινε διαφορετικά. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, ο προσφεύγων δεν είχε απασχολήσει τις αρχές και δεν είχε ποινικό μητρώο, δεν αποκόμισε περιουσιακό όφελος και φαίνεται πως η αστυνομία δεν συνέλαβε έναν σεσημασμένο έμπορο ναρκωτικών αλλά κάποιον τρίτο, ο οποίος απλώς συνήγεσε να παραδώσει ποσότητα ναρκωτικών. Τα εθνικά δικαστήρια της Ρωσίας δεν διέγνωσαν την παγίδευση και δεν κατέβαλαν την απαιτούμενη προσπάθεια διερευνώντας νομικά

⁷⁸ KHUDOBIN V RUSSIA 26.10.2006, <https://hudoc.echr.coe.int>

και πραγματικά στοιχεία, προκειμένου να διακριβώσουν αν αυτή έλαβε χώρα, παρότι αποτελεί καθήκον της κατηγορούσας αρχής να το ερευνήσει. Έτσι, οδηγήθηκαν σε καταδικαστική κρίση βασίζοντάς την στην εκτίμηση απαγορευμένων αποδεικτικών μέσων - προϊόντων αστυνομικής παγίδευσης - και με αυτόν τον τρόπο παραβιάστηκε το δικαίωμα του προσφεύγοντος σε δίκαιη δίκη κατά το ά. 6 ΕΣΔΑ.

Υπόθεση Βλάχος κατά Ελλάδος (18.09.2008)⁷⁹

Στο πλαίσιο εμπορικών δραστηριοτήτων του προσφεύγοντος, ένας εκ των συνεργατών του, του ζήτησε να παραδώσει μία βαλίτσα που περιείχε ένα μεγάλο χρηματικό ποσό στον Γ.Β., ο οποίος ήταν στην πραγματικότητα αστυνομικός. Τη στιγμή που ο προσφεύγων έδειχνε στον Γ.Β., ο οποίος ήταν ντυμένος με πολιτικά, τα χαρτονομίσματα που είχε φέρει, ήτοι 4.940 χαρτονομίσματα των 100 δολαρίων ΗΠΑ έκαστο, συνελήφθη από άλλους αστυνομικούς που παρακολουθούσαν τη σκηνή από κοντά. Η σύλληψή του δε, αποτελούσε τμήμα μιας αστυνομικής επιχείρησης για την εξάρθρωση μιας συμμορίας παραχάραξης χαρτονομισμάτων.

Η απόφαση για την ως άνω υπόθεση εκδίδεται το ίδιο έτος με την ήδη γνωστή Πυργιωτάκης κατά Ελλάδος (21.02.2008), με τη διαφορά ότι εν προκειμένω δε διαγνώστηκε παγίδευση. Το ΕΔΔΑ επαναλαμβάνει τη θέση του, ότι παγίδευση διαγιγνώσκεται, όταν οι κεκαλυμμένως δρώντες υπερβαίνουν τον παθητικό τους ρόλο και ασκούν πίεση για την τέλεση ενός αδικήματος, που άλλως δε θα είχε διαπραχθεί. Υιοθετώντας την άποψη του Αρείου Πάγου στην 2383/2005⁸⁰ απόφασή του, το ΕΔΔΑ δεν έκανε δεκτή την προσφυγή με το σκεπτικό, ότι η αξιόποινη πράξη της παραχάραξης είχε ήδη λάβει χώρα, πριν έρθει σε επαφή ο αστυνομικός με τον προσφεύγοντα και άρα η συμπεριφορά του αστυνομικού δεν διαδραμάτισε ρόλο στην παράνομη πράξη.

Υπόθεση Sequeira κατά Πορτογαλίας (20.10.2009)⁸¹

Ο προσφεύγων μετά την έκτιση της ποινής φυλακίσεώς του για εμπορία ναρκωτικών στην Ισπανία, τέθηκε σε προσωρινή κράτηση για άλλες παραβάσεις στην Πορτογαλία, κατά τη διάρκεια της οποίας γνώρισε τον γνωστό έμπορο Ναρκωτικών Α.

⁷⁹ Βλάχος κατά Ελλάδας, 2008, Φαρσεδάκης Ι./Σατλάνης Χ., Ένα απάνθισμα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ του έτους 2013 για τη δίκαιη ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2014, σελ. 160

⁸⁰ ΑΠ 2383/2005 ΝΟΜΟΣ

⁸¹ SEQUEIRA V PORTUGAL 20.10.2009, <https://hudoc.echr.coe.int>

Μετά την αποφυλάκισή τους, ο προσφεύγων ζήτησε από τον Α την ανεύρεση πλοίου για εισαγωγή ποσότητας κοκαΐνης, και ο τελευταίος του συνέστησε τον C ιδιοκτήτη πλοίου. Ο C, έχοντας στο παρελθόν συνεργαστεί με τις αρχές σε αντίστοιχες περιπτώσεις πείθει και τον Α να πράξει το ίδιο και κατόπιν ενημέρωσης των αρμοδίων αρχών οργανώθηκε αστυνομική επιχείρηση, για την καταστολή της εγκληματικής αυτής πράξης. Το πλοίο έπλευσε με τα ναρκωτικά από τη Βραζιλία προς την Πορτογαλία και κατά τη μεταφορά των ναρκωτικών από το πλοίο προς άλλη τοποθεσία η αστυνομία συνέλαβε τον προσφεύγοντα.

Το ΕΔΔΑ έκρινε πως, εν προκειμένω, δεν υπάρχει παγίδευση, καθώς πριν τη συνεργασία Α και C με τις αρχές είχε ήδη γίνει πρόταση στον Α για τέλεση της εγκληματικής ενέργειας. Υπήρχαν, μάλιστα, βάσιμες υποψίες σε βάρος του προσφεύγοντος λόγω του εγκληματικού του παρελθόντος για παρόμοιες πράξεις, ενώ υπήρχε συνεχής εποπτεία των αρχών στη δράση των Α και C, που δε θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν agents provocateurs, διότι δε προκάλεσαν την απόφαση στο δράστη παρά δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες τέλεσης της προαποφασισμένης εγκληματικής πράξης.

Υπόθεση Baltins κατά Λετονία (8.01.2013)⁸²

Στην παρούσα υπόθεση προσφεύγων, που είχε καταδικασθεί στο παρελθόν για κατοχή ναρκωτικών, προσεγγίστηκε από κεκαλυμμένως δρώντα αστυνομικό και του πώλησε σε 2 περιπτώσεις 100 γρ. αμφεταμίνης. Στην τρίτη τους συνάντηση αντιλήφθηκε, ότι τα χαρτονομίσματα ήταν προσημειωμένα, δεν παρέδωσε τα ναρκωτικά, συνελήφθη και καταδικάστηκε σε ποινή δεκαετούς καθείρξεως, ενώ ο ισχυρισμός του, ότι η ενέργειά του ήταν προϊόν αστυνομικής επέμβασης, απορρίφθηκε από το Ανώτατο εθνικό δικαστήριο της Λετονίας με το αιτιολογικό, ότι δεν αποδεικνύονται οι ισχυρισμοί του και επιπλέον η αστυνομία είχε βάσιμους λόγους, ώστε να τον υποπτεύεται για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών.

Το ΕΔΔΑ επισήμανε, ότι ο προσφεύγων είχε καταδικαστεί στο παρελθόν όχι για διακίνηση ναρκωτικών αλλά για αποθήκευση και φύλαξή τους. Μάλιστα, στο

⁸² BALTINS V LATVIA 24.04.2014, <https://hudoc.echr.coe.int>

λετονικό νομικό σύστημα προβλεπόταν διεξαγωγή συγκαλυμμένης ανακριτικής δραστηριότητας μόνο στην περίπτωση εξάντλησης όλων των άλλων μέσων διερεύνησης εγκληματικών πράξεων, ωστόσο τα δικαστήρια δεν προχώρησαν σε εξέταση άλλων αποδεικτικών στοιχείων και δεν έλεγξαν τυχόν υπέρβαση της παθητικής στάσης του αστυνομικού. Ακόμη, ο προσφεύγων προέβαλε τον ως άνω ισχυρισμό, αλλά το εθνικό δικαστήριο παρέλειψε να διερευνήσει την ενδεχόμενη παράνομη παγίδευση του τελευταίου, ενώ πρέπει να αναφερθεί ότι η εισαγγελική παραγγελία, με την οποία διατάχθηκε η συγκαλυμμένη δράση του αστυνομικού, δεν συμπεριλήφθηκε στη δικογραφία χαρακτηριζόμενη ως «απόρρητη», ώστε το Ανώτατο δικαστήριο δεν αποδεικνύεται αν εξέτασε την ύπαρξή της. Η παράλειψη των εθνικών δικαστηρίων να εξετάσουν ενδελεχώς τους ισχυρισμούς του προσφεύγοντος, περί παγίδευσής του, αποτέλεσε την αιτία της παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

Υπόθεση Lagutin κ.λπ. κατά Ρωσίας (24.04.2014)⁸³

Στην εν λόγω υπόθεση, συνεκδικάστηκαν ενώπιον του ΕΔΔΑ τέσσερις προσφυγές, των οποίων το ιστορικό παρουσίαζε τα εξής κοινά χαρακτηριστικά. Οι προσφεύγοντες στο σύνολό τους ήταν χρήστες ναρκωτικών, οι οποίοι «κέντρισαν» το ενδιαφέρον των αστυνομικών αρχών κατόπιν ανώνυμων πληροφοριών (“information from an undisclosed source”), ότι αυτοί εμπλέκονται σε διακίνηση ναρκωτικών ουσιών. Επί τη βάση δε αυτών των πληροφοριών, προσεγγίστηκαν από κεκαλυμμένα δρώντες αστυνομικούς, οι οποίοι εμφανίστηκαν ως φερόμενοι αγοραστής και τους υπέβαλαν σε «δοκιμαστικές αγορές» (test purchases) ναρκωτικών, προκειμένου να συγκεντρώσουν αποδεικτικό υλικό και να θεμελιώσουν την ποινική δίωξη σε βάρος τους

Το ΕΔΔΑ επέμεινε στην πάγια νομολογία του, πως πρέπει η συγκαλυμμένη αστυνομική δραστηριότητα να εδράζεται σε βάσιμες υποψίες, ότι το θιγόμενο πρόσωπο έχει προαποφασίσει να τελέσει αξιόποινη πράξη και οι τυχόν πληροφορίες που αποτέλεσαν αυτή τη βάση των υπονοιών πρέπει να μπορούν να επαληθευθούν. Αυτό που είναι αξιοσημείωτο στην εν λόγω απόφαση, είναι η αιτιολογία που προσέδωσαν στην απόφαση δύο δικαστές, που έκριναν, ότι πρέπει να τεθεί το πλαίσιο εντός του οποίου τα κράτη οφείλουν να αναμορφώσουν τη νομοθεσία τους, με αφορμή τις

⁸³ LAGUTIN V RUSSIA 24.04.2014, <https://hudoc.echr.coe.int>

συστημικές ελλείψεις στο νομοθετικό σύστημα της Ρωσίας, προκειμένου να ανταποκρίνεται στη Νομολογία του ΕΔΔΑ.

Τέθηκαν, έτσι, μια σειρά από προϋποθέσεις, που κατ' ελάχιστον οφείλει να τηρεί κάθε σύγχρονο νομικό σύστημα. Κατ' αρχήν πρέπει να υπάρχει μια περιοριστική απαρίθμηση των αξιόποινων πράξεων επί των οποίων μπορεί να εφαρμόζεται η κεκαλυμμένη δράση, των μορφών που μπορεί να λαμβάνει και ιδίως των προσώπων κατά των οποίων αυτή θα μπορεί να στρέφεται. Σημαντική κρίνεται και θέσπιση μέγιστης χρονικής διάρκειας και αυστηρών προϋποθέσεων για την εφαρμογή μιας ειδικής ανακριτικής μεθόδου, ενώ ως καθοριστικής σημασίας κρίθηκε, επίσης, η ύπαρξη δικαστικής εποπτείας καθ' όλη τη διάρκεια διεξαγωγής της, καθώς και η πρόβλεψη συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου σε σχέση με τον τρόπο που αυτή θα διατάσσεται και θα εκτελείται. Συγκεκριμένα, μάλιστα, ως προς το τελευταίο, οι δικαστές εξειδίκευσαν τη θέση τους υποστηρίζοντας, ότι η δικαστική έγκριση μίας τέτοιας ανακριτικής μεθόδου θα πρέπει να βασίζεται σε βάσιμες υπόνοιες, πως μία αξιόποινη πράξη έχει ήδη τελεστεί, τελείται ή έστω πρόκειται άμεσα να τελεστεί. Θα πρέπει, στην περίπτωση αυτή, να είναι απόλυτα αιτιολογημένη, ειδικά όσον αφορά τους σκοπούς και τα όρια της έρευνας, καθώς επίσης και να συνοδεύεται πάντοτε από αναλυτική καταγραφή όλων των επιμέρους ενεργειών που λαμβάνουν χώρα κατά τη διεξαγωγή της.

Η παρούσα, λοιπόν, απόφαση μπορεί να μην προσέθεσε κάποιο νέο κριτήριο όσον αφορά τον έλεγχο της υπέρβασης ή μη των ορίων της κεκαλυμμένης δράσης των αρχών, έθεσε ωστόσο, κατά τρόπο απόλυτα σαφή και ξεκάθαρο το πλαίσιο, βάσει του οποίου τα κράτη πρέπει να διαμορφώσουν τη νομοθεσία τους σε σχέση με την ειδική ανακριτική μέθοδο της κεκαλυμμένης δράσης, προκειμένου αυτή να είναι σύννομη και σύμφωνη με τις επιταγές του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

2. Μεταχείριση του ισχυρισμού περί παγίδευσης κατά την ελληνική θεωρία

Στην ελληνική θεωρία έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς σχεδόν όλες οι απόψεις για τις συνέπειες που μπορεί να έχει ο ισχυρισμός περί παγίδευσης στην ποινική

μεταχείριση του παγιδευμένου⁸⁴. Συγκεκριμένα έχει υποστηριχθεί η άποψη της επέκτασης του αξιοποιού στον agent provocateur, κατά την οποία η διάταξη του άρθρου 46 παρ. 2 ΠΚ συνιστά απλώς μια επέκταση του αξιοποιού και δεν θεσπίζει λόγο άρσεως του αδίκου ή του καταλογισμού του παρακινήθοντος. Η άποψη αυτή προβαίνει στην εσφαλμένη εξομοίωση της δράσης των αρχών ως προβοκατόρων του εγκλήματος, με εκείνη του μέσου ηθικού αυτουργού⁸⁵.

Επίσης υποστηρίχθηκε η θέση υπέρ του πλήρους αποκλεισμού της ποινής, με την αιτιολογία ότι συγκεκριμένες διαδικαστικές πράξεις της δίκης, που ακολουθεί την παγίδευση, είναι άδικες⁸⁶. Η υπέρβαση των ορίων της επιτρεπόμενης δράσης των αστυνομικών δεν είναι δυνατόν να αντισταθμίζεται απλώς από μια ηπιότερη ποινή του δράστη, ενώ συνάμα ανατρέπεται και η αρχή της δίκαιης δίκης⁸⁷. Επιπλέον έχει διατυπωθεί η άποψη, ότι η διάταξη του άρθρου 46 παρ.2 ΠΚ (η οποία αν παραβιαστεί έχουμε παγίδευση) διευρύνει απλώς το αξιοποιό και δεν αίρει το άδικο του φυσικού αυτουργού, ωστόσο επειδή η διάταξη έχει ως σκοπό να προστατέψει τον παρακινήθοντα, πρέπει να μειωθεί η ποινή του φυσικού αυτουργού. Η θέση ότι η παγίδευση του κατηγορουμένου πρέπει να άγει σε σημαντικά ηπιότερη ποινή συγκριτικά με την επαπειλούμενη, «μεταφράζεται» ως αποκλεισμός της παραδοχής επιβαρυντικών περιστάσεων, παραδοχή ελαφρυντικών περιστάσεων, καθώς και επιεικής επιμέτρηση της ποινής με τάση προς το προβλεπόμενο minimum⁸⁸. Έτσι, εντόνως υποστηρίχθηκε στην ελληνική θεωρία η αποδοχή συνδρομής της ελαφρυντικής περιστάσεως του άρθρ. 84 παρ. 2 περ. β΄ ΠΚ για τη μείωση της ποινής, αλλά και η δυνατότητα συνεκτίμησης των περιστάσεων και αιτιών, που οδήγησαν το δράστη στην τέλεση της πράξης, στο στάδιο της επιμέτρησης της ποινής κατά το ά. 79 παρ. 2 στ. β΄ και παρ. 3 στ. α΄ αντίστοιχα⁸⁹.

⁸⁴ Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία, Θεωρία- Πράξη- Νομολογία, Εκδόσεις Σάκκουλα, 10η εκδ, 2021, σελ.241-242

⁸⁵ ΑΠ 69/1981, ΠοινΧρ ΛΑ΄, σελ. 449

⁸⁶ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Παρέμβαση στην εισήγηση του κ. Αναγνωστόπουλου, σε: Πρακτικά Η΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ, Ποινικό Δίκαιο & Нарκωτικά, 2003, σελ. 158

⁸⁷ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., ό.π., σελ. 158

⁸⁸ Ανδρουλάκης Ν., ό.π., σελ. 227

⁸⁹ Δημάκης Α., ό.π., σελ. 758

Τέλος, υποστηρίζεται και η άποψη, ότι δεν αναγνωρίζει δογματική η δικαιοπολιτική θεμελίωση στο ατιμώρητο ή στην ελάφρυνση της ποινής του αυτουργού και κατά αυτή την έννοια ο αυτουργός παραμένει καθόλα αξιόποινος, παρά την ύπαρξη agent provocateur.⁹⁰

3. Αποδεικτική αξιοποίηση της αστυνομικής παγίδευσης

Η υπέρβαση των ορίων της νόμιμης αστυνομικής δραστηριότητας γεννά την προβληματική περί αποδεικτικής αξιοποίησης των ευρημάτων, που συνελέχθησαν μέσω παγίδευσης και από την ήδη προεκτεθείσα ευρωπαϊκή νομολογία διαφαίνεται ως μονόδρομος η αποδεικτική απαγόρευση⁹¹. Αποτελεί βασική αρχή του κράτους δικαίου η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, η οποία όμως δεν μπορεί να επιδιώκεται με κάθε τίμημα. Το όριο τίθεται στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αυτή ακριβώς είναι η λειτουργία που επιτελούν οι αποδεικτικές απαγορεύσεις.

Το άρθρο 19 παρ. 3 του Συντάγματος ορίζει ότι απαγορεύεται «η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού (απόρρητο επιστολών - ελεύθερης ανταπόκρισης και επικοινωνίας) και των άρθρων 9 (άσυλο κατοικίας - προστασία ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) και 9Α (προστασία προσωπικών δεδομένων)», θέτοντας μια απόλυτη αποδεικτική απαγόρευση χωρίς εξαιρέσεις, απαγορεύοντας στον δικαστή να προβεί σε στάθμιση, σε περίπτωση σύγκρουσης των ατομικών δικαιωμάτων, που περιγράφονται στη διάταξη αυτή με άλλα συνταγματικά δικαιώματα ή υποχρεώσεις των ιδιωτών ή κυρίως του κράτους.⁹²

Επιπλέον, το ά. 177 παρ. 2 ΚΠΔ ορίζει πως «αποδεικτικά μέσα, που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις ή μέσω αυτών, δεν λαμβάνονται υπ' όψιν στην ποινική διαδικασία». Μάλιστα, απαλείφθηκε το δεύτερο εδάφιο της ίδιας παραγράφου που προέβλεπε τη δυνητική άρση της αποδεικτικής απαγόρευσης με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου, για πράξεις που απειλούνται με ισόβια κάθειρξη, καθιστώντας έκτοτε την αποδεικτική απαγόρευση απόλυτη, μη υποκείμενη σε στάθμιση από τον δικαστή.⁹³ Πρόκειται για μια νομοθετικά θεσπισμένη, γενική,

⁹⁰ Ανδρουλάκης Ν., Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, Τόμος II, σελ. 236

⁹¹ Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Τόμος II, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2008, σελ. 236

⁹² Ηλιοπούλου – Στράγγα Τ., Χρήση παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων, 2003, σελ. 9 επόμ.

⁹³ Αναγνωστόπουλος Η., ό.π., σελ. 199

εξαρτημένη απαγόρευση αξιοποίησης, τη μοναδική στον ΚΠΔ.⁹⁴ Όσον αφορά στην δυνατότητα αξιοποίησης της κατάθεσης του «προβοκάτορα» αστυνομικού έχουν διατυπωθεί αντίρροπες θεωρίες. Στην περίπτωση που ο κεκαλυμμένως δρών ενήργησε εκτός πλαισίου νομίμου αστυνομικής επιχειρήσεως, προβαίνει σε αξιόποινη ενέργεια κατά τους όρους του άρθρου 46 παρ. 2 ΠΚ. Σύμφωνα με μια άποψη, το ά. 177 παρ. 2 καταλαμβάνει όχι μόνο τα αποδεικτικά στοιχεία που συνελέγησαν μέσω της παγίδευσης αλλά και την ίδια τη μαρτυρική κατάθεση του κεκαλυμμένως δρώντα αστυνομικού, που ως παράνομο αποδεικτικό μέσο απαγορεύεται να αξιοποιηθεί. Ο αντίλογος που αναπτύχθηκε εν προκειμένω, υποστηρίζει ότι η αποδοχή της αποδεικτικής απαγορεύσεως καταλήγει ουσιαστικά σε βάρος των κατηγορουμένων, διότι το δικαστήριο, αν δεν οδηγηθεί χωρίς την κατάθεση αυτή σε απαλλακτική κρίση, θα κωλύεται να επιβάλλει μειωμένη ποινή είτε ως λόγο ελαφρυντικής περιστάσεως είτε κατά το στάδιο επιμέτρησης της ποινής⁹⁵. Υπέρ της πρώτης άποψης τάχθηκε και η Τριμ.Εφ.Θες. 324/2003,⁹⁶ που έκανε δεκτή την ένσταση από τη μεριά της υπερασπίσεως, περί μη αξιοποίησης της μαρτυρικής κατάθεσης του προβοκάτορα αστυνομικού και στη συνέχεια αθώωσε τον κατηγορούμενο.

Επιπρόσθετα, από τον συνδυασμό των άρθρων 171 ΚΠΔ και 510 παρ.1 ΚΠΔ προκύπτει η ακυρότητα της ανακριτικής διείσδυσης. Η αστυνομική παγίδευση έρχεται σε ευθεία ρήξη με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ για μία δίκαιη ή δικαιοκρατική δίκη, την οποία παραβιάζει και εξ αντανakλάσεως ιδρύει λόγο αναίρεσης, εφόσον στο ελληνικό δίκαιο δεν υπάρχει τυποποίηση ως προς την άμεση παραβίαση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Έχει επίσης υποστηριχθεί, ότι μια ακόμη συνέπεια, που επιφέρει απόλυτη ακυρότητα κατά το άρθρο 171 παρ. 1δ ΚΠΔ ιδρύοντας λόγο αναίρεσης του άρθρου 510 παρ.1α ΚΠΔ, είναι η παραβίαση του τεκμηρίου της αθωότητας⁹⁷, το οποίο τελεί σε άμεση συνάρτηση με το άρθρο 254 παρ. 2 ΚΠΔ και την αναγκαιότητα ύπαρξης

⁹⁴ Νάιντος Χ., ό.π., σελ. 300

⁹⁵ Μαργαρίτης Λ., Προστασία απειλούμενων μαρτύρων, ανώνυμοι μάρτυρες, «πρόσωπα εμπιστοσύνης» σε: Πρακτικά του ΣΤ΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ, 1995, σελ. 79 επόμε.

⁹⁶ ΠοινΔικ 6/2003, σελ. 912 επόμε

⁹⁷ Ανδρουλάκη Ν., Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, σελ. 88

σοβαρών ενδείξεων για την ενοχή του κατηγορουμένου, που αποτελούν άλλωστε προϋπόθεση για τη νομιμότητα κάθε ειδικής ανακριτικής πράξης.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, πως η αξιοποίηση των αποδεικτικών στοιχείων από την κεκαλυμμένη αστυνομική δραστηριότητα απαγορεύεται, όταν λαμβάνει χώρα παγίδευση και για έναν ακόμη λόγο. Το δικαίωμα του κατηγορουμένου σε σιωπή και μη αυτοενοχοποίηση, που τυποποιείται στο ά 104 ΚΠΔ ως άμεσο απότοκο της αρχής «nemo tenetur se ipsum accusare», βρίσκεται στην καρδιά του ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ⁹⁸ όπως διατυπώθηκε και από τις υπ' αριθμόν 2/1999 και 1/2004 αποφάσεις της Ολομελείας του Αρείου Πάγου⁹⁹. Η παραβίαση του, λοιπόν, επιφέρει απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας σύμφωνα με το 171 παρ. 1 εδ. δ' ΚΠΔ και επέρχεται είτε όταν ο δράστης διαπράξει την αξιόποινη πράξη, επειδή τα κρατικά όργανα τον προκάλεσαν, είτε γιατί αναδύεται ρήξη στην συνταγματική αρχή της ανθρώπινης αξίας από την αστυνομική παραπλάνηση.¹⁰⁰

Υπέρ της ανάγκης προστασίας του εν λόγω δικαιώματος τοποθετήθηκε μια μειοψηφία πέντε δικαστών στην υπόθεση Bykov κατά Ρωσίας από 10.3.2009. Παρ' ότι το ΕΔΔΑ απέρριψε κατά πλειοψηφία την ύπαρξη προσβολής του δικαιώματος σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης, η μειοψηφούσα άποψη υποστήριξε πως «το δικαίωμα αυτό θα καταντούσε θεωρητικό κατασκευάσμα και μια απλή ψευδαίσθηση, αν θα γινόταν δεκτό ότι η αστυνομία έχει το δικαίωμα να κάνει τον ύποπτο να μιλήσει χρησιμοποιώντας μυστική καταγραφή της συνομιλίας του με έναν πληροφοριοδότη που έχει ως καθήκον να τον παγιδεύσει». Φαίνεται, λοιπόν, και μέσα από αυτή τη σκέψη, η επιθυμία ελέγχου της ανεξέλεγκτης δράσης των μυστικών πρακτόρων, υπέρ της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

4. Μεταχείριση ισχυρισμού περί αστυνομικής παγίδευσης κατά την ελληνική νομολογία

Όποια λύση και αν ακολουθηθεί σε θεωρητικό επίπεδο, το σίγουρο είναι ότι ο ισχυρισμός περί παγίδευσης συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό που πρέπει να αιτιολογείται

⁹⁸ Τσόλκα Ο., Η αρχή «nemo tenetur se ipsum prodere/accusare» στην ποινική δίκη, 2002, σελ. 1 επόμε.

⁹⁹ Ολ.ΑΠ 2/1999, Ολ.ΑΠ 1/2004 ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁰ Δαλακούρας Θ., Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του α. 6 του Ν. 2928/2001, ΠοινΧρ ΝΑ/2001, σελ. 1028

ειδικά και να επιδέχεται αναίρετικό έλεγχο¹⁰¹. Η θέση, όμως του Αρείου Πάγου δεν υπήρξε σταθερή. Ενώ αρχικώς αντιμετώπιζε τον ισχυρισμό ως αυτοτελή¹⁰², στη συνέχεια, με μια σειρά αποφάσεων του ο Άρειος Πάγος αρνήθηκε να τον εξετάσει με την αιτιολογία, ότι συνιστούσε αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό ή υπερασπιστικό επιχείρημα και άρα κρίση περί τα πράγματα¹⁰³. Η νομολογιακή αυτή προσέγγιση επικρίθηκε σφοδρά από τη θεωρία, διότι εν τοις πράγμασι λειτουργούσε ως μια μέθοδος, για να απεκδύονται τα Δικαστήρια του ελέγχου του ισχυρισμού περί παγίδευσης και να αποφεύγουν να κρίνουν ότι υπήρξε παγίδευση στην εκάστοτε συγκεκριμένη περίπτωση¹⁰⁴. Ακολούθησαν οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ Ramanauskas κατά Λιθουανίας 05.02.2008 και Khudobin κατά Ρωσίας 26.10.2006 ορίζοντας ότι «αποτελεί υποχρέωση των δικαστικών αρχών να διερευνούν αν τα αστυνομικά όργανα υπερέβησαν τα όρια της συγκεκριμένης δράσης και περαιτέρω το "βάρος της απόδειξης" ότι δεν έλαβε χώρα ανεπίτρεπτη παγίδευση το φέρει η κατηγορούσα αρχή», ώστε με τον τρόπο αυτό τέθηκε ρητώς από το ΕΔΔΑ η υποχρέωση απάντησης στον ισχυρισμό περί παγιδεύσεως και δη αιτιολογημένα.

Εν συνεχεία, παρότι ο Άρειος Πάγος «συμμορφώθηκε», για τη φύση του ισχυρισμού περί παγίδευσης, ως αυτοτελούς, θεωρούσε ότι δεν απαιτείται να αποδεικνύεται αν θα λάμβανε χώρα η πράξη και χωρίς τη μεσολάβηση των αρχών.¹⁰⁵ Αυτή η άρνηση του Ανωτάτου Ακυρωτικού, να αιτιολογήσει τις αποφάσεις του, οδήγησε στην καταδίκη της Ελλάδος στην ήδη αναλυθείσα υπόθεση Πυργιωτάκης κατά Ελλάδος 21.02.2008, που έκρινε επί της ΑΠ 2496/2005 Στην εν λόγω απόφαση το δικαστήριο έκρινε ότι «ακόμη και αν ο αστυνομικός έδρασε ως agent provocateur δεν υπερέβη τα όρια της επιτρεπτής κεκαλυμμένης δράσης του» χωρίς να λάβει υπόψη τα κριτήρια που έχουν τεθεί από το ΕΔΔΑ, όπως την ανυπαρξία ποινικού μητρώου ή οποιασδήποτε υπόνοιας τέλεσης συναφούς με τα ναρκωτικά εγκλήματος και οδηγήθηκε σε καταδικαστική κρίση χωρίς να αιτιολογήσει τη θέση του αυτή. Αξιοσημείωτη είναι, στο σημείο αυτό, η επισήμανση, ότι στην εν λόγω φράση του Αρείου Πάγου εμπεριέχεται μια εννοιολογική αντίφαση, καθώς η δράση του agent

¹⁰¹ Παπαδαμάκης Α., ό.π., 10η εκδ., 2021, σελ.241

¹⁰² ΑΠ 1742/2003 ΝΟΜΟΣ

¹⁰³ ΑΠ 2185/2005 ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁴ Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ., ό.π., ΠοινΔικ 2011, σελ.64-65

¹⁰⁵ ΑΠ 193/2009 ΝΟΜΟΣ

provocateur έχει ήδη υπερβεί τα όρια της επιτρεπτής κεκαλυμμένης δράσης,¹⁰⁶ ωστόσο μέχρι και σήμερα η αποφάσεις τείνουν να υποπίπτουν στο ίδιο σφάλμα.¹⁰⁷

Επίσης, ο Άρειος Πάγος δεχόταν, ότι η παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης που καθιερώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, δεν δημιουργεί ιδιαίτερο λόγο αναιρέσεως του βουλεύματος ή της αποφάσεως, πέρα από τους λόγους που περιοριστικά αναφέρονται στα άρθρα 484 και 510 του ΚΠΔ, εκτός αν συνδυάζεται με άλλη πλημμέλεια που υπάγεται στους προβλεπόμενους ως άνω λόγους.¹⁰⁸ Συγκεκριμένα στην ΑΠ 2050/2003¹⁰⁹, η αίτηση αναίρεσης κηρύχθηκε απαράδεκτη για τον λόγο ότι η παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη το οποίο εγγυάται η διάταξη του ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, δεν συνιστούσε ιδιαίτερο λόγο αναίρεσης. Το ΕΔΔΑ επιλήφθηκε εν συνεχεία της υπόθεσης, γνωστής ως, *Perlara κατά Ελλάδα* (22.02.2007)¹¹⁰ και θεώρησε την αεροπαγνητική θέση ως «τέχνασμα» που άγει σε τεράστιας κλίμακας αποδυνάμωση των ατομικών δικαιωμάτων κατά την αναιρετική διαδικασία και ως μία προσέγγιση εξαιρετικά τυπολατρική, η οποία οδήγησε εν προκειμένω στην παραβίαση της δίκαιης δίκης του προσφεύγοντος, καθώς στην ουσία αποκλείστηκε από την αναιρετική αξιολόγηση.

Κατόπιν των ανωτέρω ο Άρειος Πάγος στην ΑΠ 205/2015 απόφασή του, έκανε δεκτό πως ΑΠ205/2015 «...ο "agent provocateur", κατά την έννοια του άρθρου 46 παρ.2 ΠΚ., δεν επηρεάζει, κατ' αρχήν, την ευθύνη του αυτουργού αλλά είναι δυνατό, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης περιπτώσεως, να κριθεί, ότι ο αυτουργός χωρίς την παραπλανητική συμπεριφορά των αστυνομικών δεν θα τελούσε την πράξη, οπότε θα πρόκειται περί "υφαρπαγής της ενοχής", που παραβιάζει την προαναφερόμενη αρχή της δίκαιης δίκης του άρθρου 6 παρ.1 της Ε.Σ.Δ.Α.». Διαφαίνονται, λοιπόν, κάποια βήματα προς την κατεύθυνση της συμμόρφωσης με τις επιταγές της ΕΣΔΑ και την αναγνώριση της παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη ως αυτοτελούς λόγου αναίρεσης. Βέβαια και στην περίπτωση αυτή, που αφορούσε στη δράση ενός συνταξιούχου αστυνομικού που συνεργάστηκε με την Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων για τη σύλληψη χρηματιζόμενων υπαλλήλων ΚΤΕΟ χωρίς εισαγγελική

¹⁰⁶ Δημάκης Α., ό.π., ΠονΧρ ΝΗ, σελ. 601

¹⁰⁷ ΑΠ 788/2021 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 726/2017 ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁸ Ολ.ΑΠ 464/1992 ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁹ ΑΠ 2050/2003 ΝΟΜΟΣ

¹¹⁰ *Perlara v Greece* 22.02.2007, hudoc.echr.coe.int

παραγγελία, ο Άρειος Πάγος δεν αναγνώρισε παγίδευση, αφού έκρινε πως ο συνταξιούχος αστυνομικός έδρασε αυτοβούλως και όχι κατόπιν εντολής από τις αρχές και επιπλέον κατέληξε στην παντελώς μετέωρη θέση, πως δεν είχε πρόθεση να καταβάλλει κάποιο ωφέλημα, χωρίς όμως να απαντάται πειστικά πώς είναι δυνατόν το συγκεκριμένο πρόσωπο να μην είχε τέτοια πρόθεση αλλά να κατείχε ήδη προσημειωμένα χαρτονομίσματα, ως ωφέλημα, που του χορήγησε η αστυνομία, ακριβώς προς τον σκοπό ευχερέστερης επ' αυτοφώρω σύλληψης το δράστη.¹¹¹

Η άρνηση του Ανώτατου δικαστηρίου να αναγνωρίσει παγίδευση διαφαίνεται και στις πλέον πρόσφατες αποφάσεις του¹¹². Συγκεκριμένα, με την ΑΠ 1027/2022¹¹³ ο Άρειος Πάγος απορρίπτει ως αβάσιμους τους λόγους αναιρέσεως περί απόλυτης ακυρότητας της διαδικασίας, εξαιτίας της αξιοποίησης των ευρημάτων με παγίδευση, με το αιτιολογικό πως δημιουργείται μεν ακυρότητα, η οποία, όμως, ανάγεται στην προδικασία και έπρεπε να προταθεί μέχρι την αμετάκλητη παραπομπή του κατηγορουμένου στο ακροατήριο (ά. 174 εδ. β' ΚΠΔ), αλλιώς αυτή καλύπτεται (ά. 175 ΚΠΔ). Αυτή του η θέση έχει επικριθεί εντόνως από την θεωρία, αφού η ακυρότητα, που έλαβε χώρα κατά την προδικασία, «περνάει» στην κύρια διαδικασία μέσω της αξιοποίησης των αποδεικτών μέσων, που λήφθηκαν με παγίδευση, από το δικαστήριο της ουσίας. Το παρανόμως κτηθέν κατά την προδικασία αποδεικτικό μέσο δεν καθίσταται αυτομάτως αξιοποιήσιμο στην κύρια διαδικασία απλώς και μόνον επειδή δεν προβλήθηκε η απόλυτη ακυρότητα κατά το στάδιο της προδικασίας.¹¹⁴

Πάντως, μελετώντας κανείς την ελληνική νομολογία, διαπιστώνει ότι παρόλο που το ζήτημα της υπέρβασης των ορίων της επιτρεπτής κεκαλυμμένης δράσης έχει απασχολήσει τα εθνικά δικαστήρια, ο Άρειος Πάγος ουδέποτε μέχρι σήμερα έχει αναγνωρίσει την ύπαρξη αστυνομικής παγίδευσης! Στην συντριπτική δε πλειοψηφία των σχετικών αποφάσεων το δικαστήριο περιορίζεται στο να απορρίψει «λακωνικά» τον ισχυρισμό περί υπέρβασης, χωρίς να υπεισέρχεται σε βαθύτερη ανάλυση και αντίκρουση των επιχειρημάτων του κατηγορουμένου.

¹¹¹ Ν. Κουκλουμπέρης, Παρατηρήσεις επί της ΑΠ 105/2019, ΠοινΔικ 2021, σελ. 133

¹¹² ΑΠ 1027/2022 ΝΟΜΟΣ, 105/2019 ΤΝΠ ΔΣΑ

¹¹³ ΑΠ 1027/2022 ΝΟΜΟΣ

¹¹⁴ Κουκλουμπέρης Ν., ό.π., ΠοινΔικ 2021, σελ.129-130

Επίλογος

Η ανάγκη καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος έχει καταδείξει τη διενέργεια επαχθών ειδικών ανακριτικών πράξεων ως τη μόνη πρόσφορη μέθοδο στο πρόβλημα της πρόληψης αλλά και καταστολής εγκλημάτων που μαστίζουν την παγκόσμια κοινότητα. Το σημερινό άρθρο 254 του ΚΠΔ εμφανίζει μεγαλύτερη σαφήνεια στην διατύπωσή του σε σχέση με τις προγενέστερες μορφές του, γεγονός που καθιστά λιγότερο πιθανές τις αυθαιρεσίες της κρατικής εξουσίας, ανταποκρινόμενο συνάμα στην απαίτηση δικαιοσύνης της ποινικής διαδικασίας. Το ζητούμενο είναι βέβαια, αφής υπάρχει ένα σαφές πλαίσιο δράσης, τα αρμόδια όργανα να τηρούν τις προϋποθέσεις του νόμου και να συμμορφώνονται με τις επιταγές συνταγματικών αρχών-με προεξάρχουσα την αρχή της αναλογικότητας- που διέπουν τις ειδικές ανακριτικές πράξεις, μη επιτρέποντας στο δόγμα «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» να έχει θέση σε στο σύγχρονο Κράτος Δικαίου.

Τα δικαστήρια από την πλευρά τους οφείλουν να εκπληρώνουν τον ρόλο τους ως οργάνων απονομής της δικαιοσύνης, ο οποίος συνέχεται με την διεξοδική έρευνα της υπόθεσης και την δέουσα ανταπόκριση στους υπερασπιστικούς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου, χωρίς προπετείς καταλήξεις και προσφυγές σε τεχνάσματα με σκοπό την μη υπεισέλευση στην ουσία της υπόθεσης, θέτοντας εκ ποδών θεμελιώδη δικαιώματα του κατηγορουμένου. Ευελπιστούμε στην αλλαγή της στάσης της νομολογίας ώστε να συμβαδίσει με τις Ευρωπαϊκές επιταγές και τα κριτήρια, που τίθενται υπέρ της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να αντιμετωπίσει την αστυνομική παγίδευση με λιγότερο φορμαλιστική διάθεση και περισσότερο δικαιοκρατική ευαισθησία.

Βιβλιογραφία / Αρθρογραφία / Δικτυογραφία

Αναγνωστόπουλος Η., Αστυνομική παγίδευση και δίκαιη δίκη, ΠοινΧρ ΝΑ, σελ. 193 επ.

Ανδρουλάκης Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος ΙΙ, 2004, σελ. 213 επ.

Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής Δίκης, Π.Ν. Σάκκουλας, 2020

Βαθρακοκόιλης Α., Η νομική υπόσταση της ανακριτικής διείσδυσης και οι συνέπειες αυτής, ΠοινΔικ. 2006, σελ. 1052 επ.

Ανδρουλάκης Ν., Αιτιολογία και ανααιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας

Δαλακούρας Θ., Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του αρ. 6 του Ν. 2928/2001, ΠοινΧρ. ΝΑ, σελ. 1022

Δημόπουλος Χ., Αθήνα, 2021

Ηλιοπούλου – Στράγγα Τ., Χρήση παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων, 2003

Καρράς Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο 2020

Δημάκης Α., εις: Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, 2005, αρθρ. 46 αριθμ. 62 επ.

Ο ίδιος, Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, ΠοινΧρ ΝΗ, σελ. 584 επ.

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Παρέμβαση στην εισήγηση του κ. Αναγνωστόπουλου, σε: Πρακτικά Η΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ, Ποινικό Δίκαιο & Ναρκωτικά, 2003

Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Τόμος ΙΙ, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2008

Μαργαρίτης Α., Προστασία απειλούμενων μαρτύρων, ανώνυμοι μάρτυρες, «πρόσωπα εμπιστοσύνης» σε: Πρακτικά του ΣΤ΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ, 1995

Μαργαρίτης Α., Ανακριτική διείσδυση και δικαστικό συμβούλιο, σε: Πρακτικά 9ου Ελληνογερμανικού Συμποσίου «Επιτήρηση και ποινική καταστολή στη σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική», 2010

Παπαδαμάκης Α., Η δομή της ποινικής δίκης, Ποινική Δικονομία 2021

Παπαδαμάκης Α., ΠοινΔικ 2010

Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία, Θεωρία- Πράξη-Νομολογία, Εκδόσεις Σάκκουλα, 10 η εκδ, 2021

Λίβος Ν., Το αξιόποιο του agent provocateur, ΠοινΧρ. ΛΖ, σελ. 577 επ., 692 επ.

Μανωλεδάκης Ι., Ασφάλεια και ελευθερία, 2001, σελ. 159 επ.

Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 2^η έκδ. 2020, σελ. 867 επ.

Νάιντος Χ., Ειδικές ανακριτικές πράξεις: επίκαιρα ζητήματα, ΠοινΧρ ΞΖ, σελ. 491 επ.

Παπαδαμάκης Α., Ανακριτική διείσδυση: όρια και υπερβάσεις: ΠοινΔικ 2010, σελ. 1326

Παπαδαμάκης Α., Ανακριτική διείσδυση και άρση του απορρήτου ως ανακριτικές πράξεις κατά του οργανωμένου εγκλήματος, Τιμ. Τόμος Ι. Μανωλεδάκη, ΙΙ, 2007, σελ. 947 επ.

Παπαδημητράκης Γ., Η έννοια της «παγίδευσης» του κατηγορουμένου από τις αρχές στο αγγλοσαξωνικό δίκαιο και οι συνέπειές της, ΠοινΔικ 2003, σελ. 1366 επ.

Παπανικολάου Ναταλία, Ανακριτική διείσδυση και αστυνομική παγίδευση, 2012

Πάβλου Στ., Ναρκωτικά, σε: Παύλου Σ./Σάμιος Θ., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, 4^η ενημέρωση 2014 (Ερμηνεία του άρ. 28 του Ν. 4139/2013).

Τσόλκα Ο., Η αρχή «nemo tenetur se ipsum prodere/accusare» στην ποινική δίκη, 2002

Λίβος Ν. Η δικονομική αξιολόγηση των τυχαίων ευρημάτων (Εξ αφορμής της Α.Π. 157/1998, ΠοινΧρ ΜΗ' σελ.781 επ.), 1998, σελ. 951

Διονυσοπούλου Α. Άρση απορρήτου τηλεφωνικών επικοινωνιών στον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας- Η σχέση των άρθρων 254-255 ΚΠΔ και του Ν.2255/1994, ΠοινΧρ. 2022, σελ. 91

Σπυράκος Δ. Η συσχέτιση και ο συνδυασμός προσωπικών δεδομένων για την καταστολή του οργανωμένου εγκλήματος ΠοινΧρ 2001

Λίβος Ν. Οργανωμένο έγκλημα και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, Εισήγηση στο 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, Κομοτηνή, 23-25 Οκτωβρίου 1998 σελ.63

Λίβος Ν. Η αστυνομική Διείσδυση-Υπερ του θεσμού, ΠΛογ 4/2001, σελ.1608

Μαγγανάς Αντ. «Τα αστυνομικά τεχνάσματα» και η αντιμετώπισή τους από τα καναδικά δικαστήρια ΠοινΧρ. 1996, σελ.175 ΙΙΙ

Βουλή των Λόρδων (House of Lords) Υπόθεση R. v. Looseley, απόφαση της 25 - 27.6.2001 και 25.10.2001 [Αρχές αναλογικότητας - αναγκαίου μέσου] (επιμ. Δ. Γιαννουλόπουλος), ΠοινΔικ 6/2002

Εισαγγ. Αγόρευση στην Πεντ.Εφ.Πειρ. 6/2000, ΠοινΔικ 2000/241, 491

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/503/540/> (Jacobson v. US)

<https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/411/423> (Richard Russel v US)

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/287/435/> (Sorrells v US)

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/356/369/> (Sherman v US)

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2015/12/rs20151215_2bvr273514en.html (Απόφαση Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου)

<https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22teixeira%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-62751%22%5D%7D> (Teixeira de Castro v Portugal)

<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-204996%22%5D%7D> (Akbay and others v Germany)

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-84935%22%5D%7D>,

<https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180850%22%5D%7D>

(Ramanauskas v Lithuania, Ramanauskas No2 v Lithuania)

<https://publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd011025/loose-3.htm>

(Regina v Looseley)

<https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-101589%22%5D%7D> (Bannikova v Russia)

<https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22%20CASE%20OF%20KUZMINA%20AND%20OTHERS%20v.%20RUSSIA%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-209328%22%5D%7D> (Kuzmina and others v Russia)

<https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22vanvan%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-71673%22%5D%7D> (Vanyan v Russia)

<https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-166203%22%5D%7D>

(Πυργιωτάκης κατά Ελλάδος)

<https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22%20CASE%20OF%20FURCHT%20v.%20GERMANY%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-147329%22%5D%7D> (Furcht v Germany)

<https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22grba%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-178699%22%5D%7D> (Grba v Croatia)

https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_eng

Επισκόπηση νομολογίας του ΕΔΔΑ για το άρ. 6 της ΕΣΔΑ (ενημέρωση μέχρι την 28.2.2023): Βλ. σελ. 48-52

Sorrells v. United States, 287 U.S. 435 (1932)

BGHSt 32, 345 = NJW 1984

Furcht v. Germany, App. No. 54648/09 (Oct. 23, 2014), <http://hudoc.echr.coe.int/>

KHUDOBIN V RUSSIA 26.10.2006, <https://hudoc.echr.coe.int>

Βλάχος κατά Ελλάδας, 2008, Φαρσεδάκης Ι./Σατλάνης Χ., Ένα απάνθισμα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ του έτους 2013 για τη δίκαιη ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2014,

Perlara v Greece 22.02.2007, hudoc.echr.coe.int

ΑΠ 2383/2005 ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 69/1981, ΠοινΧρ ΛΑ΄

ΑΠ 2/1999, 1/2004 ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 1742/2003 ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 1027/2022 ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 105/2019 ΤΝΠ ΔΣΑ

ΑΠ 819/2013, ΝΟΜΟΣ

Αιτιολογική έκθεση Ν 4139/2013, άρθρο 28

Εισηγητική έκθεση Ν.4254/2014